

Rómsko – slovenská

Čítanka

pre žiakov základnej školy

4.

ročník

Rómsko-slovenská čítanka pre 4. ročník základnej školy

Autori: Bc. Nikola Bartošová, Mgr. Iveta Bartošová

Spoluautori: PhDr. Jozef Facuna, PhD., Mgr. Eva Gašparová

Recenzenti: PaedDr. Jana Pierová, Mgr. Darina Tökölyová

Jazyková korektúra v slovenskom jazyku: Mgr. Božena Mizerová

Jazyková korektúra v rómskom jazyku: Mgr. Eva Gašparová

Ilustrácie vypracovala: Mgr. Art. Nina Válka

Grafický dizajn a obálka: Roman Štefanka

Vydal: Národný inštitút vzdelávania a mládeže, Pracovisko Pluhová 8, Bratislava

Počet strán: 88

Rómsko-slovenská čítanka je učebnicou a vychádza z praktických skúseností učiteľov zo vzdelávania žiakov z rómskych komunití. Bola pilotne overená na troch základných školách a závery z jej overovania boli riadne zapracované autormi. Publikáciu odporúčame používať v primárnom vzdelávaní, a to učiteľmi, ktorí ovládajú rómsky jazyk, resp. v spolupráci s asistentom učiteľa hovoriacim rómskym jazykom. Rómsko-slovenská čítanka je výstupom preddefinovaného projektu „*Inovatívne vzdelávanie učiteľov s cieľom zvýšiť ich interkultúrne kompetencie vo vzdelávacom procese rómskych žiakov*“, ktorý je financovaný z Nórskeho grantu a zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Ďakujeme pani učiteľkám PaedDr. Jane Pierovej, Mgr. Jarmile Kušpálovej a Mgr. Darine Tökölyovej za odbornú spoluprácu pri pilotnom overovaní Rómsko-slovenskej čítanky pre 4. ročník základnej školy v základných školách so žiakmi z rómskych komunití. Vďaka patrí aj pani Gizele Brestovanskej, ktorá poskytla básne z vlastnej tvorby.

Autorské práva sú vyhradené a vykonáva ich vydavateľ. Akékoľvek rozmnožovanie časti alebo celku diela akýmkoľvek spôsobom, v slovenskom, ale aj v inom jazyku bez písomného súhlasu vydavateľa je zakázané.

© Národný inštitút vzdelávania a mládeže Bratislava, 2023

ISBN 978-80-565-1587-7

EAN 9788056515877

Working together for a green, competitive and inclusive Europe
Working together for an inclusive Europe

Spolu s Rómami dosiahneme viac – Together with Roma, we will achieve more – Jekhetane le Romenca buter keraha

www.norwaygrants.sk

Podakovanie za podporu:

Projekt s názvom „*Inovatívne vzdelávanie učiteľov s cieľom zvýšiť ich interkultúrne kompetencie vo vzdelávacom procese rómskych žiakov*“ získal grant z Nórska prostredníctvom Nórskeho grantu v sume 1 326 000 €. Projekt bol spolufinancovaný v sume 234 000 € zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky. Cieľom projektu je systémová podpora zavedenia vyučovania rómskeho jazyka a literatúry, rómskej kultúry a rómskej histórie na všetkých stupňoch vzdelávania v rámci školských vzdelávacích programov škôl so žiakmi z rómskych komunití, podpora interkultúrneho vzdelávania, demokratického a inkluzívneho školského prostredia.

Thanks for the support:

The project entitled „*Innovative Training of Teachers to Increase Intercultural Competences of Teachers in the Educational Process of Roma Pupils*“ was awarded from Norway through the Norway Grants in the amount of 1 326 000 €. The project was co-financed in the amount of 234 000 € from the state budget of the Slovak Republic. The aim of the project is to systematically support the introduction of the teaching of Romani language and literature, Roma culture and history at all levels of education within the school curricula of schools with pupils from Roma communities, to promote intercultural education, democratic and inclusive school environments.

Pherdipen/Obsah

1. Vešeskero jekhetañiben/Lesné spoločenstvo	1
2. Džviri/Živočíchy	9
3. Bararda/Rastliny	17
4. Plodi/Plodiny	25
5. Sasťipen/Zdravie.....	33
6. Nasvalipena/Choroby	39
7. Romaňi kultura/Rómska kultúra	45
8. Romane čirlatune buťa/Rómske remeslá.....	53
9. Romane simbola/Rómske symboly.....	59
10. Burki, diza the kašťiľa/Hrady, zámky a kašťiele	65
11. Phuv the o vesmiros/Zem a vesmír	73
Zoznam použitých básni a príbehov	87
Zoznam použitej literatúry	87
Internetové zdroje	87

Gen o tekstos the phen pale pro phučibena.

Paramisa pal e vešengeri kiralkiña - vakerel e Nikolka

Sar pes angluñaren o paramisa, avka angluñarava the me. Kaj sas, odoj sas, sas jekh šukar veš. Baronas odoj o rukha, save ča pro svetos hin – buki, dubi, jedlički, smreki, šukar brezi the všelijaka aver rukha. Sle odoj the dzive phabalina, pre save dodžanas cikne, šutle phabora – planki. Jekh dīves pes kidľa avri e vešengeri kiralkiña peskera čhaha – la princeznaha Lesinkaha te dikhel pre peskero kirališagos. Sar pen prephirkerenas pal o veš, e kiralkiña ačhařlas avri la Lesinkake, soske o veš hin interesantno the soske kempel o veš te arakhel. E princezna denařelas pal o veš the vičinelas: „Dajori, sem oda hine ča rukha! Soske len kempel te arakhel?“ „Lesinka miri“ kezdinda e kiralkiña te vakerel, „ala rukha dživen u hin len vodi. Sako berš len hin plodi, savendar amen hin chasna. Kaj te aven saste the te den amen uroda, kempel, kaj pal lende te bajinas. U na ča pal o rukha, no the pal savoro, so andro veš barol the dživel.“

E Lesinka preačhiľa te denařel u řunelas peskera dajora - la vešengera kiralkiña. Joj lake vakerelas pal o dživipen andro veš - sar hin řerutno

te avel andro veš cichones, te na čalavas le džviricen u sar penge o džvirici the o rukha řigitinen. Phendľa lake, kaj pro bukos baron bukvici, pro dubos řaluđa, pre jedlička, smrekos the sosna o řřutki the mek but aver lake phendľa. E Lesinka pes dodžanľa, kaj o veřune plodi hine chaben perdal o džvirici, no the oda, kaj andal o semijačka baron neve rukha. E kiralkiña vakerelas le princeznake pal o manuřa – lače, save arakhen o veš the nalače, save o veš čalaven.

Pro agor pes la Lesinkatar phučľa: „Imar džanes pal savo barvalipen bajineha the leske kiraliñeha?“ „Dajori miri, oda ela phari buři,“ phendľa, „aře kerava savoro perdal oda, kaj le veřeske lačhes te kiraliñav,“ Le dromeha khere andro palacis, o rukha the o džvirici lenge bandonas. E kiralkiña asandolas – džanelas, kaj mek but kempel la Lesinkake te vakerel pal o veš. No oda hin imar aver paramisi.

Phučibena

- 1 Kaj geľa e vešengeri kiralkiña peskera čhaha la Lesinkaha?
- 2 Soske phendľa e kiralkiña la Lesinkake, kaj o veš kempel te arakhel?
- 3 Soske kempel andro veš te avel cichones?
- 4 So e kiralkiña phendľa la Lesinkake pal o rukha andro veš?
- 5 So pes dodžanľa e Lesinka pal o veřune plodi?
- 6 Soske e kiralkiña vakerelas la Lesinkake savoro pal o dživipen andro veš?

Prečítaj text a odpovedz na otázky.

Rozprávka o kráľovnej lesov – rozpráva Nikolka

Tak, ako rozprávkové príbehy začínajú, začnem aj ja. Kde bolo, tam bolo, bol jeden krásny les. Rástli v ňom stromy od výmyslu sveta – buky, duby, jedličky, smrek, krásne štíhle brezy a ešte všelijaké iné stromy. Dokonca tam boli aj divé jablone, na ktorých dozrievajú malé kyslé jabĺčka – plánky. Jedného dňa sa vybrala kráľovná lesa spolu so svojou dcérou princeznou Lesinkou prezrieť si svoje kráľovstvo. Ako sa tak prechádzali po lese, kráľovná vysvetľovala Lesinke, prečo je les dôležitý a prečo ho treba ochraňovať. Princezná roztopašne behala po lese a volala: „Mamička, veď to sú len stromy! Prečo by som ich mala chrániť?“ „Lesinka moja,“ začala rozprávať kráľovná, „tieto stromy žijú a majú dušu. Každý rok rodia plody a máme z nich úžitok. Aby však boli zdravé a dávali úrodu, musíme sa o ne starať. A nielen o stromy, ale o všetko, čo v lese rastie a žije.“

Lesinka prestala poskakovať a počúvala svoju mamku, kráľovnú lesa. Tá jej rozprávala o živote v lese – aké dôležité je byť v lese ticho a nerušiť

zvieratká a ako si zvieratká a stromy navzájom pomáhajú. Porozprávala jej o tom, že na buku rastú bukvice, na dube žalude, na jedličke, smreku a borovici šišky a ešte všeličo iné. Lesinka sa dozvedela, že lesné plody sú potravou pre zvieratká, ale aj to, že zo semienok narastú nové stromy. Kráľovná hovorila princeznej aj o ľuďoch – dobrých, ktorí les chránia, i zlých, ktorí mu ubližujú.

Nakoniec sa Lesinky opýtala: „Už vieš, o aké bohatstvo sa budeš starať a budeš mu kraľovať?“ „Mamička moja, to bude ťažká práca,“ povedala, „ale budem sa usilovať, aby som lesu dobre vládla.“ Cestou späť do paláca sa im klaňali stromy i zvieratká. Kráľovná sa usmievala, vedela, že toho musí Lesinke ešte veľa o lese porozprávať. Ale to je už na inú rozprávku.

Otázky

- 1 Kam išla kráľovná lesov so svojou dcérou Lesinkou?
- 2 Prečo kráľovná povedala Lesinke, že prírodu treba chrániť?
- 3 Prečo je dôležité byť v lese ticho?
- 4 Čo kráľovná povedala Lesinke o stromoch v lese?
- 5 Čo sa dozvedela Lesinka o lesných plodoch?
- 6 Prečo kráľovná rozprávala Lesinke o živote v lese?

Gen o tekstos the phen pale pro phučibena.

Prečítaj báseň a odpovedz na otázky.

Prechádzka lesom

Spolu do lesa ideme,
háďajte, či niečo nájdeme.
Pred nami niečo vidíme,
aký je to hríb, nevieme.

Má červený klobúk s bodkami,
na zemi stojí nohami.
Táto muchotrávka červená,
jedovatý hríb je nazvaná.

Pod dubom rastú dubáky,
vedľa nich masliaky,
to sú jedlé huby,
zjesť ich až človeka mrzí.

Zrazu sa v hore ozve hrom,
v dedine zvonia zvony bim-bam-bom.

Je vyhlásená výstraha,
do domovov nás zaháňa.

Ach, to je krása, čistý vzduch!
Po búrke je v lese plno húb.

Na lúkach rozkvitli krásne kvety,
liečivé byliny a slnko svieta.

Phučibena/Otázky

- 1 Sar pes vičinel o chundruľ, saves hin loľi kalapa le parne bindenca?
Ako sa volá hríb, ktorý má červený klobúk s bielymi bodkami?
- 2 Save chabnaskere chundruľa pen leperen andre giľutňi?
Ktoré jedlé huby sa v básničke spomenuli.

Gen o ačhiben the vaker pal oda, so tut pre leste nekbuter interesindä.

Prečítaj príbeh a porozprávaj o tom, čo ťa na ňom najviac zaujalo.

Jelenček-pacholček

Jelenček-pacholček neposlúchol otca jeleňa a vybral sa do hlbokého lesa. Zatúlal sa. Tam ho našli lesné žienky a veľmi sa potešili. „Vykrmíme si ho a budeme mať chutnú pečienku,“ povedali lesné žienky. Jelenček sa veľmi nalakal a začal volať za hory za lesy. Keď to začul jeleň otec, ponáhlal sa synovi na pomoc. Veľmi ho vyhrešil, že neposlúchol jeho zákaz. Odvtedy už nič také neurobil. Do lesa sa preto môžete vybrať, ale len v sprievode starších. Mohli by ste v lese stretnúť aj matku diviačicu, ako vodí na čerstvé pastviny svoje deti. Tá si ich dokáže chrániť veľmi divoko a zaútočiť, aj keď iba tak stojíte a prizeráte sa. Stretnúť medvedicu je veľmi nebezpečné. Pri zbieraní malín, čučoriedok, černíc a borievok treba byť v strehu.

Vešeskero jekhetañiben/Lesné spoločenstvo

Tam sa najčastejšie zdržujú mláďatká medvedice a krmia sa. Zato v krásne zurčiacom potôčiku, kde sa prevažujú pstruhy, nebezpečenstvo nehrozí. Pokojne sa môžete napiť aj čistej vodičky z pramienka, ktorý neďaleko vyviera. Potom bude prechádzka po lese nádherná. Budete dýchať čistý vzduch a naberiete si ho do pľúc.

Gen e gilutñi the phen pale pro phučibena.

Prečítaj báseň a odpovedz na otázky.

Kráľovstvo stromov

V našom lese žijú veľkí králi,
mocní a veľmi starí.
Panujú ticho, bez veľkých slov,
chránia všetkých svojich obyvateľov.

Kto tých kráľov deti poráta?
Hádanka je to neľahká.
Jeden štíhly, druhý hrubý,
odkiaľže sa tu len vzali?

V jedno krásne ráno
povedala jedľa smreku svoje áno.
Tešili sa všetky stromy,
že to budú v lese veľké hody.

Jašterička s ježkom tvory šikovné,
pozbierali všetky lesné plody zo zeme.
Pre zvieratká, pre vtáčiky,
pečú z bukvíc koláčiky.

Phučibena/Otázky

- 1 Ktoré zvieratká sa spomínajú v básni?
Save džviri pen leperen andre gilutñi?
- 2 Ktoré stromy sa spomínajú v básni?
Save rukha pen leperen andre gilutñi?

Interesipena/Zaujímavosti

Lesy sú pôvodným prírodným spoločenstvom. Hlavnou rastlinou lesného spoločenstva je strom. Lesy majú schopnosť tvoriť a chrániť úrodnú pôdu, zachytávať čistú vodu, produkovať kyslík, filtrovať vzduch, pohlcovať prach, ale aj rádioaktivitu. Poznáme lesy ihličnaté, listnaté a zmiešané. **V zmiešanom lese rastú listnaté aj ihličnaté stromy.**

Medzi ihličnaté stromy patria smreky, jedle a borovice. Nazývame ich ihličnany. Majú ihlicové listy – **ihlice**. Tie zostávajú na konároch stromov aj niekoľko rokov. Vymieňajú sa postupne. Semená ihličnatých stromov sú uložené **v šiškách**. Jediný ihličnatý strom, ktorého ihlice opadávajú je **smrekovec opadavý**. Jeho ihlice opadajú neskoro v jeseni, nové znovu narastú na jar.

O ihličnatých stromoch:

- kmeň je štíhly a pružný,
- listy premenené na ihlice,
- ihlice sú na stromoch väčšinou niekoľko rokov,
- semená majú v šiškách,
- sú odolné voči suchu a mrazu.

Smrek obyčajný

je najrozšírenejší ihličnatý strom na Slovensku. Dorastá do výšky 30 – 60 m. V lesoch sa dožíva až 150 rokov.

Kvitne od apríla do mája. Na našom území sa prirodzene vyskytuje na jeho celej severnej a strednej časti. Vyskytuje sa na pahorkatinách až po hornú hranicu lesa.

Jedľa biela

dorastá do výšky 30 – 70 m a dožíva sa aj 500 rokov. Šišky dozrievajú počas augusta a rozpadávajú sa na stromoch. Na Slovensku sa jej darí v podhorských lesoch a v horách.

Borovica lesná

dorastá do výšky 30 m a dožíva sa 300 - 400 rokov. Je nenáročná a odolná, rastie v lesoch a taktiež dokáže rásť na pieskoch, skalách aj mokradiach. Kvitne v máji a júni. Na Slovensku je vysádzaná najmä na piesočnatých pôdach na Záhorí.

Drevo z ihličnatých stromov sa používa v stavebníctve, stolárstve a nábytkárstve. Používa sa aj na výrobu hudobných nástrojov. Plody ihličnatých stromov sú šišky.

Medzi listnaté stromy patria lipa, javor, vrba, jaseň, jelša. Rastú v lesoch, najmä v nížinách. Listnaté stromy menia svoj vzhľad v každom ročnom období, preto ich tiež nazývame ako opadavé stromy.

Drevo z listnatých stromov sa používa v nábytkárstve. Vyrábajú z neho aj kuchynské náradie, lyže, ale aj hračky.

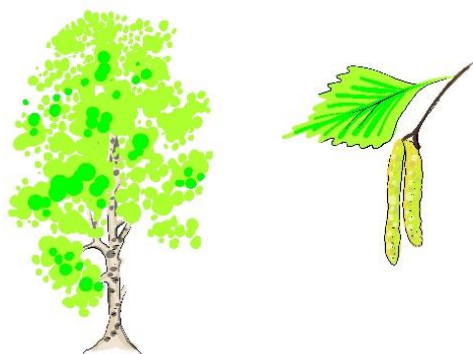
Buk lesný

dorastá do výšky 30 - 40 m. Patrí medzi najrozšírenejšie listnaté stromy. Rastie vo vysokých lesoch, vyhýba sa nížinám. Plody sú bukvice.

Dub letný

dorastá do výšky 30 - 40 m. Rastie od nížin až po podhorské oblasti, kde môže vytvárať dubové lesy. Plody sú žalude.

Breza

dorastá do výšky 20 – 30 m. Rastie v lesoch a parkoch. Plody sú nažky.

**Phen mek jekhvar, so pes dodžanlam.
Zopakuj si, čo sme sa dozvedeli.**

1. Soske kampil te arakhel o veša?
Prečo je dôležité chrániť lesy?
2. Save veša prindžaras?
Aké druhy lesov poznáme?
3. Save suvengere rukha pes andro tekstos leperen?
Ktoré ihličnaté stromy sa v texte spomínajú?
4. Kaj hine thode le suvengere rukhengere mogočki?
Kde sú uložené semená ihličnatých stromov?
5. Save prajtune rukha pes andro tekstos leperen?
Ktoré listnaté stromy sa v texte spomínajú?
6. Sar pen vičinen le vešeskere bukoscere plodi?
Ako sa nazývajú plody buka lesného?
7. Sar pen vičinen le ñilajeskere duboscere plodi?
Ako sa nazývajú plody duba letného?

Rómsko – slovenský slovníček

e kiralkiña – *kráľovná*
vešengeri kiralkiña – *kráľovná lesov*
kiralinel – *vládnuť, kraľovať*
arakhel – *chrániť*
čalavel – *rušiť*
cichones – *ticho*
o žaludos – *žalud'*
o rukh – *strom*
e sosna – *borovica*
suvengere rukha – *ihličnaté stromy*
prajtune rukha – *listnaté stromy*
vešeskere plodi – *lesné plody*
dzive phabalina – *divé jablone*

Ker avri o buća.

Vypracuj úlohy.

1. Save trin vešeskere sorti prindžares?

Ktoré 3 druhy lesov poznáš?

2. Save prajtune rukha prindžares?

Ktoré listnaté stromy poznáš?

3. Save rukha baron andro mišimen veš?

Ktoré stromy rastú v zmiešanom lese?

4. Ko suvengere rukha džan

K ihličnatým stromom patrí

- a) smrekovec, borovica, jedľa
- b) smrek, dub, buk
- c) smrekovec, lipa, smrek

5. Ko prajtune rukha džan

K listnatým stromom patrí

- a) buk, hrab, jedľa, smrek
- b) breza, dub, buk, hrab
- c) lipa, smrekovec, buk, topol

6. Žaludī hine plodi

Žalude sú plodmi

- a) buka lesného
- b) duba letného
- c) smreka opadavého

7. Arakh lačhi para u phand la jekhetane.

Nájdī správne dvojice a spoj ich.

1. Do lesov chodíme po celý rok	a. aj jahody, čučoriedky a huby.
2. Lesy môžu byť	b. vodu, prach aj hluk.
3. V lesoch žijú	c. ihličnaté, listnaté aj zmiešané.
4. V lesoch rastú	d. potrebné na dýchanie.
5. Lesy nám poskytujú	e. na prechádzky aj výlety.
6. Lesy zachytávajú	f. potichu aj opatrne.
7. Lesy sú pľúca Zeme	g. aj veveričky, medvede a datle.
8. V lesoch sa správame	h. drevo aj čistejší vzduch.

Gen o tekstos the phen pale pro phučibena.

Sar džalās o Murkos te čavargozinel

Andro kaštuno kheroro, pašes le vešeske, bešelās o bačis Vlados le kocuriha Murkoha. Le bačis Vlados na sas ņiko, vašoda pal o kocuris lačhes bajinelas. Le kocuris sas amala the pre dvora, bo o bačis likerelas the kachňa, papiňa, kački u sas les the vartašis – o rikonoro Bodrikos. Jehkvar tosara, sar imar o kham sas učes, o bačis Vlados uštīla upre u kisitinelas o tosarutno chaben. Iľa avri o maro, the mek džalās andre komora vaš o balevas. Imar ča e teja peske kerelas, te pre leste vareko pal e dvora vičindā. Geľa avri. O Murkos bešelās pre lavkica, užarelas, kana les o bačis Vlados dela vareso te chal. Raťakero chaben na chudľa, bo o bačis Vlados šigitinelas le amaloske la buťaha u khere avľa nasig raťi. O Murkos imar sas bares bokhala u pro skamind anglal leste šukares saginelas o balevasoro. Džanelas, kaj naštī džal pro skamind, no o bačis Vlados but čiro na avelas pale u jov imar na birindā avri, ta chuťila pro skamind u iľa peske o balevas. Mek aňi les na dočaľa, kana avľa andre o bačis Vlados. Jov sar dikhľa, so o Murkos kerďa, bares cholīsalīľa. Iľa pal o skamind o rentos, kezdindā les te marel

u vičinelas: „Ta ada tut na sikhadom, kaj te phires pal o skamind the te čores!“ O Murkos darandīľa the o mariben les dukhalas. Chuťila avri prekal e phundrađi blaka, no o bačis Vlados denašelās pal leste prekal calo dvora. O Murkos denašelās avka sidāra, sar ča birinelas. Sar imar na birinelas, ačhīľa u dikhelas, či mek pal leste denašel o bačis. No le bačis Vlados imar na dikhľa.

O Murkos gondolīnelas: „Džanav, kaj kerďom namištēs, hoj čordom o balevasoro pal o skamind, ale avka te marel man na mušindā! Aňi leske pre godī na avľa, kaj man raťi aňi tosara na diňa nič te chal!“ Až akana o Murkos dikhľa, kaj hino andro baro veš. Korkoro mek odoj na sas u kezdindā pes te daral. Geľa upre pro nekpašeder rukh, bešľa peske u dikhelas. Tel charno čiro vareso šundā. Dikhel tele u pre phuv dikhľa sar pes vareso cirdel. „Ko sal u so keres? Ča man na kames te chal?“, phučľa u kerďa maribnaskero ačhaviben.

Prečítaj text a odpovedz na otázky.

Ako išiel Murko na vandrovku

V chalúpke blízko lesa býval ujo Vlado s kocúrikom Murkom. Ujo Vlado nemal nikoho, preto sa o kocúrika dobre staral. Kocúrik mal kamarátov aj na dvore, lebo ujo choval sliepky, husi, kačky a mal aj strážcu – psa Bodríka. Raz ráno, keď už bolo slnko vysoko, ujo Vlado vstal a pripravoval raňajky. Vybral chlieb a išiel do komory po slaninku. Už si len čaj chystal, keď na neho niekto z dvora zakričal. Vyšiel von. Murko zatiaľ sedel na lavici a čakal, že mu dá ujo Vlado niečo jesť. Večeru nedostal, lebo ujo Vlado pomáhal s prácou kamarátovi a domov sa vrátil neskoro v noci. Murko už bol veľmi hladný a na stole pred ním krásne rozvoniavala slaninka. Vedel, že nemôže ísť na stôl, ale ujo Vlado sa dlho nevracal a on to už nevydržal, vyskočil na stôl a zobral si slaninku. Nestihol ju ani dojesť, keď vošiel ujo Vlado. Ten, keď zbadal, čo Murko vyparatil, nahneval sa, vzal zo stola utierku, začal ho biť a kričal: „Tak toto som ťa neučil, aby si chodil po stole a kradol!“ Murko sa zľakol a bitka ho bolela. Vyskočil von cez otvorené okno, no ujo Vlado utekal za ním aj cez dvor. Murko bežal tak rýchlo, ako vedel. Keď už

nevládal, zastavil a obzrel sa, či za ním ešte uteká. No uja Vlada nevidel.

Murko rozmýšľal: „Viem, že som spravil chybu, keď som zo stola ukradol slaninku, ale nemusel ma tak zbiť! Ani ho nenapadlo, že mi nedal večeru ani raňajky!“ Až teraz Murko zbadal, že je v hlbokom lese. Sám tam ešte nebol a začal sa báť. Vyliezol na najbližší strom, sadol si a pozoroval okolie. O chvíľu začul syčanie. Pozrel sa dole na zem a videl, ako sa niečo dlhé plazí. „Kto si a čo tu robíš? Nechceš ma náhodou zjesť?“ opýtal sa a zaujal bojový postoj.

Me som rukhakeri užovka u me adaj bešav. Na kamav tut te chal, bo me chav ča miši, hraboša, čirikle the jašterici. U so tu adaj keres? Ajsa vareso mek me andro veš na dikhľom.“ O Murkos la užovkake phendā, hoj denašļa kheral, no mek mindig daralas. Sig chuřila tele pal o rukh u denašelas dureder. Phirelas u dikhľas o džvipen andro veš. Imar avri řitisaľolas. O Murkos dikhľa vareso hńedo pro sane pindreore u pro řero les sas parohi. Avľa ke leste u phućļa: „Ko sal tu? Na kames man te chal?“ O sarnocis dikhľa pro Murkos, dupindā le pindrorenca, bondardā le řereha u phendā: „Me som sarnos vešeskero u adaj bešav. Akurat avľom te chal, no tut te chal na kamav. Me rado chav ćarori, draba the vešeskere plodi. O Murkos dikhľa, kaj imar avel e rat u sas the bokhalo. Džanelas, kaj khere nařti džal, ta rodelas peske than, kaj aćhela pre rat. Geľa upre pro kařt u zasuľa. Tel o charno ćiro les uřtaďa varesavo hangos. Vešeha řundolas: „HU – HÚ, HU – HÚ!“ Gondolinelas, so oda řaj jel, te jekhwareste pařal leste urnisaľiľa řivo-hńedo ćiriklo le parne peroreha the bare jakhenca. „Ko sal tu? Na kames man te chal?“, phućļa. „Me som e sova vešeskero u rodav mange varesavo chaben. Aľe tut na kamav te chal, me rado chav cikne džviri, ćirikle. Varekana chav the řambi, chľisti, kirme“, phendā.

O kocuris Murkos raři na sovelas, bo furt řunelas andro veš varesave hangi. Sig tosara pes kindā pale khere. Sas bares bokhalo the e dar le baćistar Vladostar les pregeľa. Avri le veřestar řundā sar o Bodrikos bařol. Džanelas, hoj hino pařes le kherestar u denašelas ko Bodrikos. Jekhwareste dikhľa le baćis Vlados u zaaćiľa. O baćis Vlados dikhľa, kaj o kocuris daral, geľa ke leste u phendā leske: „Murko, avke man, řić tuke na kerava! Džanav, kaj somas ke tute nalaćho the bisterďom tut te del te chal. Dav tuke lav! Imar pes ada řoha na aćhela!“ O Murkos ke leste radiřagoha denašļa. O baćis Vlados les iľa pro vasta u geľa leha khere. O Murkos dikhľa pro veš. Phendā peske, kaj mek jekhvar džala andro veš te prindžarel aver vešeskere džviri.

Phućibena

- 1 Sar pes vićinelas le baćiskere Vladoskero kocuris?
- 2 Save džviri mek ľikerelas o baćis Vlados?
- 3 Soske peske o Murkos iľa o balevas, savo peske kisitindā o baćis Vlados pro tosarutno chaben?
- 4 So kerďa o baćis Vlados, sar dikhľa, so o Murkos paratindā avri?
- 5 Kaj geľa o Murkos, sar pal leste o baćis denašelas?
- 6 Save džvirence pes arakhľa o Murkos andro veš?
- 7 Soske o Murkos na kamelas te džal pale khere?
- 8 Sar agorindā o aćhiben pal o kocuris Murkos?

„Ja som užovka stromová a bývam tu. Nechcem ťa zjesť, lebo ja sa živím myšami, hrabošmi, vtáčikmi a jašteričkami. A ty tu čo robíš? Takéto niečo som ešte v lese nevidela.“ Murko užovka povedal, že ušiel z domu, ale stále sa bál. Rýchlo zoskočil zo stromu a utekal preč. Túlal sa a pozoroval život v lese. Začalo sa stmievať. Murko zbadal niečo hnedé na tenkých nôžkach a na hlave to malo parôžky. Priblížil sa k nemu a opýtal sa: „Kto si? Nechceš ma zjesť?“ Srnček pozrel smerom k Murkovi, zadupal nôžkami, pokýval hlavou a povedal: „Ja som srnec lesný a bývam tu. Práve som sa prišiel najesť, ale teba zjesť nechcem. Mám rád šťavnatú travičku, bylinky a lesné plody.“ Murko videl, že sa blíži noc a už bol aj hladný. Vedel, že domov ísť nemôže, preto si začal hľadať miesto, kde prečká noc. Vyliezol na strom a zaspal. O chvíľu ho zobudil zvláštny zvuk. Lesom sa ozývalo: „HU – HÚ, HU – HÚ!“ Premýšľal, čo to môže byť, keď okolo neho preletel sivohnedý vták so svetlým bruškom a veľkými očami. „Kto si? Nechceš ma zjesť?“ opýtal sa. „Som sova lesná a hľadám niečo na jedenie. Ale teba zjesť nechcem, radšej si pochutím na drobných hlodavcoch alebo vtáčikoch. Niekedy zjem aj žaby, dážďovky a hmyz,“ povedala.

Kocúrik Murko už v noci nespál, stále počúval zvuky lesa. Keď sa rozvidnelo, vybral sa domov. Bol už veľmi hladný a aj strach z uja Vlada ho prešiel. Na kraji lesa začul štekание Bodríka. Vedel, že je blízko domu a rozbehol sa smerom k Bodríkovi. V tom zbadal uja Vlada a zastal. Ujo Vlado videl, že kocúrik sa bojí, postavil sa vedľa psíka a prihovoril sa mu: „Murko, pod ku mne, nič ti neurobím! Ja viem, že som ti ublížil a zabudol som ti dať jesť. Sľubujem ti, že sa to viac nestane!“ Murko k nemu radostne pribehol. Ujo Vlado ho vzal na ruky a niesol ho domov. Murko sa obzrel smerom k lesu. Rozhodol sa, že výlet do lesa si ešte zopakuje, aby spoznal aj iné lesné zvieratká.

Otázky

- 1 Ako sa volal kocúrik, ktorého mal ujo Vlado?
- 2 Ktoré zvieratká ešte choval ujo Vlado?
- 3 Prečo si Murko zobral slaninu, ktorú si pripravil ujo Vlado na raňajky?
- 4 Čo urobil ujo Vlado, keď videl, čo Murko vykonal?
- 5 Kam ušiel Murko, keď ho ujo Vlado naháňal?
- 6 Ktoré zvieratká stretol Murko v lese?
- 7 Prečo sa Murko nechcel vrátiť domov?
- 8 Ako sa skončil príbeh o kocúrikovi Murkovi?

Gen e gilutñi the phen pale pro phučibena.

Prečítaj báseň a odpovedz na otázky.

Živočích žijúce vo vode

Rybky sa vo vode hrajú,
veselo si plávajú,
rôzne klebety si rozprávajú,
pozor si ale nedávajú.

Plávajú a ani nezbadali,
že sú už v rieke pomaly,
tam veľké lode plávajú.
Zľakli sa, ujst' sa im nedarí.

Nezbadali a už ich rybár chytil,
na breh vytiahol.
Nemali mieru, tak ich pustil,
rýchlo odplávali z dosahu.

Tu sú kraby, slimáky aj hady,
prekrásne koraly,
kde sme sa to dostali?
Už sme v mori vklinené.

Phučibena/Otázky

- 1 Pre soste o mače na merkinenas?
Na čo si rybky nedávali pozor?
- 2 Kaj pes o mače peskere plivišagoha dochudle?
Kam sa rybky svojím plávaním dostali?

Gen o ačhiben the vaker pal oda, so tut pre leste nekbuter interesindä.

Prečítaj príbeh a porozprávaj o tom, čo ťa na ňom najviac zaujalo.

Delfíny a veľryby

V jednej prímorskej zátok bola výskumná stanica. Zaoberala sa skúmaním podmorského sveta. Žili tam celé rodiny aj s deťmi už niekoľko rokov. Rodina Pavlovcov patrila medzi tých, čo tam vydržali najdlhšie. Otec bol skvelý potápač a dobrý lekár, mama bola veterinárka a spisovateľka. Všetky výsledky bádania starostlivo zapisovala. Ich syn Dávid prezývaný Dav sa najradšej zdržiaval pri vode. Mal priateľa delfína, ktorého stále učil rôzne kúsky. Bol to veľmi inteligentný a múdry priateľ. Veľmi často niekomu pomohol alebo zachránil život človeku, alebo zvieratu. Dokázal predvídať hroziace nebezpečenstvo. Dav ho mal veľmi rád.

Prišla nečakaná správa, že zátoka sa má predať jednému developerovi. Ten tam chcel nasadiť žraloky na obchodovanie. Na čele tejto spoločnosti stál veľmi zlý človek. Všetkým prikázal, aby sa do mesiaca presťahovali niekde inde. Lenže také miesto nebolo. Preto začali proti nemu bojovať. Boli slabí, lebo on mal veľmi zlých spoločníkov. Museli bojovať rozumom. Najviac im pomohol Dav s delfínom. Dali si naočkovať „nebezpečnú chorobu“ a rozšírili správu, že je to smrteľná choroba, na ktorú nie je liek. Pritom si vpichli iba neškodnú zmes a predstierali, že majú veľmi silné bolesti. Delfín v nestráženom okamihu silno pohrýzol toho hrozného človeka, ktorému sa potom vyhodili

vyrážky. Bola to alergická reakcia. Myslel si, že dostal nevyliciteľnú chorobu. Povedali mu, že jedine Dav s delfínom vedia miesto, kde je liek na nebezpečnú chorobu. Najprv sa im vyhrážal, ale keď sa mu vyrážky vyhodili po celom tele, začal sľubovať hory-doly. Musel ale podpísať zmluvu, že zátoka je Davova spolu s delfínom. Nakoniec sa pekne poďakoval, že mu zachránili život a zo zátoky rýchlo odplával. Do zátoky sa znovu vrátil život. Vrátili sa všetky živočíchy aj delfíny, dokonca priplávala aj veľryba, aby sa prišla poďakovať. Tak zvíťazil rozum nad krutosťou a bezohľadnosťou.

Interesipena/Zaujímavosti

Živočíšstvo v lesoch

Lesy sú domovom pre živočíchy. Poskytujú im ochranu a cítia sa v nich bezpečne. Živočíchom dávajú dostatok potravy.

Živočíšstvo v listnatých lesoch

Listnatý les poskytuje dostatok potravy a dobré možnosti úkrytu srnám, diviakom, ale i líške a mačke lesnej, tiež veľkému množstvu rozličných vtákov, z ktorých najčastejšie sú kukučka, sova, vrana, sýkorka a ďateľ.

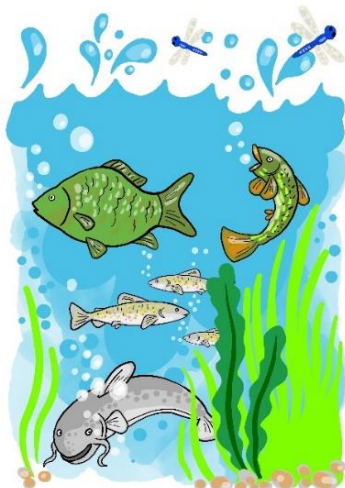

Živočíšstvo v ihličnatých lesoch

Ihličnatý les je domovom pre veveryce, medvede a pre rôzne druhy vtákov. Z plazov tu možno nájsť vretenicu či užovku. Mnohé zo živočíchov žijú v listnatých aj ihličnatých lesoch, napr. líšky, vlky, jelene.

Kosodrevina rastie v pohoriach vo väčších výškach, rastú tu nízke ihličnaté kríky. Je domovom pre svišťa, kamzíka, orla.

Džviri/Živočíchy

Na celom území Slovenska môžeme nájsť roztrúsené spoločenstvo vôd, močiarov a brehov riek, ktoré poskytujú priaznivé podmienky pre život mnohým rybám, obojživelníkom a vtákom. Na Slovensku je rozšírený chov rýb v rybníkoch na hospodárske účely. Sladkovodné toky a mŕtve ramená riek sú domovom, napríklad pre sumce, kapry, pstruhy, raky, žaby a korytnačky. Prudko tečúcim čistým vodám s kamenistým dnom a nízkou teplotou vody sa prispôobil pstruh potočný. V nižších polohách s miernejšie tečúcou vodou prevláda lípeň tymianový.

Bohatšie je spoločenstvo živočíchov väčších potokov a riek v nižších polohách, ktoré je domovom, napríklad pre šťuky, zubáče, sumce. Na brehoch prameňov a horských potokov Slovenska žije, napríklad kunka žltobruchá, v nižších polohách vydra, ondatra, užovka. Pomerne bohato zastúpené rozličnými druhmi živočíchov je spoločenstvo stojatých vôd. Z vodného hmyzu tu môžeme vidieť potápniky, vodomily, ihlice, korčuliarky a vážky. Brehy stojatých vôd sa vyznačujú živočíštvom veľmi bohatým na druhy, vyskytujú sa tu kačice či volavky. Pri riekach majú svoje hniezdiská aj labute, čajky, bociany.

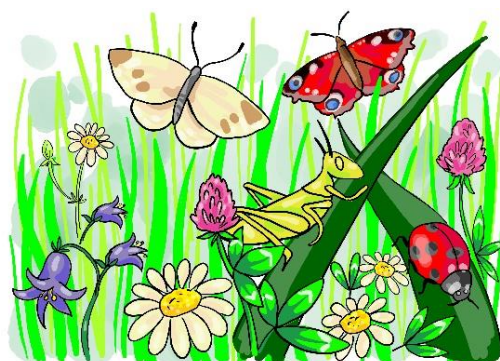

Živočíchy v poli

Poľné zvieratá sa prispôbili svojím sfarbením, stavbou tela a spôsobom života prostrediu, v ktorom žijú – poliam. K poľným zvieratám patrí zajac, hraboš, škrečok, bažant, pásavka, svrček.

Lúčne živočíchy

Stavbou tela a spôsobom života sú prispôbené lúčnemu porastu. Medzi lúčne živočíchy patrí koník lúčny, lienka, voška, mlynárik kapustový, kvetárík dvojtvárý. Prítomnosť niektorých živočíchov na lúke zistíme aj podľa zvukov, ktoré vydávajú, napríklad koník lúčny.

Džviri/Živočíchy

Phen mek jekhvar, so pes dodžanľam.

Zopakuj si, čo sme sa dozvedeli.

Phen mek jekhvar, so pes dodžanľam.

Zopakuj si, čo sme sa dozvedeli.

1. Soske le džvirenge kamel veš?
Aký význam má les pre živočíchy?
2. Save džviri dživen andro prajtune veša?
Ktoré živočíchy žijú v listnatých lesoch?
3. Save džviri dživen andro suvengere veša?
Ktoré živočíchy žijú v ihličnatých lesoch?
4. Save džviri dživen andro uče hedoskere bura?
Pre ktoré živočíchy je kosodrevina domovom?
5. Save džviri dživen pre maľa?
Ktoré živočíchy žijú na poli?

Rómsko – slovenský slovníček

šigitinel – *pomáhať*
bajinel (pes) – *staráť (sa)*
o amal – *priateľ*
ľikerel – *chovať*
e kachňi – *sliepka*
e papin – *hus*
e kačka – *kačica*
o vartašis – *strážca*
tosarutno chaben – *raňajky*
o balevas – *slanina*
raľakero chaben – *večera*
saginel – *voňať*
čorel – *kradnúť*
bisterel – *zabudnúť*
o rukh – *strom*
maribnaskero ačhaviben – *bojový postoj*
vešeskere džviri – *lesné zvieratá*
e žamba – *žaba*
e chľista – *dážďovka*
o kirmo – *hmyz*

Ker avri o buľa.

Vypracuj úlohy.

1. Farbin avri jekha farbaha le džviroskero nav the o than, kaj dživel.
Vyfarbi rovnakou farbou názov živočicha a prostredie, v ktorom žije.

ihličnatý les	sladkovodné toky	listnatý les	pole
sova	zajac	medveď	kapor

2. Značin o šajipen, kaj hine ča o džviri.

Označ možnosť, v ktorej sú len živočíchy.

- a) skokan zelený, dub, veverica b) medveď, koník lúčny, diviak c) líška, medvedí cesnak, krt

Gen o tekstos the phen pale pro phučibena.

O ritos hin apatika

E Anička sas pro prazñini ke phuri daj. Jekh tosara la e phuri daj uštađa sigeder, sar aver dïvesa. La Aničkake pes ada na pačisaľolas, bo sle o prazñini u šaj peske buter suťa. E phuri daj lake phendã, hoj džana jekhetane andre apatika. Na achaľolas soske, te na sas ñiko nasvalo. Mek pes buter čudalinelas, sar lake e phuri daj phendã, kaj peske te urel cale kamašľi, bo džan pro ritos. E Anička džanelas, kaj la phura daha pes našľi kerel, ta ušľiľa upre, thoda pes, urďa pes u geľa avri, kaj pre late e phuri daj mek užarelas.

Phučľa latar: „Phuri dajori, soske džas pro ritos te phendãl, kaj džaha andre apatika?“ „Ča av, tu foroskeri čhajori!“ sidãrlas pre late e phuri daj. „Dikheha!“ Džanas pal o uzko šukar maľakero dromoro u mindar sle pro šukar farebno ritos. E phuri daj visalïľa u la Aničkake phendã: „Imar sam andre apatika. Dikh pre ala šukar luludõra, sako hiňi avreha šukar u hin la aver ačhiben. Varesave hine sastipnaskere, vašoda tuke phendõm, kaj džas andre apatika.“ „Phuri daj, oda

na gondolines čačeste?“, phendã e Anička. „Te som nasvalï, ta džav ko doktoris u jov mange irinela lačhe praški. Mange na kampil draba!“

E phuri daj pes pregeľa pal o ritos, kidľa upre vajkeci luludã u kezdindã te vakerel: „Adi luludï pes vičinel harmanček. Sagin la, sar šukares saginel! Hiňi lačhi pro soviben, zorarel e imunita, sastãrel te pes vareko čhinel, šigitinel te varekas dukhal o pher the le balenge dodel blišľišagos.“ Sikhada pre aver barardï le šarge luludẽnca u vakerelas dureder: „Ada hin o repik. Šigitinela tuke te tut čhineha, sastãrel o labardïpena, šigitinel paš e hnačka. U prindžares adi luludï?“ Phučľa e phuri daj u sikhada pre pupava. E Anička asandïľa: „Sem oda e pupava, kerava mange lendar vencocis!“ „O vencocis la pupavatar hino šukar“ phendã e phuri daj, „aľe the sastãrel. Šigitinel te varekas dukhal o pher, ľidžal avri andal o teštos o nalačhipena. O luludã šuťaraha avri u chasňaraha len te chasaha u avrendar keraha pupavengero mjados.“

Prečítaj text a odpovedz na otázky.

Lúka je lekárň

Anička bola na prázdninách u starej mamy. Jedného rána ju stará mama zobudila skôr, ako zvykla. Aničke sa to nepáčilo, lebo boli prázdniny a chcela si dlhšie pospať. Stará mama jej povedala, že spolu pôjdu do lekárne. Nechápala prečo, keď nikto nebol chorý. Ešte viac sa začudovala, keď jej starká povedala, aby si obula celé topánky, že idú na lúku. Anička vedela, že starkej neradno odvrávať, tak vstala, umyla sa, obliekla a vyšla von, kde na ňu už čakala starká.

Opýtala sa jej: „Starká, a načo ideme na lúku, keď si vravela, že pôjdeme do lekárne?“ „Len pod', ty mestské dievčatko!“ súrila ju starká. „Uvidíš!“ Kráčali po úzkej poľnej ceste a o chvíľu boli na krásnej farebnej lúke. Starká sa otočila k Aničke a povedala: „Už sme v lekárni. Pozri sa na tie krásne kvietky, každá má svoje čaro a príbeh. Niektoré sú liečivé, preto som vravela, že ideme do lekárne.“ „Starká, to nemyslíš vážne?“, ozvala sa Anička. „Keď som chorá, idem k lekárovi a predpíše mi ozajstné lieky. Nepotrebujem bylinky!“

Starká sa prešla po lúke, nazbierala niekoľko kvietkov a začala rozprávať: „Tento kvietok je harmanček. Ovoňaj ho, ako krásne vonia! Je dobrý na spánok, posilňuje imunitu, hojí rany, uľaví, keď ťa bolí bruško a dodáva vlasom lesk.“ Ukázala jej ďalšiu bylinku so žltými kvetmi a pokračovala: „Toto je repík. Pomôže ti, keď si spôsobíš nejakú ranu, lieči zápaly a pomáha pri hnačke. A poznáš tento kvietok?“ opýtala sa starká a ukázala na púpavu. Anička sa zasmiala: „To je púpava a urobím si z nej venček!“ „Venček z púpavy je krásny,“ povedala starká, „ale je aj liečivá. Pomáha pri bolesti brucha a vylučovaní škodlivých látok z tela. Kvietky vysušíme a použijeme, keď budeš kašľať. Z ostatných kvietkov urobíme púpavový med.“

Barardã/Rastliny

Jekhwareste pes e Aniãka ãhinda pre ostro ãar u dãalas lake o rat. E phuri daj ãhinda tele prajtin pal jekh barardã u thoãa la pro ãhindo than. „Oda hin o skorocel. Aãhavela tuke o rat the e dukh. Œigitinel the paŒ o chasaben the pereskere dukha. “

E Aniãka la phura daha kidle upre pherdo koŒaris draba u dãanas khere. Pro agor le ritoske la vareso labardã. E phuri daj asandãla: „Arakhãal e pokriva? Kidaha la, bo joj tiŒ sasãarel.“ „Sar Œaj sasãarel te avka labarel?“ phuãla e Aniãka. E phuri daj ãhingerelas e kopriwa u vakerelas: „La kopriwa hin pherdo vitamini, sasãarel o labardãpen, bararel e imunita the Œigitinel te sasãarel teŒtoskere ãhingeripena. La pokrivakere prajta ãhorava tele forovne paãeha u oda paãi tuke thovava pro bala, kaj te aven saste the blãŒãce.

La Aniãkake pes na kamelas te ãhingerel e pokriva, denaŒla pro drom. Ode dikhãla belave luludã. „Phuri daj u ada hin so?“, phuãla. „ãakanka“, phendã e phuri daj. „Sasãarel o labardãpen, bubreŒki, cipakere priŒti the Œuvãipena. Del pes latar te kerel the pijiben maj ajsa, sar e kaveja. „U soske pes viãinel ãakanka?“, na delas smirom e Aniãka. „Na dãanav“, phendã e phuri daj, „afe Œundom ajsa aãhiben pal jekh ãhaj the lakero pirano, saves ile andro mariben. Egerinde peske, kaj pen na mukhena, no le ãhas andro mariben murdarde. La ãhatar andro baro pharipen aãhiãa luludã u furt uãarel pre leste paŒ o drom.“

Calo drom e Aniãka gondolinelas pro oda, so pes la phura datar dodãanãla. Avãla pre oda, kaj o ritos hin ãaãeste apatika. Phendã peske, kaj sikhãola la phura datar te prindãarel o draba. Te avela bari, ta the joj Œigitinela avreng.

Phuãibena

- 1 Kaj sas e Aniãka pro prazãini?
- 2 Kaj geãa la phura daha?
- 3 Soske e phuri daj phendã la Aniãkake, kaj o ritos hin apatika?
- 4 Save sasãaribnaskere barardãpena kidle upre pro ritos?
- 5 So kerdã e phuri daj, sar pes e Aniãka ãhinda pre ostro ãar?
- 6 Savi barardã labardã la Aniãka?
- 7 Pre soste gondolinelas e Aniãka pal o drom khere?

Barada/Rastliny

Zrazu sa Anička porezala na ostrej tráve a tiekla jej krv. Starká odtrhla lístok jednej rastlinky a priložila ho na ranu. „To je skorocel. Zastaví krvácanie a tíší bolesť. Pomôže aj pri kašli či bolesti bruška.“

Anička so starkou nazbierali plný košík bylínok a pobrali sa domov. Na kraji lúky Aničku niečo poprhliho. Starká sa zasmiala: „Našla si žihľavu? Nazbierame aj ju, lebo je tiež liečivá.“ „Ako môže byť liečivá, keď tak prhli?“ opýtala sa Anička. Starká už žihľavu trhala a vravela: „Žihľava je plná vitamínov, odstraňuje zápal, zvyšuje imunitu a pomáha pri liečení rán. Odvar zo žihľavy ti dám na vlasy, aby boli zdravé a lesklé.“

Aničke sa nechcelo trhať žihľavu, tak vybehla na cestu. Tam uvidela modré kvietky. „Starká, a toto je čo?“ pýtala sa. „Čakanka,“ povedala starká. „Lieči zápal, obličky, kožné vyrážky a opuchy. Dá sa z nej urobiť aj nápoj podobný káve.“ „A prečo sa volá čakanka?“ dobiedzala Anička. „Neviem,“ povedala starká, „ale počula som príbeh o dievčine a jej milom, ktorého vzali na vojnu. Sľúbili si vernosť, ale mládenca vo vojne zabili. Dievča sa od žiaľu zmenilo na kvetinku a stále ho čaká pri ceste.“

Celou cestou domov Anička premýšľala nad tým, čo sa od starkej dozvedela. Zistila, že lúka je naozaj lekáreň. Rozhodla sa, že sa bude od starkej učiť poznávať liečivé rastlinky. Keď vyrastie, bude aj ona pomáhať druhým.

Otázky

- 1 Kde bola Anička na prázdninách?
- 2 Kam išla so starou mamou?
- 3 Prečo Aničke starká povedala, že lúka je lekáreň?
- 4 Ktoré liečivé rastlinky na lúke nazbierali?
- 5 Čo urobila starká, keď sa Anička porezala na ostrej tráve?
- 6 Ktorá rastlinka Aničku poprhliho?
- 7 Nad čím Anička premýšľala cestou domov?

Barada/Rastliny

Gen e gilutni the phen pale pro phučibena.

Prečítaj báseň a odpovedz na otázky.

Liečivé byliny

Zbierajme lesné byliny,
ich účinok na celé dejiny,
poznali ich staré mamy,
liečili nás len bylinami.

Skorocel, ktorý nám dávali,
keď sme sa trochu poranili,
na kašeľ či bolesť hlavy
sme vdychovali odvar z kamiliek pravý.

Bolesť v bruchu vyliečili
odvarom zo žltej púpavy.
Z toho potom med urobili,
priedušky ním liečili.

Odvarom zo žihľavy
sme si umývali vlasy,
aby sme ich masné nemali,
a veľmi pekne sa ligotali.

Horec, ktorý rástol vysoko,
nám pridávali do potravy,
aby nás nebolel žalúdok
a nemali sme krivé nohy.

Phučibena/Otázky

- 1 Save drabenca amen sastarenas amare phure daja?
S ktorými bylinami nás liečili naše staré mamy?
- 2 Pre soste chasnaras o pretado pañi la pokrivarar?
Na čo sa používal odvar zo žihľavy?

Nájdí v tajničke tieto slová:

skorocel, púpava, kamilka, žihľava, repík, čakanka, mak, medovka, mäta.

Pohybuj sa dvomi smermi ↔.

Zo zostávajúcich písmen ti vznikne názov liečivej rastliny: _____

S	K	O	R	O	C	E	L	H
A	R	A	K	N	A	K	A	Č
Ž	I	H	L'	A	V	A	M	A
N	Č	A	K	V	O	D	E	M
K	A	M	I	L	K	A	E	K
K	Í	P	E	R	A	T	Ä	M
M	A	K	A	V	A	P	Ú	P

Barada/Rastliny

Gen o ačhiben the vaker pal oda, so tut pre leste nekbuter interesinda.

Prečítaj príbeh a porozprávaj o tom, čo ťa na ňom najviac zaujalo.

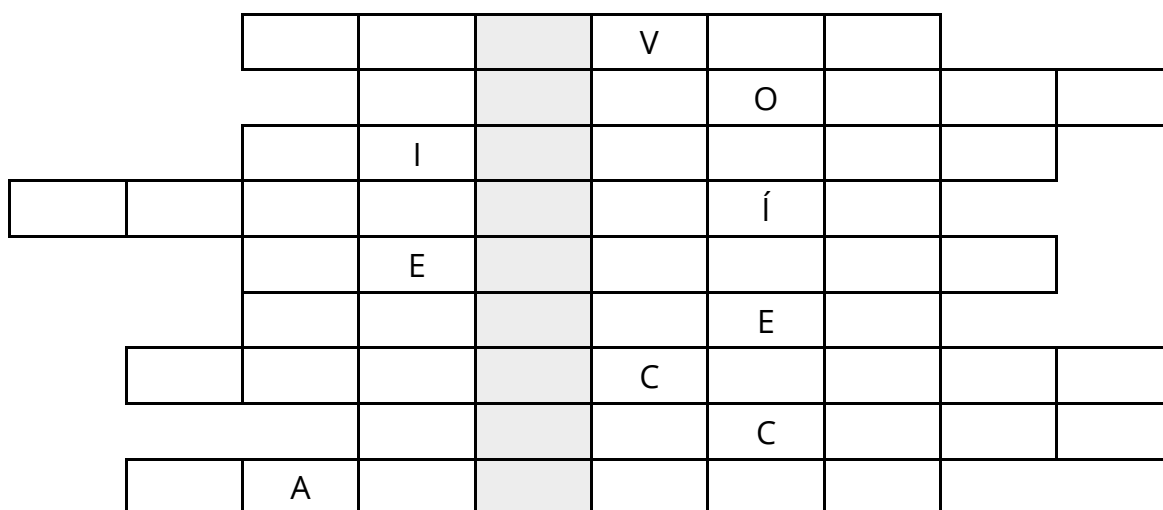
Povešť o rastlinách a liečivom účinku na organizmus.

Veľmi často spájame liečivé účinky bylín a rastlín až s čarami. Staré mamy, ktoré bývali pod horou, chodili najčastejšie v noci zbierať takéto rastliny. Vtedy sa už nemuseli starať o hydinu ani o dobytok, lebo všetko spalo. Svietil mesiac, a tak videli, ale aj presne vedeli, kde majú hľadať. Preto, keď začali lekári liečiť ľudí a muselo sa za to platiť, ľudia obyčajne využívali ľahšie dostupnú medicínu starých mám. Lekári sa na nich začali hnevať a hovorili im, že sú to čarodejnice. Jedna takáto čarodejnica sa pokúsila vyliečiť zvieratká v dedine. Nedovolili jej vyliečiť tieto zvieratká a zatvorili ju do väzenia. Samozrejme, že zvieratká potom museli utrpieť. Vinu za smrť dávali čarodejnici. Boli veľmi prekvapení, keď na druhý deň prišli do väzenia, dvere boli otvorené a stará žena tam nebola. Nahnevalo ich to a vyhlásili, že jej pomohli čary. Ale pomohli dobrí ľudia z dediny, ktorí neverili na povery. Ona im za to ich choré zvieratká vyliečila pomocou svojich liečivých rastlín. Potom ju začali volať aj ostatní obyvatelia a ona zadarmo vyliečila všetky zvieratká. Páni sa museli pred ňou skloniť a požiadať ju o odpustenie. Začali s ňou spolupracovať a na základe jej poznatkov potom vyrábali lieky z bylín podľa jej receptu. Zrazu všetko fungovalo tak, ako malo.

Doplň do tajničky slová z rámčeka a vyrieš tajničku.

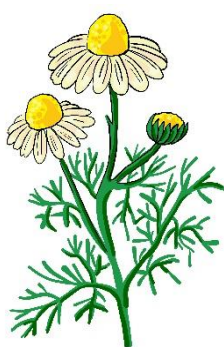
bazalka, divozel, rozmarín, fenikel, podbeľ,
kapucínka, šalvia, plúcnik, medovka

Medzi liečivé rastliny patrí _____.

Liečivé rastliny obsahujú látky, ktoré pomáhajú liečiť zranenia alebo choroby a posilňujú odolnosť organizmu voči ochoreniam. Zbiera sa koreň, stonka, list, kvet alebo plod. Používajú sa čerstvé alebo sušené. Pripravujú sa z nich odvary, výluhy, čaje, masti.

Harmanček

Teplé harmančekové obklady sú veľkou pomocou, napríklad pri akné, ľahších popáleninách či iných ťažko sa hojacích ranách.

Teplý harmančekový čaj zase môže pomôcť pri žalúdočných ťažkostiach a nevoľnosti. Pomáha pri prechladnutí, chrípke a horúčkach.

Skorocel kopijovitý

Je vhodný ako prvá pomoc v prírode pri popálení, uštipnutí osou alebo včelou a iných zraneniach.

Je veľmi účinný v boji proti kašľu.

Repík lekársky

Priaznivo pôsobí na trávenie a vylučovanie. Repíkovú masť môžeme využiť ako prvú pomoc pri hojení akýchkoľvek poranení kože. Masť môžeme použiť aj na otlaky, pomliaždeniny, unavené nohy a kĺby.

Púpava lekárská

Listy púpavy obsahujú látky, ktoré udržiavajú zdravý zrak. Púpava má významné účinky na trávenie.

Podporuje vykašliavanie, takže je to veľký pomocník pri chorobách ako chrípka či angína.

Žihľava dvojdomá

Podporuje napríklad tvorbu červených krviniek, znižuje hladinu cukru v krvi, priaznivo pôsobí na kvalitu vlasov.

Čakanka obyčajná

Má protizápalové účinky a podporuje trávenie. Pomáha liečiť rôzne kožné vyrážky a ekzémy. Čakanka vo forme masti môže pomôcť pri opuchoch a rôznych zápaloch kĺbov.

Barardá/Rastliny

Phen mek jekhvar, so pes dodžanlam.

Zopakuj si, čo sme sa dozvedeli.

1. Soske varesave barardenge phenas, kaj hine sasřaribnaskere?
Prečo niektorým rastlinám hovoríme, že sú liečivé?
2. Save sasřaribnaskere lačhipena hin le harmančekos?
Aké liečivé účinky má harmanček?
3. Save sasřaribnaskere lačhipena hin la pokriva?
Aké liečivé účinky má žihľava dvojdómá?
4. Save sasřaribnaskere lačhipena hin le skorocelos kopijovito?
Aké liečivé účinky má skorocel kopijovitý?
5. Savi farba hin la čakankakere luludēn the save sasřaribnaskere lačhipena len hin?
Akej farby sú kvety čakanky obyčajnej a aké má liečivé účinky?

Rómsko – slovenský slovníček

- o ritos – *lúka*
e maľa – *pole*
maľakero dromoro – *poľná cesta*
e luludī – *kvet*
o ačhiben – *príbeh*
sasřarel – *liečiť*
e barardī – *rastlina*
sasřaribnaskeri barardī – *liečivá rastlina*
kezdinel – *začať*
saginel – *voňať*
o blištīšagos – *lesk*
o labardīpen – *zápal*
chasřarel – *užívať*
pupavengero mjados – *púpavový med*
o chasaviben – *kašeľ*
e pokriva – *žihľava*
egerinel – *sľúbiť*
o bubreški – *ľadviny/obličky*
cipakere prišři – *kožné vyrážky*
o šuvlīpen – *opuch*

Ker avri o buľa.

Vypracuj úlohy.

1. Irin le sasřaribnaskere barardengere nava, save pes leperen andro tekstos.
Napiš názvy liečivých rastlín, ktoré sa spomínali v texte.
2. Phand o čitro le sasřaribnaskere barardēnca the lengere navenca.
Spoj obrázok liečivých rastlín s ich názvami.

Skorocel
kopijovitý

Púpava lekárska

Čakanka
obyčajná

Žihľava dvojdómá

Gen o tekstos the phen pale pro phučibena.

La babakeri barori

E Katka buterval phirelas ke baba the ko papus, bo lakere daj-dad sle cale dīvesa andre buči. Varekana the ke lende sovelas, kaj te na uštel sig tosara. E baba Katka la savoro sikhavelas, lelas la the andre peskeri bar. Jarone šigitinelas te sadzinel, ņilaje okopalinelas, čhoravelas the cirdelas avri e burina. Lakero kamaduno beršeskero kotor sas o jesos, bo akor la babaha the le papuha kidenas peskere bučakere plodi – e uroda, „Ušči upre Katka, šigitineha mange andre bar!“ – uštavelas la e baba. „Kampel te kidel e uroda.“ E Katka chučila andal o hačos, bo džanelas, kaj predživela šukar dīves. Sar avle andre bar, dikhla šukar narančuŋi diňanka. „Babo, činaha la tele?“ – phučla.

„He,“ phendā e baba, imar hiŋi lači. Tavaha penge pro dilos diňankeri zumin. No neksigeder kidas o ugorki, bo lenca ela mek but buči.“ „So lenca keraha?“ phučerlas avri e Katka. E baba lake phendā, kaj o ugorki thovela andro cakli, kaj len te jel te jevende. Achařarlas lake avri, kaj o ugorki kampel mištes te thovel paňeha u te rakinel andro

žuže cakli. Palis pes tavel nalevos čhorel pes andro cakli u o cakli thovas te tadol, aleske phenas te sterilizinel.

Džikim e baba vakerelas, o vasta lenge sodujenge kerenas buči. Maj sas o košikos pherdo ugorki u šaj pen mukhle andre buči. E baba mukhla andro vedros paňi u la Katkake diňa žužo čaro. Tel oda čiro, so e Katka thođa o ugorki, e baba žužarda the struhinda e diňanka. Jekhetane tade smačno diňankeri zumin u pal lačo dilos sterilizinde o ugorki. O papus kidla avri e purum u thođa la tel o altankos, kaj te na cindol the na kirňon. Kije rařate avle khere trapimen, aľe the rado, kaj savoro mištes kerde. E Katka phučla: „So keraha tajsa?“ „Lečos“, phendā pale e baba. „Kidaha e paprika the o paradiči andal e cakluňi bar, žužaraha e purum, thovaha o lečos andro cakli u sterilizinaha len. „Avka amen ela lečos the jevende. O papus phendā, kaj džikim jon sterilizanela o lečos, jov košanela the hrabinela e čar. „U so tavaha tajsa pro dilos?“ – sas phučerdi e Katka. „Šaj peske las le lečostar u te kameha, keraha cuketova placki.“, phendā pale e baba. E Katka raři pes thođa u pašliľa andro hačos. Medig zasufa, gondolinelas pre oda, savi hiŋi e bar lači. Džanelas, kaj andre bar hin but buči, no o frukti the e žeľeňina na kampel te cinel andre bota u o lovore šaj ačhen pro aver kampelutne veci.

Phučibena

- 1 So kerelas e baba le ugorkenca?
- 2 Sostar penge tade smačno zumin?
- 3 Sava žeľeňinatar kerelas e baba lečos?
- 4 Soske peske e Katka gondolinelas, kaj e barori hiŋi bares lači?

Prečítaj text a odpovedz na otázky.

Babkina záhradka

Katka často chodila k babke a dedkovi, lebo jej rodičia boli celé dni v práci. Niekedy u nich prespala, aby nemusela skoro ráno vstávať. Babka Katku všetkému priučala a brala ju aj do svojej záhradky. Na jar pomáhala sadiť, v lete okopávať, polievať a plieť burinu. Najradšej mala jeseň, lebo vtedy s babkou a dedkom zbierali plody svojej práce – úrodu. „Vstávaj, Katka, pomôžeš mi v záhradke!“ budila ju babka, „treba zbierať úrodu.“ Katka vyskočila z postele, lebo tušila, že zase zažije krásny deň. Keď prišli do záhrady, uvidela krásnu oranžovú tekvicu. „Babka, odtrhneme ju?“ opýtala sa.

„Pravdaže,“ povedala babka, „už je zrelá. Uvaríme si na obed tekvicovú polievku. Ale najskôr oberieme uhorky, lebo s nimi bude ešte veľa práce.“ „Čo budeme s nimi robiť?“ vyzvedala Katka. Babka jej povedala, že uhorky budú zavárať, aby mali zásoby na zimu. Vysvetlila jej, že uhorky musia po zbere umyť a naložiť do čistých fliaš. Potom musia uvariť nálev, zaliať ich a uvariť, čomu hovoríme sterilizovať.

Kým babka rozprávala, ruky im obom pracovali. O chvíľu bol košík plný uhoriek a mohli sa pustiť do práce. Babka napustila do vedra vodu a dala Katke aj čistú misu. Za ten čas, kým Katka uhorky umyla, babka očistila a postrúhala tekvicu. Spoločne uvarili chutnú tekvicovú polievku a po dobrom obede zavarili uhorky. Dedko zatiaľ povyberal cibuľu a dal ju pod altánok, aby nezmokla a nezhnila. Podvečer prišli domov unavení, ale spokojní. Katka sa opýtala: „Čo budeme robiť zajtra?“ „Lečo,“ odpovedala babka. „Oberieme papriku a rajčiny v skleníku, očistíme cibuľu a zavaríme lečo na zimu.“ Dedko vravel, že kým budú oni zavárať, pokosí a pohrabe trávu. „A čo uvaríme na obed?“ bola zvedavá Katka. „Môžeme si odobrať z leča, ale keď budeš chcieť, urobíme cuketové placky,“ odpovedala babka. Katka sa večer umyla a ľahla si do postele. Kým zaspala, premýšľala nad tým, že záhradka je dobrá vec. Je v nej síce veľa práce, ale ovocie a zeleninu nemusíme kupovať v obchode a peniažky nám ostanú na iné veci.

Otázky

- 1 Čo robila babka s uhorkami?
- 2 Z čoho si uvarili chutnú polievku?
- 3 Z ktorej zeleniny robila babka lečo?
- 4 Prečo si Katka myslela, že záhradka je veľmi dobrá?

Poľné plodiny

Na poliach môžeme pestovať mnoho rastlín, ktoré potrebujeme pre svoj život. Takéto rastliny pestované na poliach nazývame poľné plodiny.

Poľné plodiny delíme na:

- obilniny,
- krmoviny,
- olejninny,
- okopaniny.

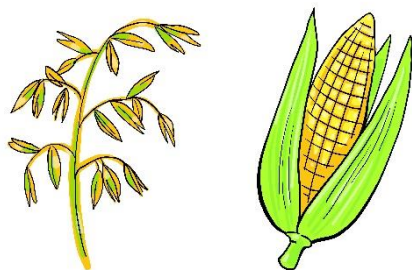
Obilniny sú poľné rastliny, ktoré pestujeme najmä pre zrno. Medzi obilniny, ktoré sa pestujú u nás, patrí napríklad **pšenica, raž, jačmeň, ovos, kukurica**.

Olejninny sú poľné rastliny, ktoré pestujeme najmä pre vysoký obsah oleja. Olejninny obsahujú vysoký obsah rastlinného oleja.

Slničnica

Repka olejnná

Plodi/Plodiny

Krmoviny sú poľné rastliny, ktoré pestujeme na kŕmenie hospodárskych zvierat. Krmoviny zabezpečujú zvieratám kvalitnú výživu. Medzi ďalšie krmoviny, ktoré pestujeme patria:

Ďatelina lúčna

Lucerna siata

Medzi **okopaniny**, ktoré sa pestujú u nás, patria **zemiaky, repa cukrová, repa kŕmna**.

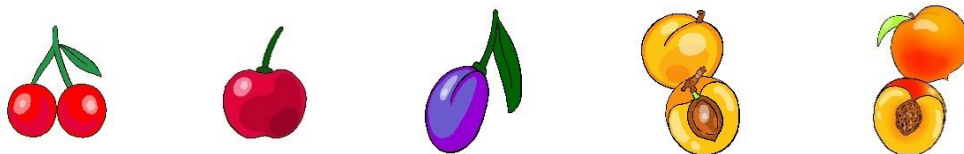
Ovocie sú jedlé plody alebo semená viacročných rastlín, kríkov alebo stromov. Okrem konzumácie ho môžeme použiť ako dekoráciu, k dezertom, múčnikom či miešaným nápojom.

Základné členenie ovocia

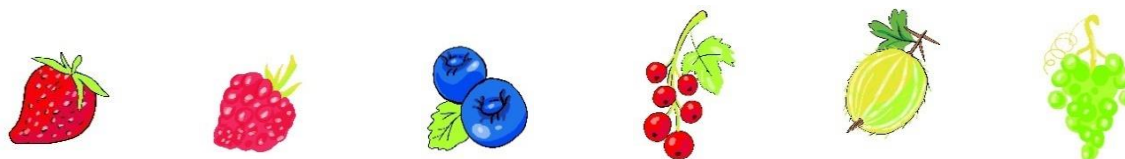
1. Jadrové ovocie (napríklad: jablko, hruška)

2. Kôstkové ovocie (napríklad: čerešňa, višňa, slivka, marhuľa, broskyňa)

3. Bobuľové ovocie (napríklad: jahoda, malina, čučoriedky, ríbezľa, egreš, hrozno)

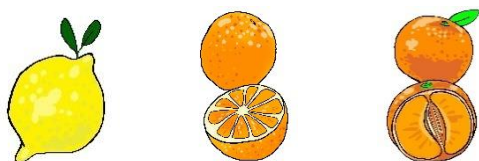

Plodi/Plodiny

4. Škrupinové plody (napríklad: vlašské orechy, mandle, gaštany)

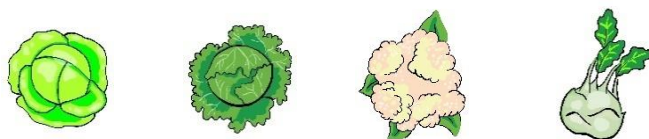
5. Citrusové plody (napríklad: citróny, pomaranče, mandarínky)

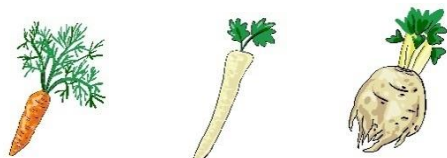
Zelenina sú jedlé časti jednoročných alebo dvojročných rastlín, v niektorých prípadoch aj časti viacročných rastlín. V potrave je dôležitým zdrojom vitamínov, minerálov a vlákniny. Zelenina sa využíva aj ako korenie.

Základné členenie zeleniny

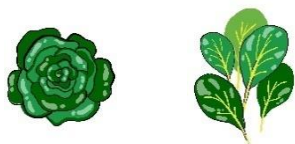
1. Hľúbová zelenina (napríklad: kapusta, kel, karfiol, kaleráb)

2. Koreňová zelenina (napríklad: mrkva, petržlen, zeler)

3. Listová zelenina (napríklad: šalát, špenát)

4. Cibulová zelenina (napríklad: cibuľa, pažitka, cesnak)

Plodi/Plodiny

5. Plodová zelenina (napríklad: *paprika, tekvica, baklažán*)

6. Strukoviny (napríklad: *fazuľa, hrach, šošovica*)

Phen mek jekhvar, so pes dodžanľam.

1. So hine o maľakere plodi?
2. Save barardakere sorti džan ko maľakere plodi?
3. Save bararda džan ko dživa?
4. So hine o kopalimen bararda?
5. Save bararda hine kopalimen bararda?
6. So hin o olejiskere bararda?
7. Save bararda hine olejiskere?
8. Savo hin bazutno fruktengero ulaviben?
9. Savo hin bazutno želeňinakero ulaviben?
10. Save frukti the želeňina hin andre tiri kuchňa?

Zopakuj si, čo sme sa dozvedeli.

1. Čo sú poľné plodiny?
2. Ktoré druhy rastlín patria medzi poľné plodiny?
3. Ktoré rastliny patria medzi obilniny?
4. Čo sú okopaniny?
5. Ktoré rastliny patria medzi okopaniny?
6. Čo sú olejiny?
7. Ktoré rastliny patria medzi olejiny?
8. Aké je základné členenie ovocia?
9. Aké je základné členenie zeleniny?
10. Ktoré ovocie a zelenina je v tvojej kuchyni?

Rómsko – slovenský slovníček

e barori- *záhradka*
jarone - *na jar*
jesone - *v jeseni*
kidel e uroda - *zbierať úrodu*
e ugorka- *uhorka*
e diňanka - *tekvica*
e purum - *cibuľa*
sterilizinel - *sterilizovať*
žužarel - *čistiť*
e burina - *burina*
medig - *kým, pokiaľ*
kampelutno - *potrebný*

Plodi/Plodiny

Nájdí v tajničke tieto slová:

slnečnica, kukurica, lucerna, pšenica, fazuľa, šošovica, baklažán, kel, ovos, raž, pór, kaleráb. **Pohybuj sa dvomi smermi** ←→.

Zo zostávajúcich písmen ti vznikne názov okopaniny:_____.

S	L	N	E	Č	N	I	C	A	Z
E	M	A	C	I	R	U	K	U	K
L	U	C	E	R	N	A	Ž	A	R
O	V	O	S	A	Ľ	U	Z	A	F
Š	O	Š	O	V	I	C	A	I	A
K	Y	N	Á	Ž	A	L	K	A	B
K	A	L	E	R	Á	B	R	Ó	P
P	Š	E	N	I	C	A	L	E	K

Ker avri o buľa

Vypracuj úlohy.

1. Výber správne slovo a dopíš ho do vety.

Kide avri lačno lav u irin les andre phendí.
(*hlúzy, cukor, chlieb*)

a) Zemiak/Kompiris/Phuvalo

Je nenáročná okopanina, ktorá pochádza z Južnej Ameriky. Patrí medzi jednoročné hlúzovité plodiny. Pestujeme ho pre jeho jedlé podzemné časti_____.

b) Cukrová repa/Gulí runkľa

Je dvojročná plodina. V prvom roku vytvára podzemnú buľvu a listy. V druhom roku sa tvoria kvety a semená. Buľva obsahuje_____.

c) Pšenica/Pšeňica

Patrí medzi jednoročné rastliny. Seje sa v mesiaci október. Má vysokú odolnosť proti mrazom. Je to najdôležitejšia chlebová plodina. Pestuje sa pre zrno. Z múky sa pečie

_____.

Plodi/Plodiny

2. Dopíš dva druhy zeleniny podľa členenia.

Irin duj želeňinakere sorti pal oda, kaj džan.

- a) Do koreňovej zeleniny patrí _____.
- b) Do cibulovej zeleniny patrí _____.
- c) Do listovej zeleniny patrí _____.
- d) Do plodovej zeleniny patrí _____.
- e) Strukoviny sú _____.

3. Dopíš dva druhy ovocia podľa členenia.

Irin duj fruktengere sorti pal oda, kaj džan.

- a) Jadrové ovocie _____.
- b) Kôstkové ovocie _____.
- c) Bobuľové ovocie _____.
- d) Škrupinové plody _____.
- e) Citrusové plody _____.

Gen o tekstos the phen pale pro phučibena.

Ačhiben pal o duj pheñora

Ada vakeriben hin pal o duj pheñora, pal e Erika the Nikolka. La Nikolka hin deš berš u la Erikake hin očno berš. E Erika the e Nikolka pes bares rado dikhen, hin len jekhetane baratkiñi the but jekhetane interesa. No vareso ča hin len aver. Sako lendar vareso aver rado chal. E Erika rado chal savore frukti. Nekradeder chal o jahodi. Lakeri pheñori, e Nikolka na chalas ñisave frukti. Lakeri dajori imar na džanelas sar lake te dophenel, kaj andro frukti hin vitamini, save amenge

kampel, kaj te avas saste.

Andre kuchña pro skamind sas furt pherdo čaro le fruktenca. Sas odoj banani, ambrola, čiřava, želena phaba, bo ola e Erika rado chalas. Jekhvar andro čaro dikhľa na želena phaba, afe šukar lole phaba. Sar dikhľa la pheñora, sar smačnones chal e lolı phabaj, iľa peske the joj jekh u danderđa andre lolı phabaj. Avka lake smakinelas, kaj chaľa calo phabaj u korkori pes čudalinelas, savi hiñi smačno. E Erika lake mindar vakerelas, sar smakinel o bananos, e jahoda u avka leperđa savore fruktengere sorti. Akorestar andro čaroro pro frukti sas the lole phaba. U sar oda hin la želeñinaha? Ta andre oda hiñi e Nikolka feder. Rado chal savore želeñinakere sorti. Džanel, kaj o repańis hino lačo pro jakha, kaj mištes te dikhas. Rado chal the paprika, ugorki, brokolica, karfijolos, cuketa, jekhe laveha chal savori želeñina, savi lake e dajori kisitinel pro tańiris. U so e Erika? Joj mek varesar chal repańis the ugorka u mek pražimen avri karfijolos. No so duj pheñora mištes džanen, kaj sako đives lenge kampel te chal varesave frukti the želeñina.

Phučibena

- 1 Sar pes vičinen o pheñora pal save pes vakerel andro ačhiben?
- 2 So sas le pheñoren jekhetano u so aver?
- 3 Save frukti rado chal e Erika?
- 4 Save frukti rado chal e Nikolka?
- 5 So le fruktendar chaľa e Nikolka elšinar?
- 6 Rado chal e Erika the želeñina?
- 7 Savi želeñina rado chal e Nikolka?
- 8 Phen, save frukti the želeñina tu rado chas?

Prečítaj text a odpovedz na otázky.

Príbeh o dvoch sestričkách

Tento príbeh je o dvoch sestričkách, o Erike a Nikolke. Nikolka má desať rokov a Erika má osem rokov. Erika a Nikolka sa majú veľmi rady, majú spoločné priateľky a aj veľa spoločných záľub. No predsa majú niečo rozdielne. Každá z nich má rada niečo iné. Erika má veľmi rada ovocie. Najradšej má jahody. Jej sestrička Nikolka nejedla žiadne ovocie. Mamička už nevedela, ako ju presvedčiť, že musíme jesť ovocie, lebo potrebujeme vitamíny, aby sme boli zdraví.

V kuchyni na stole bola vždy plná misa ovocia. Bolo tam všetko – banány, hrušky, slivky, zelené jablká, pretože tie mala Erika veľmi rada. No Nikolka nemala chuť na nič. Raz namiesto zelených jablák videla v mise krásne červené jablká. A keď ešte videla sestričku, ako si pochutnáva na jablku, zobrala si aj ona jedno a zahryzla do červeného jablka. A veru jej tak zachutilo, že zjedla celé jablko a sama bola prekvapená, aké je chutné. Erika jej hneď začala vysvetľovať, ako chutí banán, jahoda a postupne vymenovala všetky druhy ovocia. Odvtedy v mise na ovocie nikdy nechýbali aj červené jablká. A ako to je so zeleninou? Tak v tom je zas Nikolka lepšia. Nepohrdne nijakým druhom zeleniny. Vie, že mrkvička je veľmi dobrá na oči, aby sme mali dobrý zrak. Má rada papriku, uhorky, paradajky, brokolicu, karfiol, cuketu, jednoducho pochutná si na každej zelenine, ktorú jej mamička pripraví na tanier. A čo Erika? Tá zje nanajvýš mrkvičku a uhorku a ešte vyprážaný karfiol. No obidve sestričky dobre vedia, že každý deň musia zjesť nejaké ovocie a zeleninu.

Otázky

- 1 Ako sa volajú sestričky, o ktorých sa rozpráva v príbehu?
- 2 Čo majú sestričky spoločné a čo rozdielne?
- 3 Ktoré ovocie má rada Erika?
- 4 Ktoré ovocie má rada Nikolka?
- 5 Ktoré ovocie prvýkrát ochutnala Nikolka?
- 6 Má rada Erika aj zeleninu?
- 7 Ktorú zeleninu má rada Nikolka?
- 8 Povedz, ktoré ovocie a zeleninu máš rád/rada?

Sastipen/Zdravie

Gen e gilutñi the phen pale pro phučibena.

Prečítaj báseň a odpovedz na otázky.

Obezita

Malá Anka bola tučná,
deti sa jej posmievali,
ona bola stále lačná,
vlasy jej letmo povievali.

Najradšej zmrzlinu mala,
stále sa ňou napchávala,
detí, čo sa jej posmievali,
si vôbec nevšímala.

Zrazu ale bolesť mala,
žalúdok si preplnila,
veľmi sa vystrašila,
do nemocnice utekala.

Doktor, prosím, pomôžte mi,
veľmi ho prosila,
na obed sa už ale
veľmi dusila.

Doktor láskavý bol, ale
na operáciu si ju vzal.
Nebolo to veľmi ťažké,
slepé črevo jej vybral.

Z toho poučenie plynie,
že si nesmieš dopriať
iba to, čo ti chutí,
zdravo sa musíš stravovať.

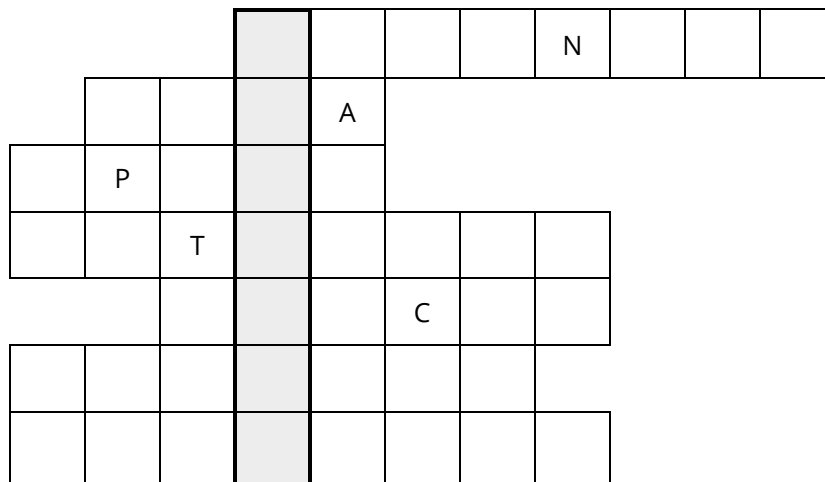
Phučibena/Otázky

- 1 Soha pes e cikñi Anka nekbuter prechala?
Čím sa malá Anka najviac prejedala?
- 2 Sar la Ankake kampľa te chal?
Ako sa Anka mala stravovať?

Doplň do tajničky slová z rámčeka a vyrieš tajničku.

ovocie, šport, zelenina, hygiena, vitamíny, voda, minerály

Najdôležitejšie v živote je naše _____.

Gen o ačhiben the vaker pal oda, so tut pre leste nekbuter interesindā.

Prečítaj príbeh a porozprávaj o tom, čo ťa v ňom najviac zaujalo.

Nezdravé stravovanie

Všimli ste si, milé deti, že medzi nami je stále viac obéznych ľudí? Je to spôsobené tým, že sme sa naučili nezdravo sa stravovať. Chutí nám čokoláda, zmrzlina, čipsy a mnohé iné pochutiny, však? Prečo by sme jedli čerešne, keď sú v nich červíky? Alebo cesnak a cibuľku, keď štípu? Jahody áno, ale s cukrom a so šľahačkou. Zeleninovú polievku to nie, radšej si dáme pizzu alebo hamburger s hranolčkami, mňam. Špenát, ten tiež nemusíme, radšej špagety s kečupom. Na desiatu namiesto jablka sladké tyčinky alebo keksíky. Kamošom, čo si desiatu zabudli, dáme svoj maslový chlebík. Čo nám maminka s láskou nachystala, nezjeme a hodíme do koša. Zrazu nás rozbolelo brucho. Beháme na záchod, je nám veľmi zle. Prosíme rodičov aj doktorov, aby nás zachránili. Lekári krúčia hlavami, rodičia dokazujú, že nám dávajú zdravé jedlo. V ňom sa iba prpleme, aby sme rodičom urobili radosť. Dáme si zo dve lyžičky a dost. Potom si z vreckového kúpime maškrtu. Zbaviť sa zlozvykov je ťažké. V dospelosti máme potom oveľa väčšie problémy, ktoré vyústia k srdcovým kolapsom a podobne. Preto dobre premýšľajme o tom, čo spravíme s našim stravovaním, aby sme mohli zdravo žiť. Taká báseň o ihle jasne hovorí. Jedna ihla hruškám šepká, pozor milé dievčatá, dobrá ihla býva tenká, dobrá hruška bruškatá. Tak čo vy na to?

Interesipena/Zaujímavosti

Čo máme a čo nemáme jesť, aby sme boli zdraví?

Je veľmi dôležité jesť ovocie a zeleninu, celozrnné cereálie, mlieko a mliečne výrobky, mäsové výrobky, ryby. Menej soliť a obmedziť cukor, sladené nápoje. Piť veľa pitnej vody. Dodržiavať pravidelnosť v stravovaní. Menej a častejšie jesť, a to 3 – 5 x denne. Čo vy na to?

Ovocie a zelenina má vo výžive človeka nezastupiteľné miesto vďaka vysokému obsahu vitamínov, minerálnych látok, vlákniny a ďalších dôležitých látok priaznivo ovplyvňujúcich zdravie. Pred každodennou konzumáciou nesmieme zabúdať na dôkladné umývanie ovocia a zeleniny!

Sastipen/Zdravie

Ovocie a zeleniny s vysokým obsahom vitamínu C.

jablká

jahody

brusnice

marhule

mrkva

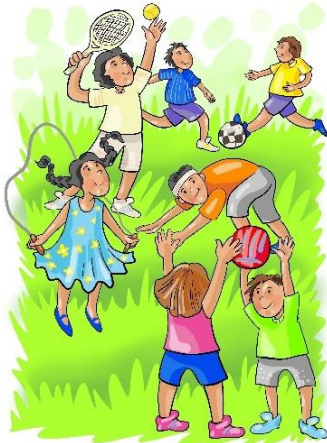
paprika

paradajky

kaleráb

Pohyb na čerstvom vzduchu

Pohyb v prírode, na čerstvom vzduchu je prospešný pre naše zdravie a pľúca. Pravidelný pohyb v prírode vplýva priaznivo aj na naše srdce. Prechádzka v prírode je pre našu pamäť veľmi prospešná. Po prechádzke v prírode sme citlivejší aj tvorivejší. Pohyb je dôležitý pre všetkých, dospelých aj deti. Podporuje zdravie a zlepšuje imunitný systém, udržiava telesnú hmotnosť pod kontrolou.

Správne hygienické návyky

Hygiena je spôsob starostlivosti o naše telo. Úlohou hygieny je zabezpečovať v živote a v práci človeka také podmienky, ktoré zaručujú uchovanie zdravia a znemožňujú vznik choroby alebo úrazov. Zdravie je ľuďmi oddávna považované za najcennejší poklad.

Sastipen/Zdravie

Phen mek jekhvar, so pes dodžanl'am.

Zopakuj si, čo sme sa dozvedeli.

1. Sar amenge kempel te chal? So amenge kempel buter te chal u so frimeder?
Ako by sme sa mali stravovat? Čo by sme mali viac jesť a čo obmedziť?
2. Soske amenge kempel te chal frukti the želeňina?
Prečo by sme mali jesť ovocie a zeleninu?
3. Soske hin lačo le manušenge o čalaviben pro frišno luftos?
Prečo je dôležitý pohyb na čerstvom vzduchu?
4. Pre soste hin lači e higijena?
Čo je úlohou hygieny?
5. Soske kempel te dolikerel e higijena?
Povedz, ako dodržiavaš osobnú hygienu

Rómsko – slovenský slovníček

chal sastes – *jesť zdravo*
o frukti – *ovocie*
e želeňina – *zelenina*
e phabaj – *jablko*
e ambrol – *hruška*
e čil'av – *slivka*
o bananos – *banán*
e jahoda – *jahoda*
e paprika – *paprika*
e paradiča – *paradajka*
e ugorka – *uhorka*
e brokolica – *brokolica*
o karfijolos – *karfiol*
smačno – *chutný*

Ker avri o buťa.

Vypracuj úlohy.

1. V zátvorke nájdeš ovocie a zeleninu. Vymenuj ovocie, ktoré máš najradšej.

Andre barori šaj arakhes frukti the želeňina. Phen avri o frukti, save tut hin nekradeder.

(jablko, hruška, paprika, slivka, cibuľa, kapusta, brokolica, čerešňa, mrkva, petržlen, jahoda, uhorka, malina, broskyňa, karfiol, cuketa, marhuľa, pomaranč)

2. Utor významovo správne vety.

Ker džanlipnaskere lače phenda.

1. Pohyb v prírode
2. Stravovat by sme sa mali
3. Jahody majú vysoký obsah
4. Hygiena je spôsob starostlivosti
- a. 3 – 5x denne.
- b. je prospešný pre naše zdravie a pľúca.
- c. o naše telo.
- d. vitamínu C.

Gen o tekstos the phen pale pro phučibena.

Romengero sastariben varekana

Vičnav man Janka. Hin mange dešuduj berš. Tel o prazhini, sombatone the kurke, pro inepi but miro volno vacht predživav mira babaha, savi bešel pro gav. Šigitinav lake te pratinel andro kher, phirav lake te cinkerele u joj sakovar pal o dilos mange vakerel ačhibena, save predžidiła andro čhavoripen. Vakerelas mange pal oda, sas lačhes jekhetane dživenas varekana o Roma andre romaňi komunita. Save len sas sikhlipeña the tradicii pro inepi the pro aver dživipnaskere situaciji. Jekhvar mange vakerelas, sar pen sastarenas o Roma. Sar lake sas ajci berš, sar mange, dešuduj, chudła phukňa. E baba mange phenda: „Džanes, Janka, akor pes na phirelas ko doktoris, bo le Romen na sas love, dživenas čores u le doktoris kampelas te poťinel. Radeder vičinenas ko nasvalo la Roza“. E Roza sas romaňi džuvli, savi prindžarelas o draba, šuťarelas len the kerelas lendar všelijaka sastaribnaskere makhľaribena. O Roma la vičinenas „phuri daj.“

E baba vakerel: „Sar chudľom o phukňa, sas man bari horučka, zoraes man dukhalas o šero, šunavas man namištes u avka the miri daj la vičinda. E Roza anda o draba, lendar mange e daj tađa tejos the makhľiben pro phukňa. Phukňa man sas pal calo teštos the but pro muj. Sakovar man cirdelas te charuvel pes, no e dajori mange na domukhelas, hoj palis mange ačhena našukar čhindipena. Pal o duj džives mange sas feder the e horučka mange geła tele u o makhľiben mange šifarelas e cipa, o phukňa man imar avka na chandonas. Avka birindom avri jekh čhon, dži kana na sastilom avri.“ „Man sas tiš phukňa, kana mange sas šov berš, no sas man ča vajkeci phukňa, na sas man aňi bari horučka, avka lokeder ada nasvalipen birindom avri“, phenda e Janka.

E baba mange mek vakerelas sar sastarel la dakero thud. Sastarel, te varekas dukhal o kan, o jakha. Miri baba del le drabenge čudoskeri zor. Sakovar phenelas, kaj o draba šigitinen buter, sar o praški vašoda, bo sastaren na ča le manušeskeri teštos, no the leskeri vodi. Miri baba hiňi bares godaver, lačhejleskeri, igen la kamav, phenda e Janka.

Phučibena

- 1 Pal kaste vakerelas e Janka andro ačhiben?
- 2 So lake vakerelas e phuri daj pal le Romengero sastariben varekana?
- 3 Soske o Roma na phirenas ko doktoris?
- 4 Kas vičinenas ko nasvalo manuš?
- 5 Pre savo nasvalipen leperelas e baba, sar sas cikňi?
- 6 Kas vičinda e daj ke late?
- 7 Sas the la Janka phukňa?
- 8 So lake phenda e phuri daj pal la dakero thud?

Prečítaj text a odpovedz na otázky.

Liečenie Rómov v minulosti

Volám sa Janka. Mám dvanásť rokov. Počas prázdnin a aj počas víkendov a sviatkov trávim väčšinu voľného času so svojou babkou, ktorá býva na dedine. Pomáham jej upratať v dome, chodím nakupovať a vždy po obede mi rozpráva príbehy, ktoré prežila v detstve. Rozprávala mi o tom, ako súdržne žili niekedy Rómovia v rómskej komunite. Aké mali zvyky a tradície na sviatky a na iné životné situácie. Raz mi rozprávala o liečení Rómov. Keď mala toľko rokov ako ja, teda dvanásť, dostala ovčie kiahne. Babka mi povedala: „Vieš Janka, vtedy sa nechodilo k lekárovi, lebo Rómovia nemali peniaze, žili chudobne a lekárovi bolo treba zaplatiť. Radšej zavolali k chorému Rózu“. Róza bola stará Rómka, ktorá poznala bylinky, sušila ich a robila z bylíniek všelijaké liečivé mastičky. Rómovia ju volali „phuri daj“.

Babka hovorí: „Keď som dostala ovčie kiahne, mala som vysokú teplotu, silnú bolesť hlavy, cítila som sa veľmi zle, tak aj moja mamička ju zavolala. Róza doniesla bylinky, z ktorých mi mamička uvarila čaj a mastičku na potieranie pľuzgierov. Mala som ich po celom tele a veľa na tvári. Stále ma nutkalo škriabať sa, no mamička mi to zakázala, že potom mi ostanú nepekné jazvy. Po dvoch dňoch mi bolo lepšie, aj teplota mi klesla a mastička mi ochladzovala pokožku a pomáhala zmierňovať svrbenie. Tak som vydržala skoro mesiac, kým som sa vyliečila.“ „Ja som tiež prekonala ovčie kiahne, keď som mala šesť rokov, no mala som len zopár pľuzgierov a nemala som vysokú teplotu, takže som to ľahšie zvládla“, povedala Janka.

Babka mi ešte rozprávala, ako lieči materské mlieko. Pomáha pri bolestiach ucha, lieči zasazené alebo zapálené oči. Moja babka pripisuje liečivým bylinám zázračnú moc. Vždy hovorí, že byliny pomôžu viac ako lieky, pretože liečia nielen telo človeka, ale aj jeho dušu. Babka je veľmi múdra a dobrosrdečná. Mám ju veľmi rada, povedala Janka.

Otázky

- 1 O kom rozprávala Janka v príbehu?
- 2 Čo jej stará mama povedala o liečení Rómov v minulosti?
- 3 Prečo Rómovia nechodili k lekárovi?
- 4 Koho volali k chorému?
- 5 Na ktorú chorobu z detstva spomínala stará mama?
- 6 Koho k nej zavolala jej mama?
- 7 Mala aj Janka ovčie kiahne?
- 8 Čo jej povedala stará mama o materskom mlieku?

Infekčné ochorenia

Chríпка - začína bolesťami, zimnicou, vysokou teplotou, bolesťami kĺbov, svalov, neskôr sa pridáva suchý kašeľ, nádcha. Tieto príznaky trvajú 2 - 7 dní, pocit únavy pretrváva aj niekoľko týždňov. Najčastejšie sa vyskytuje v zimných mesiacoch a v prvých jarných mesiacoch. Chorý človek musí dodržiavať hygienické zásady, ako je umývanie rúk, používanie osobitných uterákov, príborov, používanie vreckovky, časté vetranie miestnosti a podobne. Účinnou prevenciou je očkovanie.

Žltáčka - poznáme ju aj pod názvom „choroba špinavých rúk“. Nie je to však ochorenie iba z našich špinavých rúk, ale aj špinavých rúk niekoho iného. Prenáša sa v podmienkach zhoršenej hygieny. Prvé príznaky ochorenia sa objavujú zvyčajne po 15 až 50 dňoch. U niektorých chorých sa objaví žlté sfarbenie kože a očného bielka. Vírus vniká do tela najčastejšie ústami. Žltáčke môžeme účinne predísť očkovaním.

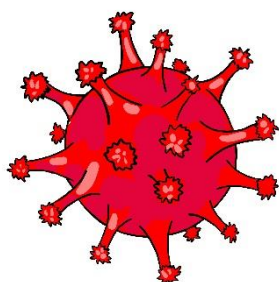

Osýpky - vysoko nákazlivé ochorenie sprevádzané vyrážkami. Ochorenie začína nádchou, kašľom, zápalom spojiviek. Príznaky osýpok sa zvyčajne objavujú po 10 až 12 dňoch infekcie. Príznaky pripomínajú prechladnutie sprevádzané nádchou, kašľom a miernou horúčkou, oči sčervenejú a stanú sa citlivými na svetlo. Na tretí až siedmy deň môže teplota výrazne stúpať. Osýpky sa prenášajú, keď chorý človek kašle alebo kýcha. Na Slovensku sa nevyskytujú vďaka zavedeniu povinného očkovania.

Ovčie kiahne - vysoko nákazlivé ochorenie, postihuje hlavne deti, ale aj ľudí do veku 20 rokov. Príznaky ochorenia sú únava, malátnosť, nádcha, kýchanie. Teplota môže byť len mierne zvýšená, ale postupne môže začať stúpať. Ochorenie pokračuje výskytom pľuzgierov po celom tele. Kým všetky pľuzgiere nepuknú a nezmenia sa na chrastu, chorý človek je nákazlivý. Vírus sa šíri najmä dotykom s kožnými pľuzgierikmi, ale aj vzduchom pri rozprávaní, kýchaní. Tiež sa šíri slinami. Ovčie kiahne sa najčastejšie vyskytujú v zime alebo na jar.

Nasvalīpena/Choroby

Covid19 - je infekčná choroba, ktorá zasiahla celý svet. O tejto chorobe nás každodenne informujú médiá – televízia, rozhlas aj internet. Táto choroba sa na Slovensko dostala z Číny. Nebezpečné na tejto chorobe je to, že jej príznaky sú veľmi podobné bežnému nachladnutiu či chrípke.

Covid19 spôsobuje vírus, ktorý sa nazýva koronavírus. Koronavírus sa dostane do nášho tela, tam sa začne rozmnožovať a môže poškodiť zdravie človeka. K prejavom tejto choroby patrí bolesť hrdla, suchý kašeľ, horúčka, bolesti svalov.

Ako sa chrániť pred koronavírusom?

Treba si často umývať ruky mydlom, pri kašľaní si zakrývať ústa vreckovkou a potom ju vyhodiť do koša. Najúčinnějšíou prevenciou je nosiť rúško alebo respirátor, pri hre dodržiavať dvojmetrový odstup, nepožičiavať si hračky a čo najmenej sa stretávať s kamarátmi.

Prevencia

Umývať si ruky treba,
nie je to až taká veda.

Veď keď čisté ruky budem mať,
zdravie si tak môžem udržať.

Rúško na nos i na ústa dám,
vírus do tela si nevpúšťam.

Odstup na dva metre iste,
potvrdím si zdravie, to si píšete.

Phen mek jekhvar, so pes dodžanlam.

Zopakuj si, čo sme sa dozvedeli.

1. Sar dičhol avri o manuš, kaj les hin chripka?
Ako sa prejavuje u človeka chrípka?
2. Andre savo beršeskero kotor pes e chripka nekbuter sikhavel?
V ktorom ročnom období sa chrípka najviac vyskytuje?
3. Savi higijena kempel le manušeske te dolikerel paš e chripka.
Ktoré hygienické zásady musí človek pri chrípke dodržiavať?
4. Savi lachi prevencija hin paš e chripka?
Čo je účinnou prevenciou proti chrípke?

Rómsko – slovenský slovníček

džal ko doktoris – *ísť k lekárovi*
o sastipen – *zdravie*
o nasvalipen – *choroba*
dukhal – *bolieť*
o teštos – *telo*
chasal – *kašľať*
o nakhatos – *nádcha*
infekčno nasvalipen – *infekčná choroba*
e higijena – *hygiena*
o phukňa/o prišti – *ovčie kiahne*
sastaribnaskere makhľaribena – *liečivé mastičky*
makhľiben pro phukňa – *mastička na kiahne*
dakero thud – *materské mlieko*

Nasvalipena/Choroby

5. Sar pes neksigeder prelidžal o šargo nasvalipen?
Ako sa najčastejšie prenáša žltacka?
6. Savi lachi prevencija hin paš o šargo nasvalipen?
Čo je účinnou prevenciou proti žltacke?
7. Save prindžaripena hin paš o šargo nasvalipen?
Aké sú príznaky žltacky?
8. Save prindžaripena hin paš o rudli?
Aké sú príznaky osýpok?
9. Save prindžaripena hin paš o prišti?
Aké sú príznaky ovčích kiahní?
10. Sar pes neksigeder prelidžan o prišti?
Ako sa šíria ovčie kiahne?
11. Andre save beršeskere kotora pes neksigeder sikhaven o prišti?
V ktorých ročných obdobiach sa najčastejšie vyskytujú ovčie kiahne?

o draba – *liečivé byliny*
čudoskeri zor – *zázračná moc*
e chripka – *chripka*
o šargo nasvalipen – *žltacka*
o rudli – *osýpky*
e jakh – *oko*
o kan – *ucho*
o šero – *hlava*
o muj – *tvár*
o čhindipen – *jazva*
e vodi – *duša*
sastarel pes – *liečiť sa*
pijel tato tejos – *piť teplý čaj*
šunel pes – *cítiť sa*
lačhejileskeri – *dobrosrdečná*
charuvel pes – *škriabať sa*

Ker avri o buta.

Vypracuj úlohy.

1. Dopíš správne vety.

Irin lačhes o phendā.
(očkovanie, žltacka)

1. Ochorenie, ktoré poznáme aj pod názvom „choroba špinavých rúk“, je _____.
2. Najúčinnjšou prevenciou proti ochoreniam je _____.

2. Utvor vety tak, aby boli významovo správne.

Ker džanlipnaskere lache phendā.

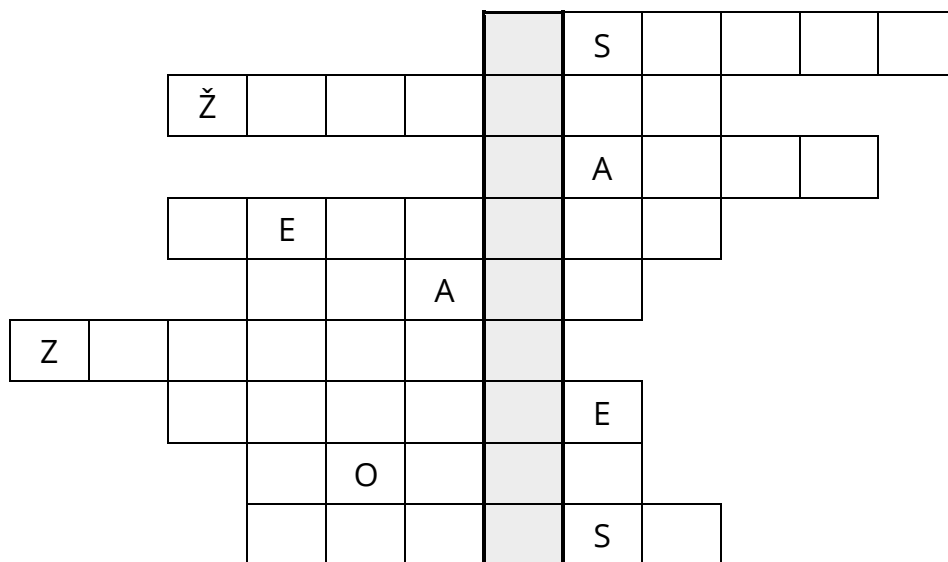
a) Keď som chorý	ústami.
b) Ovčie kiahne sa najčastejšie vyskytujú	hygienické zásady.
c) Pri žltacke vírus vniká do tela	v zime alebo na jar.
d) Chorý človek musí dodržiavať	cítim sa zle.

Nasvalípena/Choroby

Doplň do tajničky slová z rámčeka a vyrieš tajničku.

osýpky, žltáčka, kiahne, covid, kašeľ, teplota, únava, bolesť, zimnica

Na infekčné choroby pomáha _____.

Gen o tekstos the phen pale pro phučibena.

Pal e barvali lavuta

Dživelas jekhvar jekh Rom, vičinenas les Dade-More. Šukares bašavelas pre lavuta, aňi o noti leske na kampelas te dikhel. Pre bašavibnaskeri sikhadi na phirelas vašoda, bo sas čoro u the avka savoro bašavelas sar kempel. O bašaviben bares kamelas. Bašavelas pro boňa, pro bijava, ča pro parušaga na bašavelas. O Dade-More sas manuš kovlejileskero u našti dikhelas la familijake o apsa andro jakha. Vašoda na phirelas te bašavel pro parušaga. Le Dade-Mores sako rado dikhelas. Aňi love na mangelas, kaj ča te jov džanelas, so oda hin o love! Bašavelas ča vaš o maroro u varekana ča vaš o lačo lav. Jekh džives le Dade-Mores vičinde pro bijav. Maškar o džene, save sle pro bijav sas jekh dženo, saves vičinenas Šikovnikos. Jov sas igen budžando. Sar šunđa avri le Dade-Moreskero bašaviben, avla leske andro šero vareso baro. Kamla le Dade-Morestar te cinel e lavuta.

O Dade-More le Šikovnikoske na kamelas e lavuta te bikenel. No pro agor les o Šikovnikos prevakerđa. No o Dade-More leske e lavuta na

bikendā, ča avka leske e lavuta diňa. Sajinelas les. No o Dade-More phendā le Šikovnikoske, kaj la lavutaha džala the jov. Vašoda, bo e lavuta šoha na kamelas pestar te del. O Šikovnikos radisaľiľa. Hijaba chudľa e lavuta the le lavutaris. O Šikovnikos mindar pre aver džives vičindā avri andre calo luma, kaj prekerđa le Dade-Mores pro bašavibnaskero avtomatos u e gili lestar šaj chudel ča oda, ko čhivela andre lavutica jekh somnakuňi.

O nipi ča bondārenas le šerenca, no sig avle upre, kaj o Šikovnikos oda gondolinel čačeste. U avka oda džalas the džalas u pal varesavo čiro o Dade-More phendā le Šikovnikoske, kaj e lavutica bašavel cichones. Sas le lovenca imar dži jepaš pherđi u vašoda na bašavelas mištes. Pregelā aver čiro. O Dade-More pale mangelas le Šikovnikos. E lavuta sas perdal leste bares phari u andro balogno vast chudelas reuma.

O Šikovnikoske Dade-Moreskero mangipen na šunelas. Avla o džives, kana e lavutica sas calkom pherđi le lovenca. Oda sas pro boňa u le Dade-Moreske kampľa te bašavel sovľardi gili le čhavoreske, savo mek ča uliľa. O Dade-More angľuňarel te bašavel pre bašadi, no nič na šundolas, ča varesavo škripišagos, sar te bi o miši pre jepaš rat rodenas o balevas andre pitvora. O nipi dikhen – so pes ačhiľa le lače lavutariha? O Šikovnikos hino choľamen, ale ňiko na šigitinela, ňiko na džanel te phenel, so pes ačhiľa. „Love! – phenel rovľardones o Dade-More. O love mange andre lavutica keren ada, prechalī le lovenca hiňi miri lavutica, jojoj, na bašavela imar o gilora la lumake, oooj, na bašavela, na bašavela...“

O Šikovnikos chudľa e lavuta u demadā laha ke phuv. E lavuta rozpeľa pro cikne kotora. O love pes rozčhide. Ňiž len kidľa upre, o Dade-More bare rovibnaha denašľa andro gav, kaj uliľa. Ode chudľa pale ajsi lači lavutica pal le dadeskere dadestar. O vast peske sastardā avri le pješťanengere čikenca u mek but berša bašavelas vaš o marore, vaj vaš lačo lav. Ajse gilora, kaj savore radisaľonas. No jekh bašavibnaskero džanibaris, savo adi historija dikhľa, irinda: „Bašavibnaskere bašadā prechale lovenca na den avri, sar sikhavel avri o džaniben, ňisavo lačo bašaviben.“

Prečítaj text a odpovedz na otázky.

O bohatých husliach

Žil raz istý Róm, volali ho Dade-More. Krásne husličkoval, ani noty nemusel vidieť. Na hudobnú školu však nechodil, pretože bol chudobný, a predsa všetko zahral načisto presne. Muziku miloval. Hral na krstinách a svadbách, okrem pohrebov. Dade-More bol človek precitlivený a nemohol vidieť slzy blížnych. Preto nechodieval hrať na pohreby. Dade-Moreho miloval celý kraj. Ani peniaze nepýtal, kdeže on vedel, čo sú to peniaze! Hral iba za obložený chlebiček a niekedy dokonca len za dobré slovo. Jedného dňa Dade-Moreho pozvali na svadbu. Medzi svadobčanmi bol Šikovník, všetkými masťami mazaný. Keď si vypočul Dade-Moreho muziku, ihneď mu v hlave začali iskríť myšlienky, ktoré ho doviedli k veľikánskemu nápadu. Chcel od Dade-Moreho kúpiť jeho nástroj.

Dade-More nechcel Šikovníkovi husle predať. Nakoniec ho Šikovník presvedčil. Avšak Dade-More mu husle nepredal, ale podaroval. Zľutoval sa nad ním. Mal však jednu podmienku, a to takú, že spolu s husľami pôjde aj on. Pretože sa s nimi nikdy

nechcel rozlúčiť. Šikovník sa potešil. Zadarmo dostal husle a aj muzikanta. Šikovník hneď na druhý deň vyhlásil do celého sveta, že prerobil Dade-Moreho na vyhrávací automat, a že pesničku dostane od neho len ten, kto hodí do husličiek jeden zlatý peniaz.

Ľudia krútili hlavami, ale onedlho poznali, že Šikovník to myslí celkom vážne. Tak to išlo a išlo a o nejaký čas Dade-More povedal Šikovníkovi, že husličky tichulinko hrajú. Boli peniačkami už do polovičky naplnené, a preto dobre nehrali. Prešiel ďalší čas. Dade-More znovu prosil Šikovníka. Husle boli preňho veľmi ťažké, až do ľavej ruky dostával reumu.

Šikovník prosbu Dade-Moreho nevypočul. Prišiel deň, keď sa husličky načisto zaplnili peniazmi. Bolo to práve na krstinách a Dade-More mal zahrať ako prvú uspávanku čerstvo narodenému dieťaťu. Dade-More začne hrať na svojom hudobnom nástroji, ale nič sa neozýva, len akýsi škripot na uspávanku nepodobný, ako keby myši v komore o pol noci za slaninou liezli. Ľudia pozerajú – čo sa stalo s dobrým muzikantom? Šikovník je rozzúrený, ale nikto nepomôže, nikto nevysvetlí tú záhadu. „Peniaze!“ vraví plačlivo Dade-More. „Peniaze mi v husličkách zavadzajú, prejedený je peniazmi môj nástroj husličkový, ójóóó, nebude ten už svetu pesničky vyhrávať, óóóó, nebude, nebude...“

Šikovník chytil husle a o zem ich tresol. Husle sa na márne kusy rozpadli. Peniaze sa rozkotúlali. Kým ich stihol pozbierať, Dade-More s veľkým plačom ušiel do rodnej osady. Tam dostal rovnako dobré husličky po svojom pra-pradedovi. Ruku si vyliečil piešťanským bahnom a potom ešte dlhé roky hrával za obložený chlebiček alebo len za dobré slovo také pesničky, že sa všetci radovali. No a jeden hudobný vedec, ktorý bol náhodou svedkom celej tejto histórie, napísal: „Hudobné nástroje prekrmené peniazmi nevydávajú, ako je vedecky dokázané, žiadnu poriadnu hudbu.“

Phučibena

- 1 Ko sas o Dade-More?
- 2 Kaj phirelas te bašavel pre lavuta?
- 3 Soske na phirelas te bašavel the pro parušaga?
- 4 Chudelas vaš o bašaviben o love?
- 5 Ko sas maškar o manuša pro jekh bijav, kaj bašavelas o Dade-More?
- 6 Savo manuš sas o Šikovnikos?
- 7 So jov kamľa le Dade-Morestar?
- 8 Bikendã leske o Dade-More peskeri lavuta?
- 9 So phendã o Dade-More le Šikovnikoske, sar leske hijaba diňa e lavuta?
- 10 So vičindã avri o Šikovnikos andre calo luma?
- 11 Čhivkernas o nipi andre lavutica o love, te kamenas varesavi gilï?
- 12 So pes ačhiľa la lavuticaha?
- 13 So pes ačhiľa pro boňa, te le Dade-Moreske kampľa te bašavel sar elšišni – sovľardï gilï le čhavoreske, savo mek ča ulïľa?
- 14 Soske imar na bašavelas o lavutica?
- 15 So lenca kerďa o Šikovnikos?
- 16 Kaj palis geľa o Dade-More?
- 17 Sas le Dade-Mores pale ajsi lačhi lavuta the phirelas mek te bašavel le nipenge?

Otázky

- 1 Kto bol Dade-More?
- 2 Kde chodieval hrávať na husliach?
- 3 Prečo nechodil hrať na pohreby?
- 4 Dostával za hranie peniaze?
- 5 Kto bol medzi svadobníkmi na jednej svadbe, kde hral Dade-More?
- 6 Akým človekom bol Šikovník?
- 7 Čo chcel od Dade-Moreho?
- 8 Predal mu Dade-More svoje husle?
- 9 Čo povedal Dade-More Šikovníkovi, keď mu podaroval svoje husle?
- 10 Čo vyhlásil Šikovník do celého sveta?
- 11 Hádzali ľudia do husličiek peniaze, ak chceli nejakú pesničku?
- 12 Čo sa stalo s husličkami?
- 13 Čo sa stalo na krstinách, keď mal Dade-More zahrať ako prvú uspávanku čerstvo narodenému dieťaťku?
- 14 Prečo už husličky vôbec nehrali?
- 15 Čo s nimi urobil Šikovník?
- 16 Kam potom odišiel Dade-More?
- 17 Mal Dade-More iné rovnako dobré husle a chodil ešte hrávať ľuďom?

Gen e gilutňi the phen pale pro phučibena.

Prečítaj báseň a odpovedz na otázky.

Život v meste

Na hojdačke sa dieťa hojdá,
smeje sa, radostne sa vytešuje,
vyššie sa už hojdať nedá,
tak sa tomu raduje.

Všade veľké domy stoja,
stromov a parkov je tu málo,
pri chodníkoch autá stoja,
aj zelene je veľmi málo.

Budovy siahajú až do neba,
na strechách parky robia,
deti kvôli zábave vedia,
že tam sa naháňať veru nedá.

Tie staršie do divadiel chodia,
navštevujú múzea, hrady.
Aj ony veľmi dobre vedia,
že im to nenahradí žiadne lesy.

Zato na jazere sa rady kúpu,
na vlnách sa rady húpu,
večer na diskotéke budú,
majú rady hudbu živú.

Phučibena/Otázky

- 1 So savoro chibalinel andro foros?
Čo všetko chýba v meste?
- 2 Kaj phiren o phureder čhave andro foros?
Čo navštevujú staršie deti v meste?

Gen o ačhiben the vaker pal oda, so tut pre leste nekbuter interesindá.

Prečítaj príbeh a porozprávaj o tom, čo ťa v ňom najviac zaujalo.

Slovenské národné divadlo v Bratislave je najznámejšia divadelná scéna na Slovensku. Chodia sem ľudia na divadelné predstavenia, ale aj na balet. Detičky si radi pozerú Luskáčika, Macka Pusíka a iné. Legenda hovorí, že sa tu udiali aj veľmi veselé príhody. Stala sa tu aj taká, že medzi obecnosťou vtrhol rozzúrený medveď. Čo teraz? Medzi divákmi boli prestrašené deti zo školy. Zrazu medveď zastal pri skupinke siedmakov, ktorí sa medzi sebou bavili. Divadlo ich veľmi nezaujímal. Naľakali sa a ani veľmi nedýchali, keď si zrazu medveď dal dolu hlavu a deti uvideli usmiate tvár herca. Ten im pohrozil, požiadal ich, aby nabudúce nevyrušovali.

Lunapark ich viacej lákal. Mohli sa tam dosýta vyblázniť. Ale aj tam treba byť opatrný. V ďalšom voľnom dni pred prázdninami navštívili hrad. Sprievodca zaujímavou rozprával o histórii, keď učiteľka zistila, že neposedný výmyselník Lukáš sa niekde zatúlal. Požiadala sprievodcu, aby jej ho pomohol nájsť. Práve vyšli z mučiarne. Pán sa usmial a niečo jej pošepkal. Obaja sa smiali. Asi po desiatich minútach sa zahanbený, ale živý Lukáš ukázal. Priviedol ho zamestnanec a povedal, že ho trochu potrestali a do mučiarne ho úmyselne na chvíľu zavreli.

Romaňi kultura/Rómska kultúra

Tieto príbehy si potom ešte dlho medzi sebou rozprávali. Cestovať električkou z Petržalky do mesta je tiež niekedy zážitok. Ľudia majú k sebe bližšie a sú aj citlivejší. Prechádzka po meste je veselým zážitkom. Túlanie po starom meste a obdivovať staré domy a kostoly je spojené s históriou Bratislavy. Turisti spoznávajú kus histórie hlavného mesta, ktorá je veľmi bohatá. Niekedy sa spája staré s novým. Budova slovenského rozhlasu v tvare pyramídy, ale aj otáčavá kaviareň na moste SNP sú jasným dôkazom toho, že je čo obdivovať. Preto je Bratislava hlavným mestom Slovenska a kultúry. Sídli tu aj známy folklórny súbor Lúčnica, ktorý získal najvyššie svetové hodnotenie a preslávil nás po celom svete.

Interesipena/Zaujímavosti

Čo všetko patrí do rómskej kultúry?

- rómsky jazyk, prostredníctvom ktorého sa Rómovia a Rómky dorozumievajú po celom svete;
- hudba, tance, piesne, rozprávky, príbehy, legendy, príslovia, porekadlá, hádanky;
- zvyky a tradície, ktoré sa dodržiavajú napríklad na svadbe, pri narodení dieťaťa, na Veľkú noc či na Vianoce.
- Rómovia na Slovensku hovoria slovenskou rómčinou, maďarskou rómčinou a olašskou rómčinou. Naučiť sa hovoriť po rómsky a dozvedieť sa viac o rómskej kultúre je možné aj v škole.

Najznámejšie tradičné rómske piesne

Odi kalí mačkica

Andro verdan

O poštaris avel

Romaňi kultura/Rómska kultúra

Najznámejší rómski hudobníci

Cinka Panna bola prvou rómskou hudobníčkou. Hrala na husliach. Pochádzala z Gemera.

Ján Berky Mrenica hral na husliach. Bol virtuóz, primáš a hudobný skladateľ. Pochádzal z obce Očová.

Karel Adam je primáš, bol dirigentom a riaditeľom prvého profesionálneho rómskeho divadla Romathan. Pochádza z mesta Košice.

Dalibor Karvay hrá na husliach a pochádza z Martina.

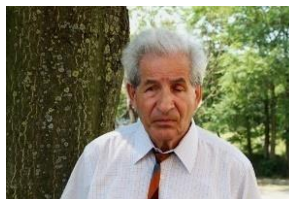
Rómske osobnosti

Elena Lacková

– prvá rómska spisovateľka a prvá vysokoškolsky vzdelaná rómska žena na Slovensku. Pochádzala z Veľkého Šariša.

Dezider Banga

– učiteľ a básnik. Pochádzal z Hradišťa.

Tera Fabianová

– spisovateľka, pochádzala zo Žihárcu.

Ján Cibula

– lekár, pochádzal z Klenovca. Bojoval za práva Rómov. Bol nominovaný na Nobelovu cenu mieru.

Milena Hübschmannová

– významná učiteľka a zakladateľka romistiky. Pochádzala z Prahy.

Romaňi kultura/Rómska kultúra

Phen mek jekhvar, so pes dodžanľam.

Zopakuj si, čo sme sa dozvedeli.

1. So džal ke romaňi kultura?
Čo patrí do rómskej kultúry?
2. Sar pes vičinelas elšišni romaňi bašavňi, savi uliľa pro gav Gemer?
Ako sa volala prvá rómska hudobníčka, ktorá sa narodila na Gemerí?
3. Sar pes vičinelas elšišni iroška? Genenas varesavi lakeri paramisi?
Ako sa volala prvá rómska spisovateľka? Čítali ste nejakú jej rozprávku?

Rómsko - slovenský slovníček

e lavuta – *husle*
o lavutaris – *huslista, hudobník*
o bašaviben – *hudba*
e sikhadi – *škola*
bašavibnaskeri sikhadi – *hudobná škola*
o boňa – *krstiny*
o bijav – *svadba*
o parušagos – *pohreb*
o maroro – *chlebíček*
budžando – *prešibaný*
balogno vast – *ľavá ruka*
o džaniben – *veda*
bašavibnaskero džanibaris – *hudobný vedec*
e historija – *história*
e bašadi – *hudobný nástroj*
šigitinel – *pomáhať*

Vypracuj úlohy.

Keren avri o buľa.

1. Zakrúžkuj správnu odpoveď.

Thov kerekate lačo palepheňiben.

1. Dade-More bol

a) korytár. b) spisovateľ. c) huslista.

2. Dade-More nechodil hrať

a) na krstiny. b) na pohreby. c) na svadby.

3. Dade-More za svoje hranie dostával

a) väčšinou obložený chlebík. b) peniaze. c) dobré slovo.

2. Utor významovo správne vety.

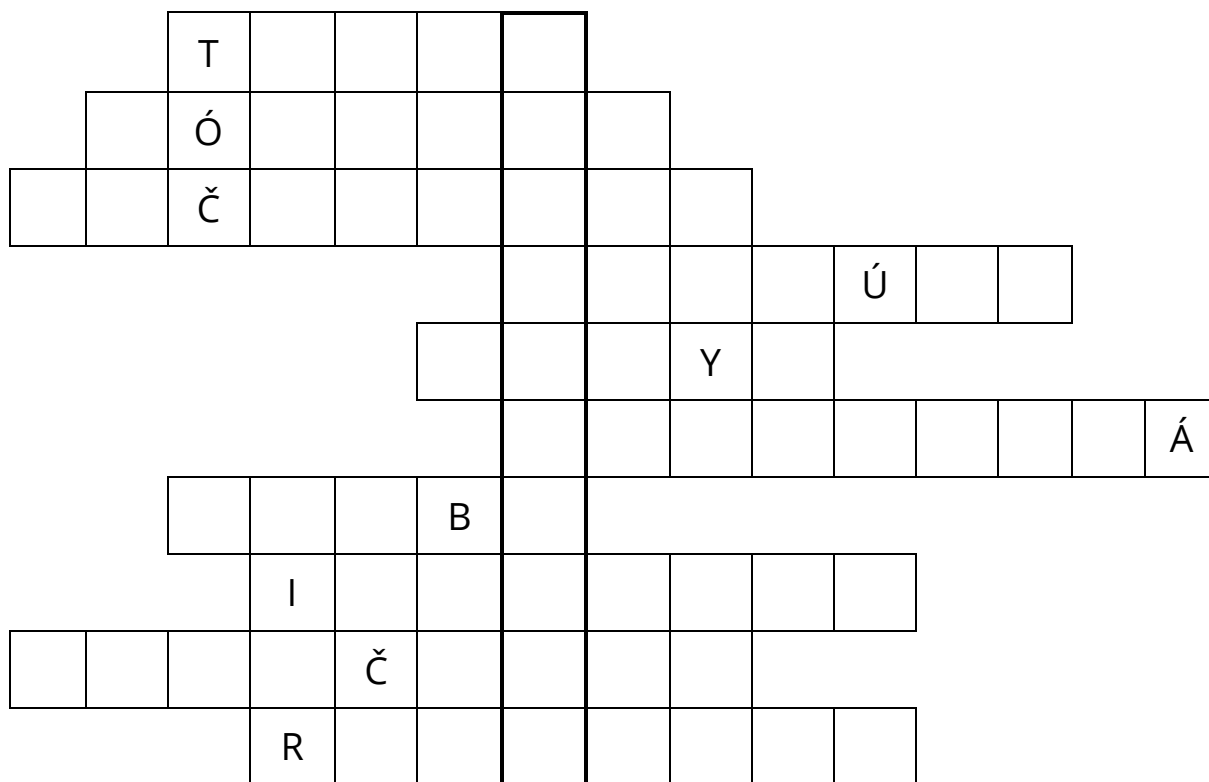
Ker džanľipnaskere lače phenda.

1. Elena Lacková bola	a. hudobníčka.
2. Cinka Panna bola	b. lekár.
3. Ján Cibuľa bol	c. spisovateľka.

Romaňi kultura/Rómska kultúra

3. Doplň do tajničky slová z rámčeka a vyrieš tajničku.

Romathan, tanec, Rómovia, kočovanie, jazyk, kultúra, porekadlá, identita, hudba, oblečenie

Ako sa volá prvá rómska hudobníčka, ktorá pochádzala z Gemera a hrala na husliach:

E bibi Šivo

Te mange leperav, kana somas cikno, našti bisterav pre miri bibi, e Šivo. Avka lake o manuša vakerenas. Joj sas phureder phen mira datar. Joj dživelas biromeskero, lakere duj čhave imar sas bare, sas len pengere čhave u bešenav avrether. E bibi Šivo buter sas kamende, sar ke peskere čhave. Joj rodelas love pro košara, save penge mangenas o gadže.

Khuvelas len le rañendar. Nekbuter khuvelas o košara pro phuvale. Phirkeravas laha konarengi, abo raña te kidel andro vešoro. Palis khuvelas košara andro amaro kher u pašal oda vakerelas amenge šukar paramisa.

Kajča pal calo kher sas rozcircle charne kaštora, cipa pal o koreñi, štambi, jekhe laveha baro džungipen. Na sas aňi kaj o pindro te thovel. O dad narado dikhelas oda nažužipen, hadinelas pes la daha bijoda. Sar andre leste avelas e cholli, sphandelas la bibake o raña, bičhavelas la te kerel bordelis ke lakere čhave. E bibi rušelas, na sikhavelas pes maj calo berš. Te avelas e Karačoňa, dovakerelas e daj le dadeske, kaj

te vičinel la biba pro inepi, hoj hiňi korkori, hoj o Roma hine avka sikhade te odmukhel penge dži o Štefanos savoro, so sas maškar lende nalačo. Ta o dad la biba vičinda pro inepi u e Šivo amenca likerelas e Karačoňa jekhetane. Imar pal o inepi anda o raña u maškar oda džungipen chudla pes pale andre bufi.

Phučibena

- 1 Pal kaste vakerel o čhavoro andro ačhiben?
- 2 Ko sas e bibi Šivo?
- 3 Sas la biba Šivo čhave?
- 4 Sar peske rodelas pro dživipen?
- 5 So lake kampelas te kamelas te khuvel košara?
- 6 Kaj sas e bibi Šivo sakovar pre Karačoňa?
- 7 Soske pre late rušelas le čhavoeskero dad?
- 8 So kerelas o dad, te sas pre bibi Šivo bares choľamen?
- 9 Vičinda la mek palis pre Karačoňa?

Prečítaj text a odpovedz na otázky.

Teta Šivo

Keď spomínam na svoje detstvo, nemôžem zabudnúť na tetu Šivo. To bola jej prezývka. Bola staršou sestrou mojej mamy. Žila sama, jej dve deti mali už svoje rodiny a bývali inde. Teta Šivo bola viac u nás ako u svojich detí. Zarábala si na košíkoch, ktoré od nej pýtali gazdovia.

Plietla ich z vrbového prútia. Najviac plietla košíky na zemiaky. Chodieval som s ňou zbierať vetvičky, vrbové prútie do lesíka. Potom plietla košíky v našom dome a popritom nám rozprávala pekné rozprávky.

Lenže po celom dome boli rozhádzané krátke drevka, kôra z koreňov, triesky, jedným slovom veľký neporiadok. Nebolo skoro kde nohu položiť. Otec nemal rád neporiadok, hádal sa preto s mamou. Keď sa veľmi nazlostil, zviazal tete prútie a poslal ju robiť neporiadok k svojim deťom. Teta sa potom hnevala, neukázala sa skoro celý rok. Keď sa blížili Vianoce, mama dohovárala otcovi, aby tetu zavolať na sviatky, že je sama a že Rómovia sú naučení odpustiť si do Štefana všetko zlé, čo sa medzi nimi stalo. Tak otec tetu Šivo zavolať

na sviatky a trávila s nami Vianoce. Hneď po sviatkoch a uprostred toho neporiadku začala zas pracovať.

Otázky

- 1 O kom rozpráva chlapec v príbehu?
- 2 Kto bola teta Šivo?
- 3 Mala teta Šivo detí?
- 4 Ako si zarábala na živobytie?
- 5 Čo potrebovala na pletenie košíkov?
- 6 Kde trávila teta Šivo vždy Vianoce?
- 7 Prečo sa na ňu chlapcov otec hneval?
- 8 Čo urobil otec, keď sa na tetu Šivo veľmi nahneval?
- 9 Zavolať ju potom ešte na Vianoce?

Gen o ačhiben the vaker pal oda, so tut pre leste nekbuter interesind'a.

Prečítaj príbeh a porozprávaj o tom, čo ťa v ňom najviac zaujalo.

Putovanie svetom

Prašnou cestou hrkotali vozy. Široko-ďaleko nebolo vidieť ani nohu. Vo vozoch sa ozýval smiech a bolo počuť aj spievanie. To putovali Rómovia za lepším životom. Doteraz sa im nepodarilo nikde usadiť. Preto hľadali vhodné miesta na táborenie, celkom pri vode, kde by prenocovali, nakrmili deti, zvieratá aj seba a riadne sa poumývali. Ženy by vyprali zaprášené oblečenie, spoločne si zaspievali tie ich krásne clivé melódie a trochu sa aj zabavili. Utáborili sa pod lesom pri zurčiacom potoku. Ostali tam táboriť skoro celý týždeň. Deti behali do lesa zbierať lesné plody a ženy zasa huby a mach, aby mohli postlať malým deťom lepšiu postieľku. Muži opravovali vozy, čistili kone a dlabali korytá z dreva. Potrebovali peniaze na stravu a na všetko ostatné, čo k životu potrebovali. Chystali sa aj prejsť cez rieku, potrebovali preto pevné člny, aby sa dostali na druhý breh, keď to bude potrebné. Cítili, že sa ich dlhá púť čoskoro skončí a nájdu miesto, kde by mohli v pokoji žiť.

Tak sa aj stalo. Našli prekrásne miesto, kde bolo dostatok vody aj dreva. Všetko čo potrebovali, aby si mohli postaviť domy a nábytok. Boli to zruční remeselníci, kováči aj stolári, a tak sa v doline pokojne usadili. Vládla tam radosť, porozumenie a láska. Nebolo času na zvady. Do zimy museli mať všetci strechu nad hlavou. Chránili sa pred zimou a chladom. Tiež pred divokými zvermi. Museli postaviť aj stodoly pre zvieratá a kuríny pre sliepky a ostatnú hydinu. Najkrajšie boli spoločné večery, keď starší rozprávali krásne príbehy a spolu spievali. Tak zaspávali s nádhernými snami a odpočinnutí mohli ráno pokračovať v práci. Začal sa pre nich nový a krajší život.

Rómske remeslá

V minulosti sa Rómovia živili rôznymi remeslami. Najžiadanejší a vážení boli vždy kováči a hudobníci. V minulosti boli zdrojom obživy aj mnohé iné remeslá.

Kováčstvo

Kováči vyrábali klince, podkovy, reťaze, motyky, kovania a všetko ďalšie potrebné pre domácnosť a poľnohospodárstvo. Za kováčske práce sa platilo väčšinou potravinami: zemiakmi, múkou, slaninou, chlebom, masťou či obilím, len málokedy peniazmi.

Košikárstvo

Košikári vyrábali jednoduché koše z prútia na zemiaky, krmivo, ovocie, huby či vajcia.

Korytárstvo

Korytári vyrábali veľké i menšie korytá, malé guľaté misy s držadlami, ale aj varešky, lyžice, naberačky a ďalšie drevené výrobky pre domácnosť a hospodárstvo.

Romane čirlatune buťa/Rómske remeslá

Tehliarstvo

Tehliari vyrábali jednoduché nepálené tehly (války a pálené tehly) z hliny. Tieto tehly boli náhradou za chýbajúci kameň. Rómske rodiny zhotovovali hlinené války z nakopanej hliny, ktorú poliali vodou a dobre premiesili motykou. Takto zriedenú hlinu zasypali plevami a znovu premiešali.

Šperkárstvo

Šperkári vyrábali náušnice, privesky, náramky, prstene najmä z kovu, ale aj zo zlata či striebra. Rómovia verili, že v šperkoch je skrytá ochranná sila. Zlato bolo spájané so slnkom a striebro s mesiacom.

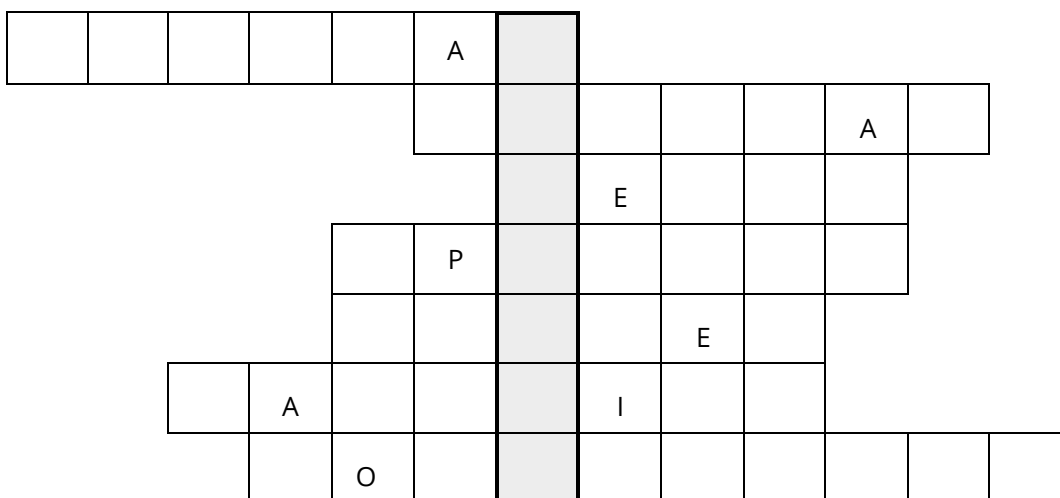
Zvonárstvo

Zvonári vyrábali zvončeky z mosadze alebo hrubšieho plechu pre kravy, ovce alebo kozy. Veľké zvonce mali hlbší hlas a menšie zvončeky vyšší.

Doplň do tajničky slová z rámčeka a vyrieš tajničku.

šperkár, kotliar, kolotočiar, tehliar, handliar, prsteň, metla

Čo má zlaté dno? _____.

Romane čirlatune buťa/Rómske remeslá

Phen mek jekhvar, so pes dodžanlám.

1. Save kerđipena kerenas o chartí?
2. Save kerđipena kerenas o košíkara/khuvale?
3. Sar pes vičinen nalabarde cehli?
4. Save kerđipena kerenas o koritara?
5. Soha phandenás o Roma o somnakaj the o rup?
6. Sostar kerenas o harangozara o harangici the o haranga?

Zopakuj si, čo sme sa dozvedeli.

1. Čo vyrábali kováči?
2. Čo vyrábali košíkári?
3. Ako sa volali nepálené tehly?
4. Čo vyrábali korytári?
5. S čím spájali Rómovia zlato a s čím striebro?
6. Z ktorého kovu odlievali zvonári zvončeky a zvony?

Rómsko – slovenský slovníček

o chartás – kováč
o khuvalo – košíkár
khuvel košara – pliesť košíky
o raňa – prútie
o drotaris – drotár
o koritaris – korytár
o cehľaris – tehliar
o lavutaris – hudobník
labarel o cehli – robiť pálené tehly
marel o valki – robiť nepálené tehly
charne kaštora – krátke drierka
cipa pal o koreňi – kôra z koreňov
o džungipen – neporiadok
vesegedinel pes – vadiť sa

Vypracuj úlohy.

Ker avri o buťa.

1. Dopľň do vety správny výraz.

Pherďar e phendí lače laveha.

(hlíny, klince, prútie, zvony, kovu, korytá)

1. Kováči vyrábali _____.
2. Korytári vyrábali _____.
3. Tehliari vyrábali tehly z _____.
4. Košíkári na výrobu košíkov používali _____.
5. Šperkári vyrábali šperky najmä z _____.

2. Preškrtni slovo, ktoré nepatrí do riadku.

Ker tele la čaraha o lav, savo na džal andro šoros.

a) podkovy	klince	košíky	motyky
b) náušnice	náramky	prstene	korytá
c) varechy	korytá	zvony	lyžice

Romane simbola/Rómske symboly

Gen o tekstos the phen pale pro phučibena.

Romane simbola

Avelas o ochtoto aprilis u le čhaven andre sikhadi sas vakeriben le romane irošiha. O čhave radisaľonas, kaj na kampela lenge te sikhľol, ale e raňi sikhľardi lenge phenda, hoj ča vareso nevo sikhľona. Sar avľa andre klasa o Maroš, diňa pes le čhvenge te prindžarel u mindar savore čhvenge pes pačisaľolas. Sas terno, šukares urdo upre the sas les šukar hangos. Mindar le sikhľuvnendar phučľa, či džanen, soske avľa pro vakeriben akana. No ňiko na džanelas. Kezdinda te vakerel: „Sar dikhen som Rom

u avľom tumenge te vakerel pal Romengere simbola. Bistoš andre sikhadi sikhľonas, kaj la Slovačika republika hin peskero flagos the himna. The le Romen hin flagos the himna, he te len nane them, ale dživen pal calo luma. “

O čhave merkindones šunenias the phučenas: „Sar dičhol avri oda romano flagos?“ O Maroš lenge sikhada o flagos u achalarlas avri, kaj pro flagos hin duj pasi. Upruno hino belavo, sar o ňebos u teluno hino želeno, sar o veša-paňa. Maškar le flagoske hin e lolí kereka le dešušov špicenca, sar hin the pro Indijakero flagos. The o Maroš phučľa, či vareko prindžarel e romaňi himna, hazďla upre o vast o Jožkus u e himna šukares giľada. Pridžanľa pes, kaj e himna les sikhada leskero dadoro u jov leske phenda, kaj te avel barikano pre oda, hoj hino Rom.

E raňi sikhľardi the o Maroš le Jožkus ašarde the phučle, či khere vakerel „romanes.“ O Jožkus phenda pale, kaj khere vakerel buter slovačika, no o phuro dad the e phuri daj les sikhaven te vakerel romanes. O Maroš leske phenda, kaj oda hin lačhes, hoj sikhľol the romaňa čhibaha te vakerel, bo laha pes dovakerela le Romenca pre calo luma. Le čhvenge pes o vakeriben bares pačisaľolas u čačeste the but sikhľile. Palikerde le Marošiske u jov egerinda, hoj te kamena, ta mek jekhvar avela. U o Jožkus džalas andal e sikhadi lače šuňibnaha the baripnaha pre peskeri nacija. Pal calo drom peske andro šero giľavelas e romaňi himna.

Phučibena

- 1 Ko avľa andre sikhadi pro vakeriben le sikhľuvnenca?
- 2 Savo oda sas džives?
- 3 Pal soste le sikhľuvnenge vakerelas o Maroš?
- 4 Džanelas vareko te giľavel e romaňi himna?
- 5 Ko sikhľarelas le Jožkus te vakerel romanes?
- 6 Soske leske o Maroš phenda, kaj te sikhľol te vakerel romanes hin oda lačhes?

Romane simbola/Rómske symboly

Prečítaj text a odpovedz na otázky.

Rómske symboly

Blížil sa 8. apríl a deti v škole mali besedu s rómskym spisovateľom. Žiaci sa tešili, že sa nebudú musieť učiť, ale pani učiteľka im povedala, že sa iste niečo nové naučia. Keď vošiel do triedy Maroš, ako sa deťom predstavil, hneď ich zaujal. Bol mladý, pekne oblečený a mal príjemný zvučný hlas. Hneď sa žiakov opýtal, či vedia, prečo prišiel na besedu práve teraz. Ale nikto nevedel. Začal teda rozprávať: „Ako vidíte, som Róm a prišiel som vám porozprávať o symboloch Rómov. Iste ste sa v škole učili, že Slovenská republika má svoju

vlajku a hymnu. Aj Rómovia ich majú, aj keď nemajú svoj štát, ale žijú roztrúsení po celom svete.“

Deti pozorne počúvali a pýtali sa: „Ako vyzerá tá rómska vlajka?“ Maroš im vlajku ukázal a vysvetlil, že ju tvoria dva pruhy. Horný je modrý ako obloha, dolný zase zelený a predstavuje prírodu. V strede vlajky je červené koleso z voza so šiestnástimi špicami ako na vlajke Indie. Keď sa Maroš opýtal, či niekto pozná rómsku hymnu, prihlásil sa Jožko a hymnu pekne zaspieval. Priznal, že hymnu ho naučil otecko a povedal mu, že má byť hrdý na to, že je Róm.

Pani učiteľka aj Maroš Jožka pochválili a opýtali sa, či sa doma rozprávajú po „rómsky“. Jožko im povedal, že doma hovoria hlavne po slovensky, ale starký so starkou ho učia rómsky jazyk. Maroš mu vysvetlil, že je dobré, keď sa učí rozprávať rómskym jazykom, lebo sa s ním dohovoria s Rómami po celom svete. Deťom sa beseda veľmi páčila a naozaj sa aj veľa naučili. Poďakovali sa Marošovi a on im slúbil, že keď budú chcieť, tak ešte príde. A Jožko odchádzal zo školy s dobrým pocitom a hrdosťou na svoj pôvod. Celou cestou si v duchu vyspevoval rómsku hymnu.

Otázky

- 1 Kto prišiel do školy na besedu so žiakmi?
- 2 Aký to bol deň?
- 3 O čom žiakom rozprával Maroš?
- 4 Vedel niekto zaspievať rómsku hymnu?
- 5 Kto učil Jožka rozprávať po rómsky?
- 6 Prečo mu Maroš povedal, že učiť sa rozprávať rómsky je dobre?

Romane simbola/Rómske symboly

Gen e gilutñi the phen pale pro phučibena.

Prečítaj báseň a odpovedz na otázky.

Clivá melódia

Krásna pieseň sa stráňami preháňa,
clivá melódia ti slzy do očí vháňa,
osadou sa sťa lesná víla ponáhľa,
by dodala silu vám, milí priatelia.

Cestou cez osadu zrazu zastaneš,
niečo zvláštne tu uvidíš,
vonku stoja, čakajú na ten verš,
keď spevák vyzve Rómov do boja.

Dodá im odvahu, zrazu sa neboja,
začnú sa rozprávať svojou vravou,
v srdci sa usadil mier a pokora,
celkom sa poddajú a myslia hlavou.

Že majú svoju hymnu aj vlajku.
Ich srdce zasiahne silný cit,
hrdo sa pred vlajku postavia,
na chvíľu od šťastia im srdce prestane biť.

Phučibena/Otázky

- 1 So džalas siđara le partenca, sar vešeskeri vila?
Čo sa preháňalo stráňami, ako lesná víla?
- 2 Pre soste hine barikane ala manuša?
Na čo sú hrdí títo ľudia?

Interesipena/Zaujímavosti

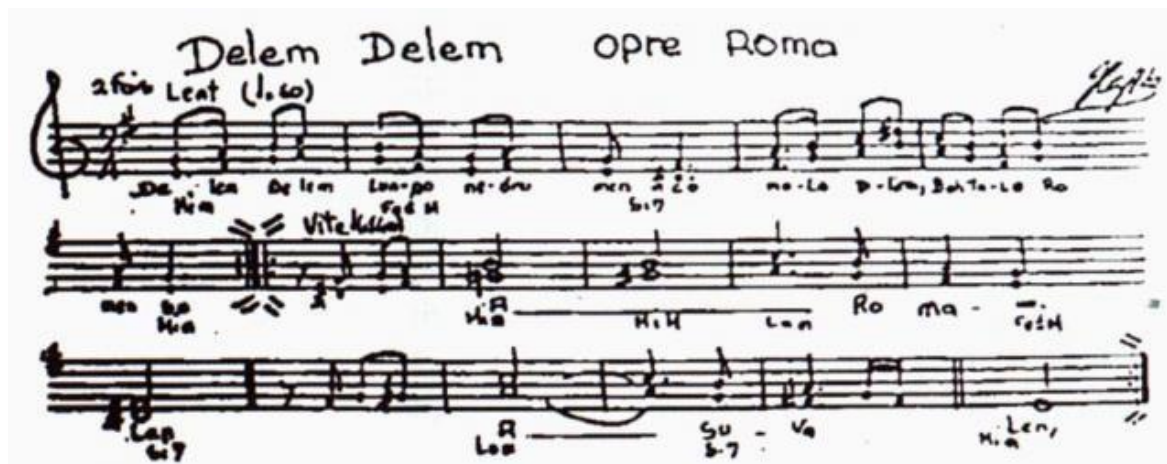
Rómska vlajka

Rómska vlajka pozostáva z dvoch pruhov – spodného zeleného symbolizujúceho prírodu, a horného modrého predstavujúceho oblohu. V strede sa nachádza červené vozové koleso so šestnástimi špicami. Keďže také isté koleso je aj na štátnej vlajke Indie, Rómovia sa týmto spôsobom prihlásili ku krajine, z ktorej ich predkovia odišli pred tisícročím.

Rómska hymna

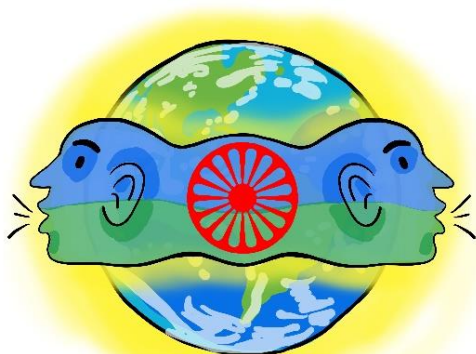
Hymna Rómov – “Opre Roma” (Hor sa, Rómovia), známa aj pod názvami “Romale, čhavale” či “**Gelem, Gelem**” má korene v pôvodnej ľudovej piesni balkánskych Rómov. Za rómsku hymnu ju **vyhlásili v roku 1971 na 1. Medzinárodnom zjazde Rómov v Orpingtone vo Veľkej Británii.**

Medzinárodný deň Rómov

8. apríl je medzinárodným dňom Rómov.

Tento deň si Rómovia pripomínajú ako svoj pamätný deň na počesť prvého celosvetového stretnutia Rómov. Na tomto stretnutí sa zišli Rómovia zo 14 krajín v dňoch 8. – 12. apríla 1971 v Orpingtone pri Londýne. Účastníci stretnutia založili prvú medzinárodnú rómsku organizáciu a Medzinárodnú rómsku úniu. Požiadali medzinárodné organizácie o rešpektovanie svojho vlastného mena – Rómovia. Prihlásili sa ku krajine svojho pôvodu – Indii a prijali rómsku vlajku a hymnu.

Medzinárodný deň rómskeho jazyka

5. november je Medzinárodným dňom rómskeho jazyka.

Rómska hymna

Hymna v rómčine

Gelem, gefem lungone dromenca.
Maladiľom bachtale Romenca.
Aj Romale, aj čhavale.
Aj Romale, aj čhavale.
Aj Romale, khatar tumen aven?
Le čerhenca, bachtale dromenca?
The man esas bari familija.
Murdararđa la e kali legija.
Aven manca sa lumake Roma.
Kaj phuterde le Romenge drama.
Ake vrjama-ušti Rom akana.
Amen chuľas the mištes keraha.
Aj Romale, aj čhavale,
Aj Romale, aj čhavale.

Hymna v slovenčine

Šiel som, šiel som, dlhými cestami.
Stretol som sa so šťastnými Rómami.
O Rómovia, o chlapci.
O Rómovia, o chlapci.
O Rómovia, odkiaľ prichádzate?
So stanmi, po šťastných cestách?
Aj ja som mal veľkú rodinu.
Zabila ju čierna légia.
Podťe so mnou, Rómovia do celého sveta.
Kde sa otvorili cesty Rómom.
Teraz je tá chvíľa – povstaň človeče.
Vyskočíme a bude dobre.
O Rómovia, o chlapci.
O Rómovia, o chlapci.

Phen mek jekhvar, so pes dodžanľam.

1. Save simbola hine le Romengere?
2. Kana hin Maškarthemutno Romengero dives?
3. Kana leperas Maškarthemutno romaňa čhibakero dives?

Zopakuj si, čo sme sa dozvedeli.

1. Ktoré sú symboly Rómov?
2. Kedy oslavujú Rómovia Deň Rómov?
3. Kedy si pripomíname Medzinárodný deň rómskeho jazyka?

Rómsko – slovenský slovníček

romano flagos – *rómska zástava*
romaňi himna – *rómska hymna*
o vakeriben – *beseda*
o irošis – *spisovateľ*
e sikhadži – *škola*
e klasa – *trieda*
e sikhľardi – *učiteľka*
o sikhľuvno – *žiak*
e luma – *svet*
o šuňiben – *pocit*
o baripen – *hrdosť*
ereginel – *sľúbiť*
pidžanel pes – *priznať sa*

Romane simbola/Rómske symboly

Vypracuj úlohy.

Ker avri o buťa.

1. Zakrúžkuj správnu odpoveď.

Thov kerekate lačo palepheñiben.

1. Medzinárodný deň Rómov pripadá na

- a) 8. apríl b) 10. máj c) 5. november

2. Rómska vlajka pozostáva z dvoch pruhov

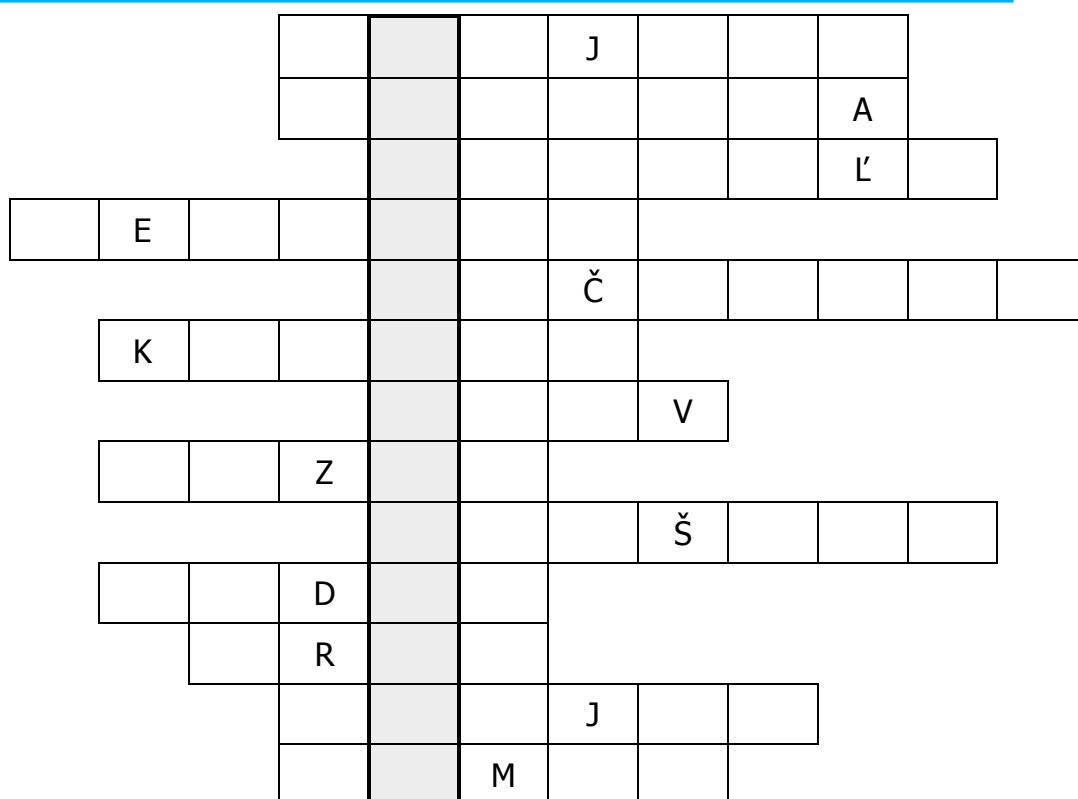
- a) zeleného a modrého b) červeného a modrého c) zeleného a hnedého

3. Medzinárodný deň rómskeho jazyka pripadá na

- a) 12. marec b) 5. november c) 10. september

2. Dopln̄ do tajničky slová z rámčeka a vyrieš tajničku.

vlajka, hymna, jazyk, koleso, kroj, hudba, Rómovia, kočovník, krajina, remeslo, marikľa, spev, menšina

Rómska vlajka, Rómska hymna, Medzinárodný deň Rómov, Medzinárodný deň rómskeho jazyka sú: _____.

Gen o tekstos the phen pale pro phučibena.

Amare bare fora

Slovačiko hin bares šukar them, kaj arakhena but interesantna thana ča jekh so adaj na arakhena, hin o moros. O nipi pal calo luma aven te dikhel amare šukar fora, pašal save hin šukar veša-paňa. Šerutno foros hin Bratislava.

Šaj odoj arakhas but historikane leperibena – burkos, interesantne khera, fontani. Jekh lendar hin sentni Jurajoskeri fontana. Phenel pes, kaj pre oda than sas varekana baro sap, saveske barile mek duj šere u ačhiľa lestar šarkaňis. O šarkaňis sas bares choľamen the bokhalo, kana uštelas upre andal o jevendutno soviben.

Jekh ajsu berš džalas pašal terno Rom o Lajošis, savo džalas khere andal o sogališagos. Sas les bacht, hoj pes arakhľa le šarkaňiha, kana sas imar čalo u taľarelas pes pro khamoro, ta o Lajošis chudľa leha te del duma. Phučľa lestar soske savoro pašal peste rozmarel u o šarkaňis phendľa, kaj pal o jevendutno soviben hino ajsu bokhaho, hoj chalas bi the o lecegi.

O Lajošis les diňa godi, kaj pes te dovakerel le nipenca

andal o foros pre oda, kaj tel oda čiro, sar jov jevende sovel mi phiraven leske chaben u jov paľis na avela ajsu choľamen the nalačo šarkaňis. O šarkaňis pre ada priačhiľa u avka pes the ačhiľa. O nipi leske jevende, sar jov sovelas phiravenas o chaben u akorestar dživen jekhetane u mištes aven avri.

Phučibena

- 1 Sar pes vičinel šerutno foros pro Slovačiko?
- 2 Savi legenda hiňi phandli le sentne Jurajoskera fontanaha?
- 3 Savo sas o šarkaňis?
- 4 So phendľa le šarkaňiske o Rom Lajošis?
- 5 So kerde o nipi, kaj te na avel o šarkaňis choľamen?

Prečítaj text a odpovedz na otázky.

Naše veľké mestá

Slovensko je nádherná krajina, v ktorej nájdete veľa zaujímavého, krásneho i zábavného. Jediné, čo tu nenájdete, je more. Ľudia z celého sveta obdivujú naše mestá, ktoré sú krásne obklopené prírodou. Hlavným mestom je Bratislava.

Nájdeme v nej veľa historických pamiatok – hrad, zaujímavé budovy, fontány. Jednou z nich je fontána svätého Juraja. Hovorí sa, že na tomto mieste sa kedysi udomácnil had, ktorému vekom dorástli ďalšie dve hlavy a z hada sa stal drak. Bol strašne zúrivy a hladný, keď sa zobudil zo zimného spánku.

Jeden takýto rok šiel okolo mladý róm Lajoš, ktorý sa vracal zo služby domov. Mal šťastie, že natrafil na draka, keď už bol najedený a zohrieval sa na slnku, a tak sa s ním pustil do reči. Opýtal sa ho, prečo ničí všetko okolo seba, na čo mu drak povedal, že po zimnom spánku je taký hladný, že by aj klinge pojedel. Na to mu Lajoš poradil, aby sa dohodol s ľuďmi z mesta na tom, nech mu počas zimného spánku nosia niečo pod zub a on na oplátku prestane

byť zúrivy a ničiacim drakom. Drak súhlasil, a tak sa aj stalo. Ľudia mu začali nosiť počas zimného spánku potravu a odvtedy žijú v harmónii a pokoji.

Otázky

- 1 Ako sa volá hlavné mesto Slovenska?
- 2 Ktorá legenda sa spája s fontánou svätého Juraja?
- 3 Aký bol drak?
- 4 Čo povedal drakovi róm Lajoš?
- 5 Čo urobili ľudia, aby nebol drak zúrivy?

Burki, diza the kaštiľa/Hrady, zámky a kaštiele

Gen e gilutňi the phen pale pro phučibena.

Prečítaj báseň a odpovedz na otázky.

Legenda o hrade

Jankovi sa zatúlalo mača,
on to len ťažko znáša,
vybral sa ho teda hľadať,
zrazu začal dole padať.

Pri hrade sa objavil,
na priekopu narazil,
naraz sa vo vode zmáča,
zbadá v nej aj svoje mača.

Veľmi sa zaradoval,
mača z vody vyťahoval,
to si myslelo, že sa hrajú,
tak si pod vodu hlavu dajú.

Konečne sú z vody von,
tu sa náhle ozve zvon,
keď sa pozrie dohora,
dvere sa mu otvoria.

Vysoký chlap v nich stojí,
Janko sa ho zrazu bojí,
kde sa ten zámok vzal?
Veď predtým tu nestál.

Zrazu preberie sa a zistí,
snívало sa mu, tým si je istý,
pritúli si k sebe mača,
do záhrady rýchlo kráča.

Phučibena/Otázky

- 1 So o Janko dikhľa andro paňi?
Čo Janko zbadal vo vode?
- 2 Kaj o Janko sidarelas?
Kde Janko rýchlo kráčal?

Gen o ačhiben the vaker pal oda, so tut nekbuter pre leste interesinďa.

Prečítaj príbeh a porozprávaj o tom, čo ťa v ňom najviac zaujalo.

Hradná eseĵ

Bratislavský hrad je známy tým, že na ňom žila a panovala Mária Terézia so svojím synom Jozefom. Spoločne sa im podarilo urobiť školskú reformu a veľa iných reforiem. Traduje sa povest' o princeznej Anne. Matka ju chcela vydať za bohatého, ale starého kráľoviča. Anna bola zamilovaná do švárneho koniara Janka. Tesne pred sobášom sa dozvedela o podzemnom tuneli. Dala ho vybudovať panovníčka a viedol popod Dunaj až do Viedne. Mladí ľudia sa dohodli a ešte v ten deň utiekli. Dostali sa do Viedne, kde na nich čakal koč. Odviezli sa na hranice a ďalej putovali pešo. Lesné víly a škriatkovia im pomáhali. Tak im priniesli aj správu, že ich prenasleduje orol, ktorého za nimi poslala matka. Skryli sa v húštine a orol – zlý čarodejník, ich takmer chytil. Našťastie práve v tom čase usporiadal hradný pán susednej ríše poľovačku. Psy mladých ľudí vyčuchali a oni museli

Burki, diza the kaštila/Hrady, zámky a kaštiele

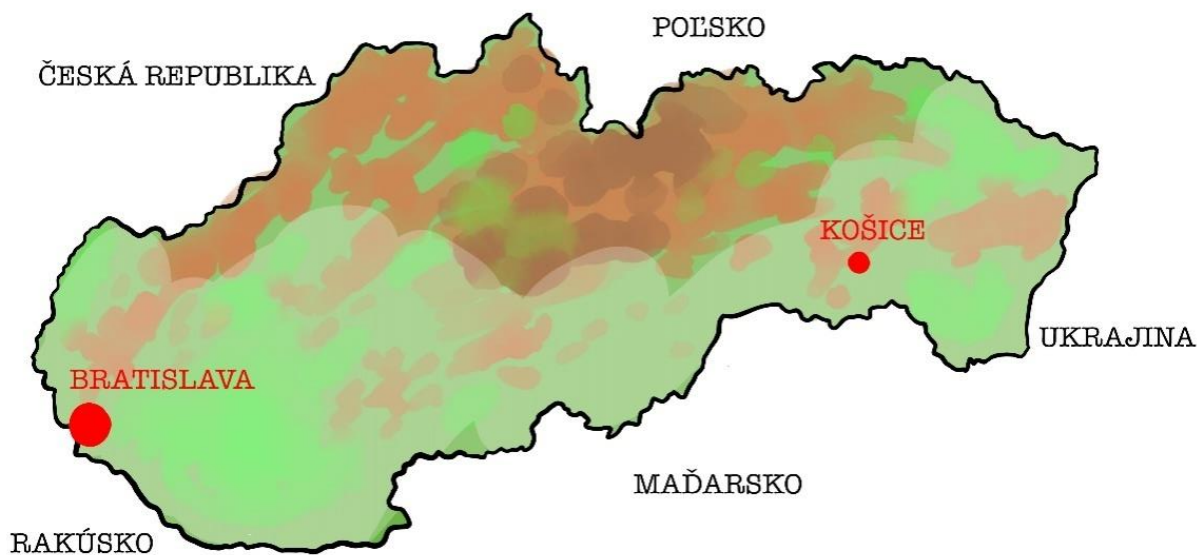
z úkrytu vyliezť. Pán bol našťastie láskavý, vypočul si mladých ľudí a prišlo mu ich ľúto. Preto ich ukryl vo svojom hrade. Pretože nemal vlastné deti a Janko sa mu veľmi zapáčil, rozhodol sa, že šikovného koniara príjme za svojho syna. Onedlho vystrojil mladým bohatú svadbu. Pozval na ňu aj Aničkinu mamu. Prišla a keď videla, že jej dcéra je naozaj šťastná, ospravedlnila sa jej. Žili ďalej spoločne v šťastí a spokojnosti.

Interesipena/Zaujímavosti

Slovensko

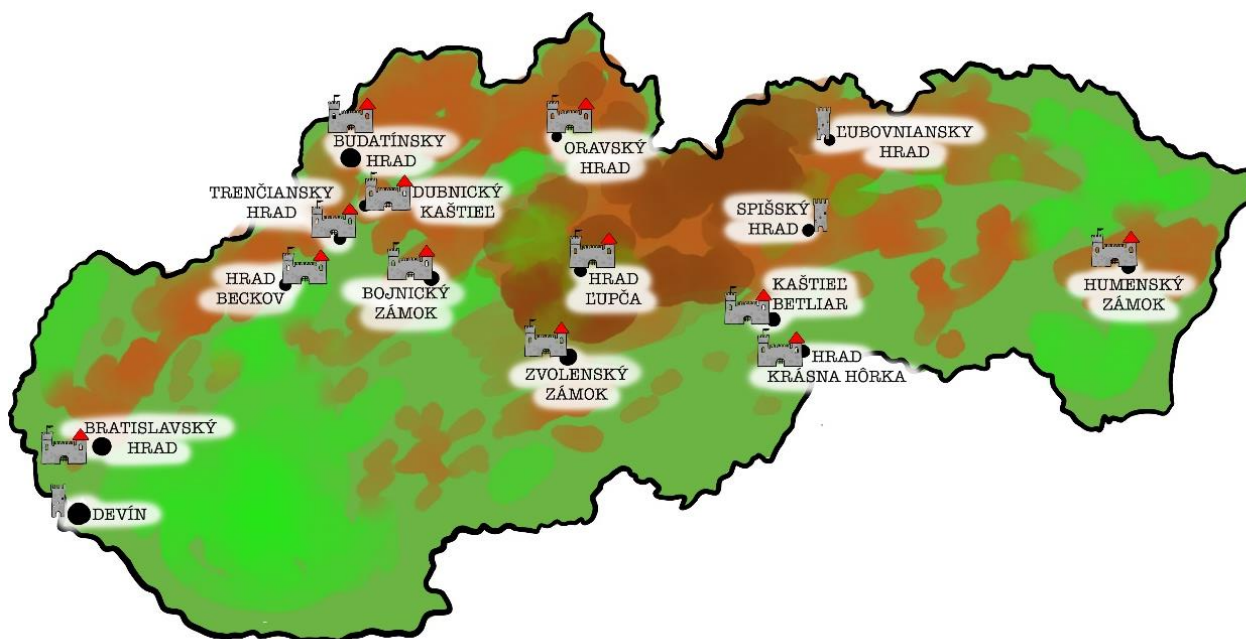
V Slovenskej republike žije približne 5 464 060 obyvateľov. Na severozápade hraničí Slovenská republika s Českom, na juhozápade s Rakúskom, na severe s Poľskom, na východe s Ukrajinou a na juhu s Maďarskom.

Krajina je prevažne hornatá, pretože väčšinu povrchu zaberajú vysočiny. Hlavným mestom je Bratislava, úradným jazykom je slovenčina. Slovenská republika je členskou krajinou Európskej únie. Oficiálnou menou je euro. Hlavou štátu je prezident.

Niektoré hrady a zámky na Slovensku

Medzi najvýznamnejšie a najstaršie pamiatky Slovenska patria hrady, zámky a kaštiele. Slovensko patrí medzi krajiny s najväčším počtom hradov a zámkov v Európe. Mnohé zo slovenských hradov sú dnes v zrúcaninách.

Bratislavský hrad

Bratislavský hrad sa nachádza v meste Bratislava.

Hrad Devín

Hrad Devín sa nachádza v bratislavskej mestskej časti Devín.

Burki, diza the kaštila/Hrady, zámky a kaštiele

Trenčiansky hrad

Trenčiansky hrad sa nachádza v meste Trenčín.

Hrad Krásna Hôrka

Hrad Krásna Hôrka leží 8 km od mesta Rožňava nad obcou Krásnohorské Podhradie.

Budatínsky hrad

Budatínsky hrad sa nachádza v meste Žilina, dominuje na sútoku riek Váh a Kysuca.

Hrad Ľupča

Hrad Ľupča sa nachádza nad horehronskou obcou Slovenská Ľupča na úpätí Nízkych Tatier.

Burki, diza the kaštila/Hrady, zámky a kaštiele

Hrad Beckov

Hrad Beckov je zrekonštruovaná zrúcanina hradu na strmom vysokom brale nad obcou Beckov.

Kaštieľ Betliar

Kaštieľ Betliar je dominantným objektom obce Betliar, ktorá sa nachádza 10 km severne od okresného mesta Rožňava.

Dubnický kaštieľ

Dubnický kaštieľ sa nachádza v meste Dubnica nad Váhom.

Bojnický zámok

Bojnický zámok leží na západnom okraji mesta Bojnice.

Zvolenský hrad

Zvolenský hrad sa nachádza v meste Zvolen.

Burki, diza the kaštila/Hrady, zámky a kaštiele

Phen mek jekhvar, so pes dodžanlam.

Zopakuj si, čo sme sa dozvedeli.

1. Keci nipi dživen pro Slovačiko?
Kolko obyvateľov žije na Slovensku?
2. Save pašutne thema hin la Slovačika repuplika?
S ktorými krajinami susedí Slovenská republika?
3. Save love hin pro Slovačiko?
Aká je oficiálna mena na Slovensku?
4. Savo šerutno foros hin pro Slovačiko?
Aké je hlavné mesto Slovenska?
5. Andro savo foros hin o Budatinakero burkos?
V ktorom meste sa nachádza Budatínsky hrad?
6. Andro savo foros hin o kaštilis Betliar?
V ktorom meste sa nachádza kaštieľ Betliar?

Rómsko – slovenský slovníček

veša-paňa - *príroda*
šerutno foros – *hlavné mesto*
o šarkaňis - *drak*
jevendutno soviben – *zimný spánok*
o sogališagos - *služba*
o lecegos - *klinec*
del godi – *dať radu*
o nipi - *ľudia*
o diz - *zámok*
o šašos - *šašo*
o burkos - *hrad*
o biphandlipen - *sloboda*
o pletki - *klebety*
klaminel - *podviesť*

Vypracuj úlohy.

Ker avri o buťa.

1. Ktorý hrad alebo zámok by si odporúčal turistom navštíviť? Prečo?

Savo burkos, vaj kaštilis phendanas le turistenge, kaj te dikhen? Soske?

2. Dopln slová:

Pherďar o lava:

hrad, zámok, kaštieľ

Bratislavský _____ Zvolenský _____ Beckov

Trenčiansky _____ Bojnický _____ Krásna hôrka

Dubnický _____ Betliar _____ Lupča

_____ Devín

Elšino manuš andro vesmiros

O Jurkos sas čhavoro, saves nič na interesinelas, ča sakovar pes skaržinelas, kaj na džanel, so te kerel. Añi te sikhľol pes leske igen na kamelas, aňi amala les na sas u na kamľa aňi rikonores, aňi mačkica. La dake the le dadeske sas vašoda phares u gondolinenas, so te kerel, kaj vareso le Jurkos te interesinel. Jekh dĭves sle andro foros te prephirel pes u o Jurkos dikhľa andro cakluno skľepakero than bares šukar bľišťaco raketa. „Dadoro, cineha mange adi raketa? Te avava baro, avava kozmonavtos.“

O dadoro leske cindĭ e raketa u khere le Jurkoske vakerelas, sar o manuša arakhle avri o vesmiros. „Džanes, Jurko, le manušen imar igen čirla interesinelas, so hin andro vesmiros, no andre oka šelberš o džanibnara avle upre pre oda, sar pes del te džal andro vesmiros. Naštĭ mindar mukhle le manušes andro vesmiros, bo na džanenas, so pes šaj ačhel. Vašoda elšines andro vesmiros mukhle le rikonores. “Le Jurkos ada interesinelas u vašoda o dad vakerelas dureder, kaj ada pes ačhiľa andre Rusiko u e Lajka sas

rikonoro, savo phirelas lumaha. Andro vesmiros geľa andro 3. novembros 1957, no pale pre phuv imar na avľa. Le Jurkoske sas vašoda phares, aľe o dadoro leske phendĭ, kaj ča bijal ada rikonoro savore džanibnara šaj kerenas dureder buťi pro raketi avka, kaj andro vesmiros šaj džal the o manuš.

„Savo manuš sas elšino andro vesmiros?“ phučľa. O dadoro asandiľa the phendĭ: „Oda sas manuš, savo pes vičinelas avka, sar tu Jurko, leskero calo nav Jurij Alexejevič Gagarin.

Jov sas tiš Rusos, pilotos, saves ile avri andal but džene, save kamenas tiš te urňisalol upre andro vesmiros. Andro vesmiros urňisalĭľa upre andro 12. aprilis 1961 andre kozmicko šifa Vostok 1. Sas leske akor 27 berš, sas sasto the sikhado avri. Urňisalolas pašal calo planeta Phuv u priačhiľa pal o 106 minuti pro phendo than.“ O Jurko šunelas phundrade mujeha u o dadoro imar džanelas, kaj ada leskere čhas interesinela. Pro berša chudľa o Jurko enciklopedija pal o kozmonavta. Ode pes dodžanľa pal o elšino čechoslovačiko kozmonavtos, savo pes vičinel Vladimir Remek the pal slovačiko kozmonavtos, savo pes vičinel Ivan Bella.

Te andre škola sikhľonas pal o vesmiros, o Jurkos savoro džanelas u e raňi sikhľardĭ les ašardĭ, chudľa jednotka. E daj the o dad sle pro Jurkos barikane u the o čhave andal e klasa pes leha imar kamenas te amalinel. Sakovar, sar dikhelas pro ņebos, gondolinelas peske: „Šaj avel, kaj jekhvar avava the me kozmonavtos!“

Prečítaj text a odpovedz na otázky.

Prvý človek vo vesmíre

Jurko bol chlapček, ktorého nič nezaujímalo a neustále sa sťažoval, že sa nudí. Ani učiť sa mu veľmi nechcelo, ani kamarátov nemal a nechcel ani psíka či mačičku. Mamku a ocka to veľmi trápilo a rozmýšľali, čím by mohli Jurka zaujať. Jedného dňa boli v meste na prechádzke a Jurko zbadal vo výklade krásnu lesklú raketu. „Ocko, kúpiš mi túto raketu? Keď budem veľký, budem kozmonautom.“

Ocko mu raketu kúpil a doma Jurkovi porozprával, ako ľudia objavovali vesmír. „Vieš, Jurko, ľudí už od nepamäti zaujímalo, čo je vo vesmíre, ale len v minulom storočí vedci prišli na to, ako sa do vesmíru dostať. Nemohli však hneď poslať do vesmíru človeka, lebo nevedeli, čo by sa mohlo stať. Preto ako prvého poslali do vesmíru psíka.“ Jurka to zaujalo, a tak mu ocko povedal, že to bolo v Rusku a Lajka bola túlavým psíkom. Do vesmíru letela 3. novembra 1957, ale späť na Zem sa už nevrátila. Jurko zosmutnel, bolo mu psíka ľúto, ale otecko ho upokojil tým, že vďaka tomuto psíkovi mohli vedci rakety vylepšiť tak, aby do vesmíru mohol letieť aj človek.

„Ktorý človek letel do vesmíru ako prvý?“ opýtal sa Jurko. Ocko sa usmial a povedal: „Bol to tvoj menovec, tiež sa volal Jurko, presnejšie Jurij Alexejevič Gagarin.“

Bol to tiež Rus, pilot, ktorého vybrali z veľkého množstva iných záujemcov. Do vesmíru vyletel 12. apríla 1961 v kozmickej lodi Vostok 1. Mal vtedy 27 rokov. Obletel planétu Zem a pristál po 106 minútach na určenom mieste.“ Jurko počúval s otvorenými ústami a ocko videl, že ho to zaujíma. Na narodeniny dostal Jurko veľkú encyklopédiu o kozmonautoch. Tam sa dočítal o prvom československom kozmonautovi Vladimírovi Remekovi i prvom slovenskom kozmonautovi Ivanovi Bellovi.

Keď sa v škole učili o vesmíre, Jurko všetko vedel. Pani učiteľka ho pochválila a dostal jednotku. Rodičia boli na Jurka hrdí a aj chlapci z triedy sa s ním zrazu chceli kamarátiť. Vždy, keď večer pozeral na oblohu, myslel si: „Možno raz budem aj ja kozmonautom!“

Phuv the o vesmiros/Zem a vesmír

Phučibena

- 1 So nekbuter interesinelas le Jurkos?
- 2 Sar pes vičinelas o rikonoro, saves bičhade andro vesmiros?
- 3 Soske o Jurkoske sas phares, sar leske o dad phendá pal o rikonoro, saves bičhade andro vesmiros?
- 4 So le Jurkoske phendá o dad pal o elšino pilotos, savo urñisalíla upre andro vesmiros?
- 5 Savo diñipen chudla o Jurkos pro berša?

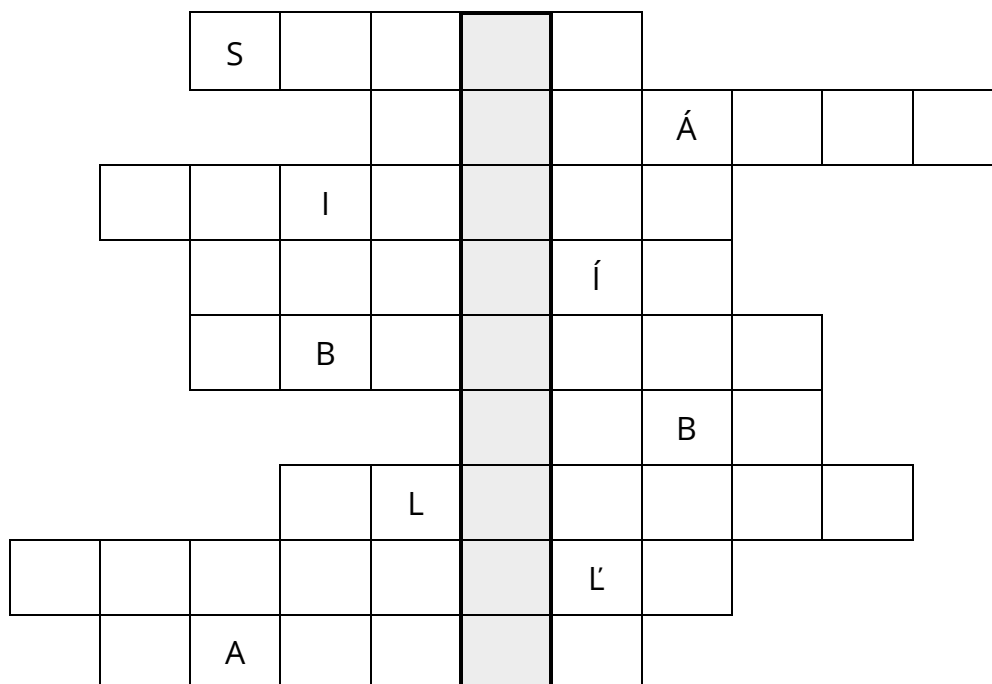
Otázky

- 1 Čo najviac zaujímalo Jurka?
- 2 Ako sa volal psík, ktorého poslali do vesmíru?
- 3 Prečo bol Jurko smutný, keď mu ocko povedal príbeh o psíkovi, ktorého poslali do vesmíru?
- 4 Čo Jurkovi povedal ocko o prvom kozmonautovi, ktorý vyletel do vesmíru?
- 5 Aký darček dostal Jurko na narodeniny?

Doplň do tajničky slová z rámčeka a vyrieš tajničku.

raketa, Slnko, pologuľa, planéta, obdobie, nebo, vesmír, hviezdy, rotácia

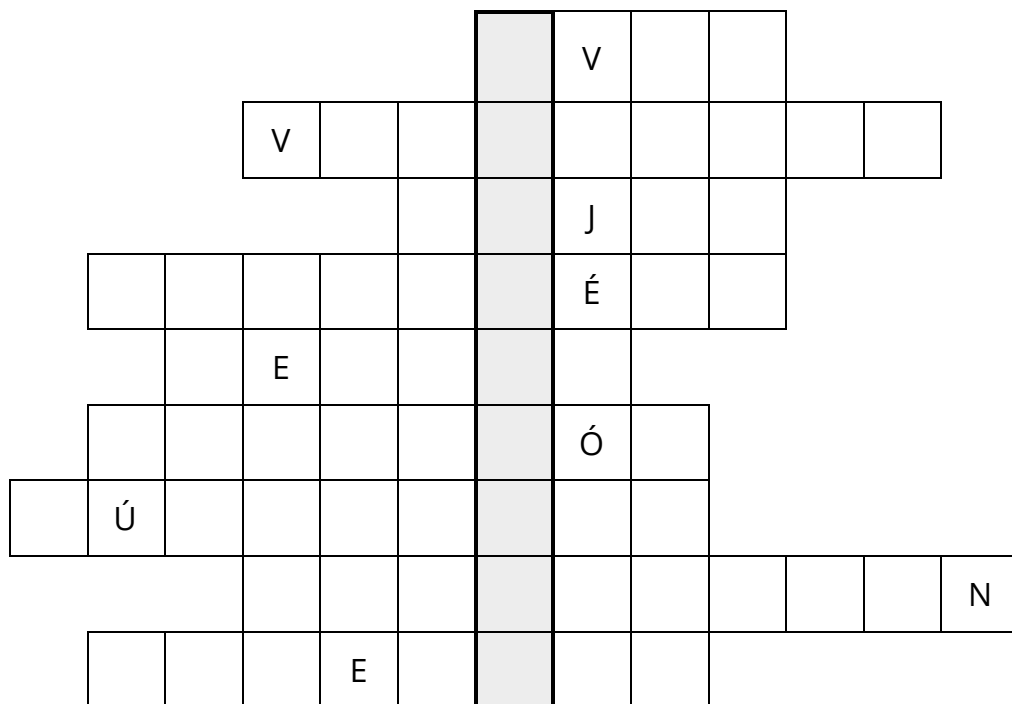
Jurij Alexejevič Gagarin bol _____.

Phuv the o vesmiros/Zem a vesmír

Doplň do tajničky slová z rámčeka a vyrieš tajničku.

raketoplán, svet, výskumník, atmosféra, Lajka, mesiac, súhvezdie, astronóm, meteorit

Odev kozmonautov sa nazýva _____.

Gen e gilutñi the phen pale pro phučibena.

Prečítaj báseň a odpovedz na otázky.

Ročné obdobia - striedanie dňa a noci

Na západe zemegule
sa už nôcka zakráda,
no na východe krajiny
Slnko práve vychádza.

Na tej strane je už zima,
kožuchy ľudí zahalia,
no na druhej strane leto
k vode ľudí privádza.

Na rovníku je však teplo,
slnko prepaľuje zem.
V Afrike si dážď želajú,
aby im nevyschlo všetko.

Na Antarktíde za polárnou žiarou
je tuhá zima, veru tak,
Slnko nezasvieti ani chvíľu,
stále je skryté za oblak.

Phučibena/Otázky

- 1 Pre savi sera avel avri o kham?
Na ktorej strane vychádza slnko?
- 2 Sitinel o kham the andre Antarktída?
Svieti slnko v Antarktíde?

Gen o ačhiben the vaker pal oda, so tut nekbuter pre leste interesindá.

Prečítaj príbeh a porozprávaj o tom, čo ťa v ňom najviac zaujalo.

Príbeh za polárnou žiarou

Malý Hak sa zobudil. Jeho mama medvedica ďaleko za polárnou žiarou sa práve vracala z lovu. Nechala medvedíka ešte spať, pretože bol ešte veľmi malý. Mama sa ale musela dobre najesť, aby mohla nakrmiť Haka. Zajtra už pôjde s ňou a ona mu ukáže, ako treba loviť a všetko, čo bude v živote na ľadových kryhách potrebovať. Otec ich opustil hneď, ako sa medveďa narodilo. Bude ich ale starostlivo pozorovať. Keby im hrozilo nebezpečenstvo, bude ich chrániť. Do výchovy však nezasahoval. To je výsadou matky – medvedice. Medvedica mala úžasne vyvinutý sluch. Zachytila aj to najmenšie volanie o pomoc. Vtedy bola okamžite v strehu a ponáhľala sa. Započúvala sa a počula slabé volanie o pomoc. Na výskumnej stanici sa niečo stalo. Rozbehla sa čo jej sily stačili. Malý Hak nechápal, čo sa deje, ale matku poslušne nasledoval. Pri vyhĺbenej jame medvedica uvidela prevrátený snežný skúter. Vedela, že na ňom niekto sedel a teraz sa topil v mrznúcej vode. Bol to jeden z výskumníkov. Medvedica nezaváhala, hodila sa do vody a človeka zachránila. Prehovorila takmer ľudským hlasom, aby ho napomenula, ako sa má správať na kryhách. Natešený a prekvapený výskumník sa neprestával čudovať, že medvedica rozpráva. Bola to len jeho predstavivosť, že počuje, ako medvedica hovorí. Keďže sa schyľovalo k silnej snežnej búrke, dovolil, aby matka s Hakom ostali v jednom hangári na výskumnej stanici. Otec medveď ich ale zavolať, aby sa k nemu pridali. Pobrli sa teda za ním a zistili, že pre nich pripravil skrýšu, kde sa mohli schovať pred búrkou. O chvíľu začalo svitať a po medveďoch zmizli všetky stopy. Búrka stále trvala a nedalo sa ísť von. Všetci polárnici si dlho rozprávali tento príbeh.

Phuv the o vesmiros/Zem a vesmír

Interesipena/Zaujímavosti

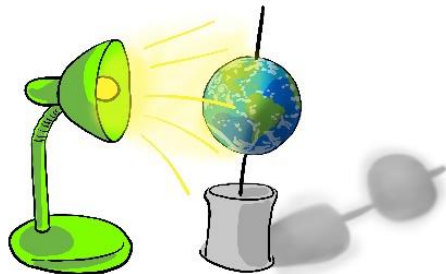

Zem a vesmír

V minulosti sa ľudia domnievali, že Zem je stredom vesmíru. Mysleli si, že Slnko a hviezdy obiehajú okolo Zeme.

Poľský astronóm Mikuláš Kopernik vo svojej knihe tvrdil, že planéty obiehajú okolo Slnka a nie okolo Zeme. Jeho teória ukázala, že Zem nie je stredom vesmíru.

Zem je v poradí tretia planéta slnečnej sústavy, otáča sa – rotuje okolo vlastnej osi. Zem sa otočí okolo svojej osi za 24 hodín, teda za jeden deň.

Striedanie dňa a noci

Rotácia Zeme okolo vlastnej osi spôsobuje striedanie dňa a noci. Počas rotácie na strane, ktorá je ožiarená Slnkom, je deň, na opačnej strane odvrátenej od Slnka, je noc.

Východ a západ Slnka

Východ Slnka nastáva v tej časti Zeme, ktorá sa práve otáča k Slnku. Západ Slnka nastáva v tej časti Zeme, ktorá sa práve odvracia od Slnka, zdá sa nám, že sa Slnko ponára za horizont.

Phuv the o vesmiros/Zem a vesmír

Ročné obdobia

Striedanie ročných období zapríčiňuje sklon zemskej osi. Zemská os je k obežnej dráhe okolo Slnka naklonená. Na pologuli, ktorá je naklonená k Slnku, nastáva **leto** – teplejšie a dlhšie dni. Na pologuli, ktorá je odklonená od Slnka, nastáva **zima** – chladnejšie a kratšie dni.

V júni až v septembri je k Slnku priklonená severná pologuľa – vládne leto, na južnej pologuli, ktorá je od Slnka odvrátená, je zima.

V decembri až v marci je k Slnku priklonená južná pologuľa – je na nej **leto**, na severnej pologuli, ktorá je od Slnka odklonená, vládne **zima**. Keď sú južná aj severná pologuľa približne rovnako naklonené k Slnku, nastáva prechodné obdobie medzi letom a zimou, ktoré nazývame **jar a jeseň**.

Phen mek jekhvar, so pes dodžanlam.

Zopakuj si, čo sme sa dozvedeli.

1. Savo astronautos avľa pre oda, kaj e Phuv nane maškaripen le vesmiroske?
Ktorý astronóm prišiel na to, že Zem nie je stredom vesmíru?
2. Savo Phuvakero čalaviben kerel dīveseskero the rařakero visariben?
Ktorý pohyb Zeme spôsobuje striedanie dňa a noci?
3. Tel savo čiro pes visarel e Phuv pal peskeri liňaja?
Za aký čas sa Zem otočí okolo svojej osi?
4. Te hin o Kham buter ke severno pologuľa, savo beršeskero kotor hin pre late?
Keď je k Slnku viac naklonená severná pologuľa, ktoré je na nej ročné obdobie?
5. Sar pes vičinel o kotor maškar o ňilaj the jevend u kana pes ačhel.
Ako nazývame prechodné obdobie medzi letom a zimou a kedy nastáva?

Rómsko – slovenský slovníček

o vesmiros – *vesmír*
e planeta – *planéta*
o pilotos – *pilot*
o foros – *mesto*
prephirel pes – *prechádzať sa*
o džanibnaris – *vedec*
urňisařol upre – *vyletieť*
e kozmicko šifa – *kozmickej loď*
e sikhřardi – *učiteľka*
gondolinelas peske – *myslel si*
pro berša – *na narodeniny*
le phundrade mujeha – *s otvorenými ústami*
sikhřlonas – *učili sa*
barikano – *pyšný*

Phuv the o vesmiros/Zem a vesmír

Vypracuj úlohy.

Ker avri o buťa.

1. Dopln̄ do viet správne slová.

Pherďar andro phendá lačhe lava

vesmír, encyklopédiu o kozmonautoch, Jurij Alexejevič Gagarin, Vladimír Remek, Ivan Bella

- a) Jurka veľmi zaujímal_____.
- b) Na narodeniny dostal_____.
- c) Prvý kozmonaut, ktorý vyletel do vesmíru sa volal_____.
- d) Prvý československý kozmonaut sa volá_____.
- e) Prvý slovenský kozmonaut sa volá_____.

2. Zakrúžkuj správnu odpoveď.

Thov kerekate lačho palepheňiben.

Mikuláš Kopernik bol

- a) kozmonaut. b) astronóm.

Zem sa otočí okolo svojej osi za

- a) 24 hodín. b) 48 hodín.

Rotácia Zeme okolo vlastnej osi spôsobuje

- a) striedanie dňa a noci. b) striedanie ročných období.

Planéty obiehajú

- a) okolo Slnka. b) okolo Zeme.

Gen o tekstos the phen pale pro phučibena.

Elšino manuš pro čhon

Le Jurkos, saves interesinelas o vesmiros, imar prindžaren andal o vakeriben pal o elšino manuš andro vesmiros. Genda maj calo enciklopedija pal o kozmonavta. Dodžanla pes, kaj o Rusi the o Američana pes prekidkerenas paš o vesmirno arakhlipen. Te pes o Američana dodžanle, kaj o Gagarin urñisalila upre andro vesmiros the bachtales avla pale, phende peske, kaj kerena savoro perdal oda, kaj le Rusen te prechuden andre vareso. Akor sas o prezidentos andre Amerika o J. F. Kennedy, savo phenda avri, kaj o Američana džane sar elšine pro Čhon. Ńiko oleske na kamelas te paťal. No ačhila pes. O Američana elšines probalinde te mukhel avri o raketi. Paľis e kozmicko šifa Apollo 11 ligenda andro vesmiros trine kozmonavten. Oda sas kurke andro bišto julos ezeros eňa Ńel šovardešttheeňato berš. O Jurkos paš o geñiben dikhelas pes, sar urñisalol andre raketa u dikhel bare duribnastar e Phuv. Genelas dureder u dodžanla pes, kaj ča jekh manuš o Neil Armstrong

andro bišujekhto julos ezeros eňa Ńel šovardešttheeňato berš avla avri andal o kozmicko šifa u ačhila pro Čhon. Ode sas duj ori the trandathejekh minuti. Sar avla avri andal e raketa, thođa peskero pindro pro Čhon the surinda amerikakero flagos, o nipi, save bešenas paš o televizi u dikhle ada, rovenas le radišagostar. Mek bareder radišagos sas le nipen, te savore trin džene avle pale u bachtales priačhile pre Phuv. O urñipen ľikerelas ochto đives, dešušťar ori, dešuduj minuti the tranda sekundici. Akorestar andro vesmiros urñisalile but kozmonavta, murša the džuvla andal but lumakere thema. Ačhade ode thana, kaj šaj bešen the roden avri o vesmiros vajkeci čhona, vaj berša. Raťi džalas o Jurkos suno, kaj pes prephirkerelas andro skafandros pal o Čhon u dikhelas pre amari Ńukar Phuv. Sar avla pale, savore nipi leske denas paťiv sar bare kozmonavtoske.

Phučibena

- 1 Save thema pes prekidkerenas paš o vesmirno arakhlipen?
- 2 So phenda avri o amerikakero prezidentos J. F. Kennedy?
- 3 Sar pes vičinel e kozmicko šifa, savi ligenda upre andro vesmiros trine kozmonavten?
- 4 Sar pes vičinelas o manuš, savo sar elšino ačhila pro Čhon?
- 5 Keci čiro sas pro Čhon?
- 6 Keci čiro ľikerelas o urñipen la kozmicko šifake Apollo 11 andro vesmiros?
- 7 So džalas andre Jurkoskakero suno?

Prečítaj text a odpovedz na otázky.

Prvý človek na Mesiaci

Jurka, ktorého zaujímal vesmír, už poznáte z príbehu o prvom človekovi vo vesmíre. Už prečítal skoro celú encyklopédiu o kozmonautoch. Dozvedel sa, že Rusi súperili pri objavovaní vesmíru s Američanmi. Keď sa Američania dozvedeli, že Gagarin letel do vesmíru a vrátil sa šťastlivo naspäť, rozhodli sa, že urobia všetko, aby ich predstihli v niečom inom. Vtedajší americký prezident J. F. Kennedy vyhlásil, že Američania pôjdu ako prví na Mesiac. Vtedy to bolo niečo nepredstaviteľné a nikto tomu nechcel veriť. Ale stalo sa. Aj Američania najprv vypúšťali rakety na skúšobné lety. Až kozmická loď Apollo 11 bola tá, ktorá do vesmíru vyniesla troch kozmonautov. Bolo to v nedeľu 20. júla 1969. Jurko si pri čítaní predstavoval, ako letí v rakete a vidí z diaľky Zem. Čítal ďalej a dozvedel sa, že na Mesiac vystúpil iba jeden človek – Neil Armstrong, a to 21. júla 1969. Mimo kozmickej lode strávil 2 hodiny a 31 minút. Keď vystúpil z rakety, položil svoju nohu na Mesiac a zapichol tam americkú vlajku, ľudia pri

televíznych prijímačoch od radosti plakali. Ešte väčšia radosť bola, keď sa všetci traja šťastne vrátili a pristáli na Zemi. Let trval 8 dní, 14 hodín, 12 minút a 30 sekúnd. Od tých čias už do vesmíru letelo veľa kozmonautov a kozmonautiek z rôznych krajín sveta a vybudovali na obežnej dráhe vesmírnej stanice, kde môžu bývať a skúmať vesmír niekoľko mesiacov i rokov. V noci sa Jurkovi snívalo, že sa prechádzal v skafandri po Mesiaci, obdivoval Zem a keď sa vrátil, všetci ho oslavovali ako slávneho kozmonauta.

Otázky

- 1 Ktoré krajiny súperili pri objavovaní vesmíru?
- 2 Čo vyhlásil americký prezident J. F. Kennedy?
- 3 Ako sa volala kozmická loď, ktorá vyniesla troch kozmonautov do vesmíru?
- 4 Ako sa volal človek, ktorý ako prvý vstúpil na Mesiac?
- 5 Aký čas strávil na Mesiaci?
- 6 Koľko trval let kozmickej lodi Apollo 11 do vesmíru?
- 7 Čo sa Jurkovi snívalo?

Phuv the o vesmiros/Zem a vesmír

Gen e gíútňi the phen pale pro phučibena.

Prečítaj báseň a odpovedz na otázky.

A predsa sa točí

Zem sa stále točí,
až z toho bolia oči,
Slnko vo vesmíre stojí,
ako vojak, čo bráni v poli.

Keď sme celkom k nemu naklonení,
je u nás teplé leto veru.
Na druhej strane Zeme,
majú zasa zimu tuhú.

U nás vtáčiky prilietajú,
poľovníci na zver poľujú,
rybári lovia ryby,
mládež pri plávaní robí chyby.

Zabúdajú na Slnko horúce,
ktoré im kožu spáli,
zvieratá sú bez vody hynúce,
smäd všetkých naokolo kvári.

Deň je dlhý a noci sú krátke,
preto keď Slnko náhle zhasne,
zdvihne sa vietor, prichádza búrka,
mraky valia sa po oblohe,
začne pršať a vytvorí sa veľké kaluže.

Phučibena/Otázky

- 1 Pre soste andro kerade ňilajutne dīvesa bisteren o manuša?
Načo v horúcich letných dňoch zabúdajú ľudia?
- 2 Kana hin dīndarde dīvesa the charne raťa?
Kedy sú u nás dlhé dni a krátke noci?

Gen o ačhiben the vaker pal oda, so tut pre leste nekbuter interesinda.

Prečítaj príbeh a porozprávaj o tom, čo ťa v ňom najviac zaujalo.

Strážcovia vesmíru

Prvá vesmírna sonda vyletela do vesmíru a na jej palube bol živý tvor – psík Lajka. Výskumná akcia sa podarila, do vesmíru začali lietať kozmonauti z celého sveta. Vybudovali tam vesmírnu stanicu a teraz sa začali pripravovať aj na prvých cestujúcich. Najbohatší ľudia z našej planéty si už predplatili cestu kozmickou loďou na dovolenku do vesmíru. Hovorí sa, že takéto cesty sa spájajú s obrovským rizikom. Poškodzuje sa už aj tak nestabilná rovnováha ozónu a ničí sa náš ekosystém. Preto sa rozprávajú príbehy o tom, že sa z vesmírnej lode odtrhol v module človek a stále obieha okolo Zeme. Jediné čo vie, je pristáť na Zemi. Vraj mu pomáhajú mimozemšťania. Dodávajú mu palivo a zásoby jedla a pitia. Preto sa posielajú do vesmíru nové moderné raketoplány a snažia sa spojiť s týmto modulom. Ale striga so strigôňom ich nepustia. Rozhodili okolo neho čarovné pole, a tým

znemožňujú získať spojenie. Tento príbeh sa spája s jedným kozmonautom, ktorý naozaj pri výskume zahynul. Nedá sa preto objektívne povedať, ako to naozaj bolo. Čaro mágie preto vymýšľa strigu a strigôňa a hovorí o nadpozemských silách vesmíru. Spája sa so skutočným svetom, kde ľudia reálne žijú. Vesmírne tajomstvo sa pomaličky rúca a otvára priestor pre fantáziu.

Interesipena/Zaujímavosti

Planéty slnečnej sústavy

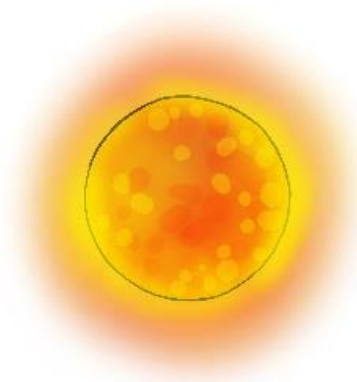

Čo je slnečná sústava?

Slnečnú sústavu tvorí centrálna hviezda (Slnko) a telesá, ktoré obiehajú okolo nej.

Slnko

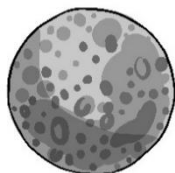
Slnko je hviezda, okolo ktorej obieha naša planéta Zem. Slnko je obrovská guľa z horúcich plynov, hlavne z vodíka a hélia. Vo vnútri Slnka prebiehajú jadrové reakcie, pri ktorých sa uvoľňuje veľké množstvo tepla. Teplo zvnútra postupuje na povrch. Povrch Slnka vyžaruje svetlo a infračervené žiarenie, ktoré nás zohrieva. Slnko vyžaruje aj ultrafialové žiarenie, ktoré je pre život škodlivé. Našťastie má Zem okolo seba vrstvu ozónu O_3 , ktorý ultrafialové žiarenie pohlcuje.

Koľko planét má naša slnečná sústava?

Slnečná sústava má 8 planét. Poradie planét v smere od Slnka: Merkúr, Venuša, Zem, Mars, Jupiter, Saturn, Urán, Neptún. Planéty sú pomenované podľa starovekých gréckych a rímskych bohov. Okolo Slnka obiehajú rôznou rýchlosťou. Čím je planéta bližšie k Slnku, tým väčšou gravitačnou silou je k nemu priťahovaná. Musí sa teda pohybovať väčšou rýchlosťou.

Jednotlivé planéty

Merkúr je k Slnku najbližšia planéta. Okolo Slnka obieha najrýchlejšie. Povrch Merkúra je podobný ako povrch Mesiaca.

Venuša je druhá planéta od Slnka. Je približne rovnako veľká ako Zem. Je dobre pozorovateľná na oblohe krátko pred východom alebo po západe Slnka. Preto o Venuši hovoríme ako o Zorničke alebo Večernici.

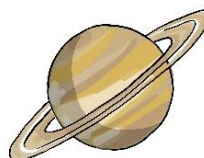
Zem je jediná planéta Slnčnej sústavy, kde sa vyskytuje život. Od ostatných planét Slnčnej sústavy sa líši tým, že jej atmosféra obsahuje kyslík a že sa na nej nachádza kvapalná voda. Zem obehne okolo Slnka za 1 rok.

Mars sa nachádza hneď za Zemou. Jeho povrch má červenú farbu pochádzajúcu z hrdzavého železného prachu, preto je niekedy nazývaný červenou planétou.

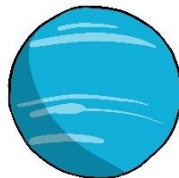
Jupiter je najväčšia planéta Slnčnej sústavy. Patrí medzi obrie plynné planéty.

Saturn je ďalšia plynná planéta. Táto planéta je nápadná veľkým prstencom. Jedná sa o sústavu prstencov, ktoré sú tvorené miliónmi trblietavých kamenných a ľadových úlomkov.

Urán je chladná zelenomodrá planéta. Bol objavený len náhodou. Je menší ako Jupiter a Saturn. Na jeho povrchu sú veľmi nízke teploty.

Neptún je najmenšia plynná planéta. Neptún je svojím vzhľadom, veľkosťou a hmotnosťou ako dvojča Uránu. Je najvzdialenejšou planétou od Slnka.

Phuv the o vesmiros/Zem a vesmír

Phen mek jekhvar, so pes dodžanlám.

Zopakuj si, čo sme sa dozvedeli.

1. Irin pal o Kham.
Opíš hviezdu Slnko.
2. So džal andre khameskeri sustava?
Čo tvorí slnečnú sústavu?
3. Keci planeti hin andre khameskeri sustava.
Irin lengere nava!
Kolko planét má slnečná sústava? Vymenuj ich!
4. Sar pes vičinel e planeta savi hiňi nekpašeder ko Kham?
Ako sa volá planéta, ktorá je najbližšie k Slnku?
5. Sar phenas la planetake Venuša kana avel avri o Kham the kana džal tele o Kham?
Ako hovoríme planéte Venuša pred východom Slnka a po západe Slnka?
6. Sar pes vičinel e planeta, savi hiňi nekdueder le Khamestar?
Ako sa volá najvzdialenejšia planéta od Slnka?

Rómsko – slovenský slovníček

- o Kham – *Slnko*
- o Čhon – *Mesiace*
- khameskero sistemosa – *slnečná sústava*
- e čercheň – *hviezda*
- vesmirno arakhlipen – *vesmírne bádanie*
- del paťiv – *uctievať*
- o urňipen – *let*
- prephirkerel pes – *prechádzať sa*
- dodžanel pes – *dozvedieť sa*
- o čiro – *čas*
- paťal – *veriť*
- bachtales – *šťastne*
- o flagosa – *zástava*
- surinel – *zapichnúť*
- avel pale – *vrátiť sa*

Vypracuj úlohy.

Ker avri o buťa.

1. Dopln do viet správne slová.

Pherďar andro phendá lače lava.

Zem, Neil Armstrong, 8 planét, Slnka

- a) Slnko je hviezda, okolo ktorej obieha naša planéta_____.
- b) Prvý človek, ktorý vystúpil na Mesiace, sa volal_____.
- c) Slnečná sústava má_____.
- d) Planéty obiehajú okolo_____.

2. Utor vety tak, aby mali správny význam.

Ker o phendá lače džanlípna.

1. Zem je jediná planéta Slnečnej sústavy
 2. Merkúr
 3. Mars
 4. Jupiter
- a. je najväčšia planéta Slnečnej sústavy.
 - b. sa nachádza hneď za Zemou.
 - c. kde sa vyskytuje život.
 - d. je najbližšia planéta k Slnku.

Zoznam použitých básní a príbehov

1. Gizela Brestovanská - *Prechádzka lesom. Jelenček-pacholček*. s. 5, *Živočíchky žijúce vo vode. Delfíny a veľryby*. s. 15, *Liečivé byliny*. s. 23, *Povešť o rastlinách a liečivom účinku na organizmus*. s. 24, *Obezita*. s. 37, *Nezdravé stravovanie*. s. 38, *Život v meste. Kultúra*. s. 51, *Putovanie svetom*. s. 57, *Clivá melódia*. s. 63, *Legenda o hrade. Hradná esej*. s. 69, *Ročné obdobia - striedanie dňa a noci. Príbeh za polárnou žiarou*. s. 79, *A predsa sa točí. Strážcovia vesmíru*. s. 85.
2. Jana Pierová - *Kráľovstvo stromov*. s. 6, *Prevencia*. s. 44.
3. Martina Rusová - *Rozprávka o kráľovnej lesov – rozpráva Nikolka*. s. 4, *Ako išiel Murko na vandrovku*. s. 12, *Lúka je lekárneň*. s. 20, *Babkina záhradka*. s. 28, *Rómske symboly*. s. 62, *Naše veľké mestá*. s. 68, *Prvý človek vo vesmíre*. s. 76, *Prvý človek na Mesiaci*. s. 84.

Zoznam použitej literatúry

1. FACUNA, J. – LUŽICA, R. 2017. *Rómska kultúra*. Bratislava. Štátny pedagogický ústav, 2017. s. 70 - 75, 77 - 78, 81 - 82, 85 - 86, 88 - 95, 98 - 100. ISBN 978- 80-8118-7.
2. ŽIGA, B. 1995. *E bibi šivo*. In: Romano džaniben. 1995. ISSN 1210-8545. (Text použitý na s. 55-56).
3. BENDOVIÁ, K. - MYDLO, S. 2016. *O bohatých husliach*. In: Osmijanko. Bratislava. BUVIK, 2016. s. 46. ISBN 978-80-8124-086-7. (Text použitý na s. 47-50).

Internetové zdroje

- *Rómovia, mestá na Slovensku, kultúrne pamiatky, tradície Slovenska, civilizačné a infekčné ochorenia, COVID 19, les, obilniny, huby, Jurij Alexejevič Gagarin, Neil Armstrong, vesmír*, zdroj: <https://sk.wikipedia.org>
- *Pamiatky UNESCO, pamiatky Slovenska, civilizačné ochorenia, lesné dreviny, lesné cicavce a živočíchky, obilniny, poľné plodiny, liečivé, jedovaté a chránené rastliny, lesné huby, ročné obdobia, pohyby Zeme, znečisťovanie ovzdušia, vesmír*, zdroj: <https://oskole.detiamy.sk/>
- *Zdravá výživa, lesné dreviny, živočíchky lesa, vodné živočíchky, poľné plodiny, rastliny lesného spoločenstva, lesné huby, ochrana prírody a životného prostredia, separovanie odpadu, Zem, striedanie ročných období, znečisťovanie ovzdušia, vesmír*, zdroj: <https://www.zborovna.sk/>
- *Hrady, zámky, kaštiele na Slovensku, prvá pomoc, hygiena, živočíchky polí a lúk*, zdroj: <https://www.datakabinet.sk>
- *Rómske symboly, rómske osobnosti, rómske remeslá*, zdroj: <https://www.romologicke-studie.ukf.sk/>;
- <http://romaniarcha.sk/romske-symboly/>;<http://www.romanejile.sk/>;<http://amariluma.romanokher.sk>
- *Najväčšie mestá na Slovensku*, zdroj: <http://www.sodbtn.sk>
- *Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku*, zdroj: <https://www.travelguide.sk> ;<https://www.hrady-zamky.sk>
- *Kultúrne pamiatky UNESCO*, zdroj: <http://www.unesco.sk>
- *Vodný kolový mlyn Jelka*, zdroj: <https://www.muzeum.sk/> ;<https://jelka.sk/>

- *Prevenia a civilizačné ochorenia*, zdroj: <https://www.uvzsr.sk>; <https://zdravoteka.sk>; <https://lekar.sk>; <https://www.unipo.sk>; <http://www.equark.sk>; <https://www.uvzsr.sk>; <https://vaccination-info.europa.eu/sk/>; <https://zdravopedia.sk>; <https://korona.gov.sk>; <https://www.dixo.sk>
- *Les, huby, rastliny*, zdroj: https://mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/ml_zivot_v_lese.pdf; <https://eduworld.sk/>; <https://www.nahuby.sk/>; <https://www.agenturaluka.com>
- *Život v lese*, zdroj: http://www.zsparchovany.sk/web_08_09/biologia5/Biologia5rocnikZS_1-51.pdf; <http://www.lesnapedagogika.sk>; http://prirodoveda34.szm.com/chr_rastliny.html
- *Lesné cicavce, lesné dreviny, poľné a lúčne živočíchy, poľné plody – obilniny*, zdroj: <https://www.youtube.com/@danicabozova7597>; <https://www.youtube.com/watch?v= V0iDMvqHBI>; <https://www.zsbrezno.sk/elearning/course/info.php?id=82>
- *Zem a jej pohyby*, zdroj: <https://www.youtube.com/watch?v=G7DQzppp4AA>; <https://www.youtube.com/watch?v=c3pVkiGbHWk&t=3s>; <https://zsskolbn.edupage.org>
- *Ročné obdobia*, zdroj: <http://www.priroda.wbl.sk/Rocne-obdobia.html>; <https://sithova.webnode.sk>
- *Ochrana životného prostredia*, zdroj: <https://www.bezpecnostvpraxi.sk/>; <https://www.minzp.sk/>
- *Odpad*, zdroj: <http://www.ekoucebna.sk/files/Osnovy-ZS.pdf>; <https://www.odpady-portal.sk/>
- *Znečisťovanie ovzdušia*, zdroj: <http://www.sostlmace.sk/spravy/rozne/wastre/pZnecOvz.pdf>
- *Ochrana ovzdušia*, zdroj: https://www.slovensko.sk/sk/agendy/agenda/_ochrana-ovzdusia-1

Rómsko – slovenská
Čítanka

pre žiakov základnej školy

Národný inštitút vzdelávania a mládeže

Bratislava

2023

ISBN 978-80-565-1587-7

EAN 9788056515877

